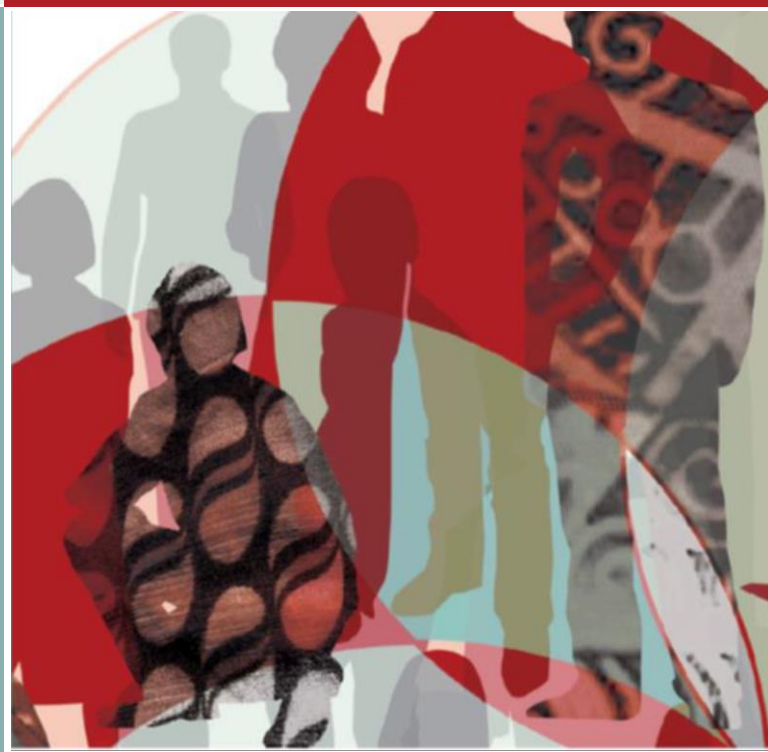

CETURTAIS VIEDOKLIS PAR LATVIJU

**VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS
PAR NACIONĀLO MINORITĀŠU
AIZSARDZĪBU
KONSULTATĪVĀ KOMITEJA**

Pieņemts 2023. gada 9. oktobrī

EIROPAS PADOME

CONSEIL DE L'EUROPE

ACFC/OP/V(2023)1

Publicēts 2024. gada 22. februārī

Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Sekretariāts
Eiropas Padome
F-67075 Strasbourg Cedex
Francija

www.coe.int/minorities

KOPSAVILKUMS.....	4
IETEIKUMI TĪLĪTĒJAI RĪCĪBAI	5
III. GALVENIE KONSTATĒJUMI.....	6
UZRAUDZĪBAS PROCESS	6
VISPĀRĒJŠ PĀRSKATS PAR PAŠREIZĒJO SITUĀCIJU.....	6
TĪLĪTĒJAS RĪCĪBAS IETEIKUMU ĪSTENOŠANAI VEIKTO PASĀKUMU NOVĒRTĒJUMS	7
TURPMĀKAS RĪCĪBAS IETEIKUMU ĪSTENOŠANAI VEIKTO PASĀKUMU NOVĒRTĒJUMS.....	7
II. KONSTATĒJUMI PAR ATSEVIŠĶIEM PANTIEM	9
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 3. PANTS.....	9
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 4. PANTS.....	12
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 5. PANTS.....	16
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 6. PANTS.....	18
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 9. PANTS.....	21
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 10. PANTS.....	24
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 11. PANTS.....	25
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 12. PANTS.....	26
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 13. PANTS.....	30
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 14. PANTS.....	32
VISPĀRĒJĀS KONVENCIJAS 15. PANTS.....	37
III. SECINĀJUMI.....	41
IETEIKUMI TĪLĪTĒJAI RĪCĪBAI	41
PAPILDU IETEIKUMI.....	41

KOPSAVILKUMS

Vispārējās konvencijas īstenošanas līmenis Latvijā uzraudzības periodā ir ievērojami pazeminājies. Iestādes vēl vairāk nostiprināja ekskluzīvu naratīvu par latviešu nacionālo identitāti, kas nesaraucjami saistīta ar latviešu valodu, nevis uzsvēra piederības sajūtu daudznacionālai un daudzvalodu pilsoniskai nācijai. Ņemot vērā, ka latviešu valodu varas iestādes uzskata par vienīgo pamatu, uz kura veidot saliedētu un integrētu sabiedrību, tās veica turpmākus pasākumus, lai ierobežotu minoritāšu valodu lietošanu un mācīšanos.

Konsultatīvā komiteja pilnībā atzīst Latvijas pamatotās bažas par nacionālo drošību, kuras izraisījusi Krievijas Federācijas agresija pret Ukrainu. Šie draudi ir izšķirīgi ietekmējuši sabiedrisko un politisko klimatu. Tomēr publiskajā diskursā ne vienmēr tiek nošķirtas Krievijas Federācijas darbības un krievu nacionālajai minoritātei piederošo personu iekšējās problēmas, kas ir ļoti dažādas. Tas rada nepamatotus ierobežojumus viņu piekļuvei minoritāšu tiesībām, ko aizsargā Vispārējā konvencija.

Pēc tam, kad 2018. gadā tika plaši apstrīdēta izglītības apgūšanas minoritāšu valodās samazināšana, 2022. gadā pieņemtās otrās reformas rezultātā līdz 2025. gadam tiks pakāpeniski pārtraukta mācīšana minoritāšu valodās lielākajā daļā valsts un privāto pirmsskolas izglītības iestāžu, skolu un universitāšu. Izņēmumi attiecas uz nelielu skaitu skolu, kurās mācības notiek poļu un ukraiņu valodā, savukārt mācīšanas baltkrievu un krievu valodā pārtraukšana skars aptuveni 20 % visu skolas vecuma bērnu. Tā kā tiek plānots pārtraukt krievu valodas kā svešvalodas mācīšanu, piedāvājums tiks samazināts līdz ārpusstundu valodas un kultūras kursiem. Ja visi šie pasākumi tiks īstenoti, kā plānots, Latvijas minoritāšu izglītības sistēma vairs neatbilst Vispārējās konvencijas noteikumiem par vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai, tiesībām dibināt privātas minoritāšu izglītības iestādes un tiesībām uz minoritāšu valodas apmācību vai mācībām šajā valodā. Noteikumu par krievu valodas lietošanu vilcināšana ierobežo arī citu minoritāšu pārstāvju, kuru pirmā valoda ir krievu valoda, tiesību pieejamību.

Lielākajā daļā profesiju un valsts amatpersonu amatu joprojām ir spēkā un tiek stingri īstenotas valodas prasmes prasības, tostarp attiecībā uz skolotājiem. Tiek pārtraukta valsts iestāžu prakse sniegt informāciju tīmekļa vietnēs krievu valodā. Ierobežotais sabiedriskās apraides piedāvājums krievu valodā ir vēl vairāk samazināts, un Latvijas parlamentā (Saeimā) tiek apspriesti plāni to pilnībā pārtraukt. Valodu, kas nav latviešu valoda, lietošana valsts vēlēšanu reklāmās ir aizliegta. Nav īstenoti iepriekšējie Konsultatīvās komitejas ieteikumi par valodu kvotām apraidē, kā arī par minoritāšu valodu lietošanu personu apliecinošos dokumentos, valsts pārvaldē un topogrāfiskajās norādēs.

Latvijas pilsonības automātiska piešķiršana jaundzimušajiem bērniem ir nozīmīgs un ilgi gaidīts solis uz priekšu. Tomēr pastāvīgie iedzīvotāji ar nepilsoņa statusu, kas nozīmē ierobežotas tiesības piedalīties politiskajās norisēs, joprojām ir desmitā daļa no Latvijas iedzīvotājiem. Ir veikti pozitīvi vērtējami pasākumi, lai vēl vairāk nostiprinātu lībiešu kā pamatiedzīvotāju statusu. Uz lībiešu valodu kā autohtonu vietējo valodu neattiecas minoritāšu valodu lietošanas ierobežojumi. Lai saglabātu un popularizētu apdraudēto valodu, lībiešu krastā tiek uzstādītas topogrāfiskās norādes lībiešu valodā. Romiem tiek piešķirts dāsns atbalsts kultūras mērķiem. Pēc pašvaldībās strādājošajiem romu mediatoriem ir svarīga loma romu ģimeņu atbalstīšanā, taču viņu nodarbinātības statuss ir nestabils. Arī tādi svarīgi sociālie jautājumi kā šķēršļi izglītības pieejamībai, standartiem neatbilstoši mājokļi, problēmas ar veselības aprūpes pieejamību un nepietiekama līdzdalība nodarbinātībā joprojām nav pietiekami risināti.

Ieteikumi tūlītējai rīcībai

- Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes paplašināt to pieeju sabiedrības integrācijai, ne tikai veicinot latviešu valodas lietošanu, bet arī liekot lielāku uzsvāru uz starpkultūru dialogu un minoritāšu tiesībām, tādējādi stiprinot ikviena cilvēka piederības sajūtu Latvijas sabiedrībai, arī pie nacionālajām minoritātēm piederšo personu vidū, vienlaikus dodot iespēju izpaust un veicināt minoritāšu identitāti.
- Konsultatīvā komiteja mudina iestādes nodrošināt romu bērniem vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai un iekļaujošai izglītībai vispārizglītojošo skolu sistēmā, veicot ikgadēju uzraudzību, tostarp dzimumu līdztiesības aspektā, par romu bērnu uzņemšanu un apmeklējumu pirmsskolas izglītības iestādēs un skolās. Turklāt ir jānodrošina pietiekams skaits kvalificētu un pienācīgi apmaksātu romu mediatoru un skolotāju palīgu, kā arī jānodrošina, ka romu bērniem tiek sniegts pienācīgs atbalsts.
- Konsultatīvā komiteja mudina iestādes būtiski pārskatīt lēmumu par pāreju uz izglītību latviešu valodā, ņemot vērā tā iespējamās negatīvās sekas attiecībā uz nacionālajām minoritātēm piederšo bērnu vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai izglītībai. Iestādes tiek aicinātas cieši uzraudzīt jebkuru pasākumu ietekmi uz bērnu izglītības rezultātiem, īpašu uzmanību pievēršot pirmsskolas un sākumskolas līmenim, kā arī bērniem ar īpašām izglītības vajadzībām.
- Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes nodrošināt pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām tiesības dibināt un vadīt savas privātās izglītības iestādes, kas nodrošina apmācību minoritāšu valodās visos izglītības līmeņos.
- Konsultatīvā komiteja mudina iestādes, cieši apspriežoties ar attiecīgo nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, pārskatīt lēmumu pakāpeniski izbeigt bilingvālo mācību modeli. Ja ir pietiekams pieprasījums, visos līmeņos ir jāsaglabā iespēja daļu mācību programmas apgūt minoritāšu valodā un iespēja minoritāšu valodu mācīties pamatprogrammā, nevis tikai interešu fakultatīvajosursos. Izglītības politika būtu jāveido, pamatojoties uz neatkarīgu un profesionālu izvērtējumu, ņemot vērā pieprasījumu un pie nacionālajām minoritātēm piederšo bērnu latviešu valodas un viņu minoritātes valodas prasmi. Turklāt šādai politikai nepieciešama efektīva minoritāšu pārstāvju līdzdalība lēmumu pieņemšanā, kā arī savlaicīga atbilstošu mācību materiālu, mācību metodiku un skolotāju apmācības izstrāde.

III. GALVENIE KONSTATĒJUMI

Uzraudzības process

1. Šis ceturtais cikla viedoklis par Vispārējās konvencijas īstenošanu Latvijā ir pieņemts saskaņā ar Vispārējās konvencijas 26. panta 1. punktu un Ministru komitejas Rezolūcijas (2019)49 25. noteikumu. Konstatējumi ir balstīti uz informāciju, kas ietverta ceturtajā valsts ziņojumā, kuru iestādes iesniedza 2021. gada 27. oktobrī, citiem rakstiskiem avotiem un informāciju, ko Konsultatīvā komiteja ieguva no valdības un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem vizītes laikā Rīgā un Daugavpilī no 2023. gada 27. februāra līdz 3. martam.

2. Konsultatīvā komiteja izsaka pateicību iestādēm par to lielisko sadarbību pirms apmeklējuma, tā laikā un pēc tā, kā arī citiem sarunu partneriem, ar kuriem tā tikās apmeklējuma laikā, par viņu vērtīgo ieguldījumu. Viedokļa projekts, ko Konsultatīvā komiteja apstiprināja 2023. gada 8. jūnijā, 2023. gada 12. jūnijā tika nosūtīts Latvijas iestādēm apsvērumu sniegšanai saskaņā ar Rezolūcijas (2019)49 37. noteikumu. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē 2023. gada 16. augustā no Latvijas iestādēm saņemtos apsvērumus.

3. Konsultatīvās komitejas iepriekšējais viedoklis un Ministru komitejas rezolūcija par Latviju tika pārtulkota latviešu valodā un publicēta Ārlietu ministrijas tīmekļa vietnē.¹ Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka minētie teksti nav pārtulkoti minoritāšu valodās. Tā arī pauž nožēlu, ka nav notikuši nekādi turpmāki pasākumi. Konsultatīvā komiteja mudina iestādes pēc šā ceturta cikla viedokļa publicēšanas organizēt pēcpasākumu. Komiteja uzskata, ka būtu lietderīgi turpināt dialogu, lai pārskatītu šajā viedoklī izteiktos apsvērumus un ieteikumus.

Vispārējs pārskats par pašreizējo situāciju

4. Latvijas skatījums uz minoritāšu tiesībām ir nesaraucams saistīts ar iedzīvotāju zaudējumiem Otrā pasaules kara laikā un vēsturisko padomju okupācijas pieredzi, kas ietvēra daļēji oficiālu rusifikācijas politiku un būtiskas izmaiņas iedzīvotāju demogrāfiskajā sastāvā, kuras izraisīja plaša mēroga migrācija uz Latviju no Krievijas un citām padomju republikām, kā arī vietējo iedzīvotāju masveida deportācijas. Tā rezultātā no 1944. līdz 1991. gadam krievu minoritātes skaitliskais lielums Latvijā ievērojami pieauga. Skolu sistēma tika iedalīta latviešu skolās, kurās krievu valoda bija obligāts mācību programmas priekšmets, un skolās ar krievu mācību valodu, kurās mācījās ne tikai krievu, bet arī baltkrievu, poļu, ukraiņu un daudzu citu minoritāšu skolēni. Gadu gaitā krievu valoda kļuva dominējoša izglītības sistēmā, kā arī starp personām, kuras pieder pie lielākās daļas nacionālo minoritāšu. Kopš neatkarības atjaunošanas 1991. gadā Latvijas varas iestādes ir centušās atjaunot latviešu valodu kā vienīgo valsts saziņas valodu. Tai ir piešķirta konstitucionāla aizsardzība "kā nacionālās identitātes izpausmei", un tā tiek aktīvi popularizēta visās sabiedriskās dzīves jomās kā vienīgā valsts valoda.

5. Papildus vēsturiskajiem apstākļiem Latvijas minoritāšu tiesību diskursu attiecībā uz krievu minoritāti raksturo arī saspīlētās divpusējās attiecības ar kaimiņos esošo Krievijas Federāciju, kas, atsakoties atzīt padomju okupāciju, apšaubā Latvijas suverenitātes pamatu. Situācija ir saasinājusies kopš Krievijas nelikumīgi veiktās Krimas aneksijas 2014. gadā un agresijas pret Ukrainu 2022. gada februārī. Konsultatīvā komiteja stingri nosoda Krievijas Federācijas agresiju pret Ukrainu un pauž nožēlu par to, ka Krievijas Federācija izmantoja minoritāšu tiesības kā ieganstu iebrukumam.² Ņemot vērā šos notikumus, Konsultatīvā komiteja vēlas atgādināt par Vispārējās konvencijas 21. pantu un uzsvērt, ka Vispārējā konvencija, tostarp jebkurš Konsultatīvās komitejas ieteikums vai novērtējums attiecībā uz konkrētu valsti, nav interpretējams kā tāds, kas citām valstīm vai jebkuram citam dalībniekam dod tiesības iesaistīties jebkādās darbībās vai veikt jebkādas darbības, kas ir pretrunā starptautisko tiesību pamatprincipiem, jo īpaši valstu suverēnās vienlīdzības, teritoriālās integritātes un politiskās neatkarības pamatprincipiem.

6. Konsultatīvā komiteja pilnībā atzīst Latvijas pamatotās bažas par nacionālo drošību. Tā arī atzīst latviešu valodas kā valsts valodas veicināšanas un aizsardzības leģitimitāti. Tomēr, tā kā Vispārējā konvencija ir cilvēktiesību instruments, kas piešķir tiesības personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, kas dzīvo Latvijā šeit un tagad, Konsultatīvā komiteja var vien konstatēt, ka Latvijas pieeja sabiedrības saliedētības veidošanai, galvenokārt balstoties uz latviešu valodu, ko papildina plašs šajā uzraudzības ciklā pieņemto pasākumu klāsts minoritāšu tiesību jomā, nepamatoti ierobežo šo personu tiesības un tādējādi neatbilst Latvijas saistībām saskaņā ar Vispārējo konvenciju. Līdztekus nepārtrauktai ierobežojošai politikai tādās jomās kā nediskriminējoša piekļuve nodarbinātībai, līdzdalība sabiedriskajās lietās, tostarp vēlēšanās, valodas lietošana medijos, personu apliecinoši dokumenti, saziņa ar valsts pārvaldi un topogrāfiskās norādes, iestādes šajā uzraudzības ciklā ieviesa ļoti problemātiskas reformas minoritāšu valodu izglītības jomā. Konsultatīvā komiteja atzīmē arī Latvijas iestāžu pastāvīgos centienus nodrošināt sabiedrības saliedētību un integrāciju.

¹ Sk. 2023. gada 4. aprīlī publicētās ziņas [Ārlietu ministrijas tīmekļa vietnē](#).

² FCNM Konsultatīvā komiteja (2022. gada 23. maijs), [Paziņojums par Krievijas Federācijas agresiju pret Ukrainu](#).

Tomēr dominējošais uzsvars uz latviešu valodas lietošanu, vienlaikus samazinot pie minoritātēm piederošo personu iespējas izmantot minoritāšu tiesības, drīzāk veicina pretēju attīstību un draud pasliktināt starpterniskās attiecības.

Tūlītējas rīcības ieteikumu īstenošanai veikto pasākumu novērtējums

7. Diemžēl neviens no trešajā uzraudzības ciklā sniegtajiem ieteikumiem tūlītējai rīcībai nav īstenots. Konsultatīvās komitejas pirmais ieteikums tūlītējai rīcībai attiecās uz sabiedrības integrācijas kā divvirzienu procesa veicināšanu un īpašas struktūras izveidi, lai koordinētu sociālās kohēzijas politiku visās attiecīgajās nozarēs. Uzraudzības cikla laikā Latvijas integrācijas politika balstījās uz secīgām pamatnostādnēm un rīcības plāniem, kuros integrācijas centieni centrā ir latviešu valoda. Šāda pieeja apvienojumā ar to, ka pie nacionālajām minoritātēm piederošās personas nav efektīvi iesaistītas integrācijas politikas izstrādē, nekļedē Konsultatīvās komitejas bažas par nepieciešamību nodrošināt savstarpēju pielāgošanos un minoritāšu tiesību aizsardzību saskaņā ar Vispārējo konvenciju.

8. Joprojām ir spēkā valodas prasmes prasības attiecībā uz dažādām profesijām un valsts amatpersonu amatiem, kā arī asociāciju valdes locekļiem. Prasības ir pazeminātas tikai dzelzceļa jomas darbiniekiem, kuri ir ļoti pieprasīti. 2022. gadā 139 skolotāji neizturēja Valodas inspekcijas pārbaudījumus un tika atstādināti no darba. Joprojām ir spēkā arī ierobežojumi personām, kurām ir nepilsoņa statuss, attiecībā uz piekļuvi noteiktiem nodarbinātības veidiem un valsts amatpersonas amatiem, kā arī balsošanu pašvaldību un valsts vēlēšanās.

9. Mācības minoritāšu valodās un to mācīšana ir ievērojami samazinātas, vispirms jau saistībā ar 2018. gada izglītības reformu, kas noteica, ka pamatskolā minoritāšu valodās var mācīt ne vairāk kā 50 % mācību satura, pamatskolas otrajā posmā – 20 %, bet vidusskolā mācībām pilnībā jānotiek latviešu valodā. 2022. gadā valsts iestādes nolēma pilnībā pārtraukt izglītību minoritāšu valodās, saglabājot tikai minoritāšu kultūras un valodas ārpusstundu kursus trīs stundas nedēļā. Tā kā izņēmumi attiecas uz valodām, kas ir Eiropas Savienības (ES) oficiālās valodas, un valodām, uz kurām attiecas divpusēji un daudzpusēji nolīgumi, ierobežojumi attiecas uz baltkrievu un krievu valodām. Pat ņemot vērā iepriekš minēto, nav pilnīgi skaidrs, kā nākotnē izskatīsies izglītība poļu un ukraiņu valodā. Igaunu, vācu, lietuviešu valoda un ivrits jau tiek mācītas tikai kā mācību priekšmeti attiecīgajās skolās. Tā kā reformas skar gan valsts, gan privātās izglītības iestādes visos līmeņos, sākot no pirmsskolas līdz pat augstskolai, un nav paredzēti izņēmumi bērniem ar īpašām izglītības vajadzībām, reformas apdraud ne tikai tiesības iegūt izglītību minoritātes valodā, bet arī tiesības uz vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai kopumā.

10. Izglītības pieejamība joprojām ir problēma romu bērnu vidū. Tomēr Izglītības un zinātnes ministrija uzrauga romu bērnu uzņemšanu un sekmes skolās tikai reizi trijos gados, un tas nozīmē, ka trūkst aktuālu datu. Tas jo īpaši attiecas uz situāciju saistībā ar bērniem, kuriem diagnosticētas īpašas izglītības vajadzības un kuri vēl nesen galvenokārt tika ievietoti speciālajās skolās. Līdz ar pāreju uz iekļaujošu izglītību ir samazinājies romu bērnu skaits nedaudzajās atlikušajās speciālajās skolās, taču nav skaidrs, kā vispārējās skolās tiek nodrošinātas rūpes par bērniem, kuriem patiešām nepieciešams atbalsts.

Turpmākas rīcības ieteikumu īstenošanai veikto pasākumu novērtējums

11. Arī trešajā ciklā sniegtie turpmākas rīcības ieteikumi netika pietiekami ņemti vērā. Lai mainītu savu etnisko piederību Fizisko personu reģistrā, joprojām ir jāiesniedz izcelsmes apliecinājums un – papildus attiecībā uz latviešu tautību – jāapliecina latviešu valodas prasmes augstākajā līmenī. Tāpat nav īstenots Konsultatīvās komitejas ieteikums par personvārdu rakstību personu apliecinošos dokumentos. Pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu personvārdus joprojām raksta, ievērojot latviešu valodas gramatikas noteikumus.

12. Iestādes ir veikušas pasākumus, lai apkarotu stereotipus un aizspriedumus un vērstos pret ksenofobijas izpausmēm sabiedrībā. Tomēr negatīva attieksme pret personām, kas pieder pie minoritātēm, galvenokārt romiem, joprojām ir plaši izplatīta, un naida noziegumi, kā arī naida runa internetā netiek pietiekami risināti.

13. Joprojām ir spēkā prasības par valodu kvotām apraides medijos. Lai gan radio apraide minoritāšu valodās joprojām ir apmierinošā līmenī, ievērojami samazinājās televīzijas apraides stundas jo īpaši krievu valodā. To tikai daļēji kompensē sabiedriskās raidorganizācijas uzturētās tiešsaistes platformas krievu valodā izveide. Ar dažiem izņēmumiem valsts atbalsts privātiem vai kopienas medijiem, kas publicē informāciju minoritāšu valodās, netiek sniegts.

14. Romu minoritāte joprojām ir pakļauta nevienlīdzībai un diskriminācijai nodarbinātības, mājokļu un veselības aprūpes jomā. Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam tika izstrādāts ciešā sadarbībā ar romu pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas arī piedalās tā īstenošanā un novērtēšanā. Tomēr lielākā daļa finansējuma plānā iekļautajiem sociālajiem pasākumiem ir ES izcelsmes finansējums vai arī sastāv no vispārējiem pasākumiem, kas vērsti uz iedzīvotājiem kopumā.

15. Turpmākajā viedokļa daļā vairāki Vispārējās konvencijas panti nav aplūkoti. Konsultatīvā komiteja, pamatojoties uz šobrīd tās rīcībā esošo informāciju, uzskata, ka šo pantu īstenošana nerada pamatu īpašiem apsvērumiem. Šis apgalvojums nav jāsaprot kā signāls, ka šobrīd ir veikti atbilstoši pasākumi un ka centieni šajā jomā var tikt mazināti vai pat apturēti. Konsultatīvā komiteja drīzāk uzskata, ka Vispārējās konvencijas saistību izpildei ir vajadzīgi pastāvīgi iestāžu centieni. Turklāt noteikts stāvoklis, kas šajā posmā var tikt uzskatīts par pieņemamu, ne vienmēr tāds būs turpmākajos uzraudzības ciklos. Visbeidzot, var izrādīties, ka jautājumi, kas šajā posmā šķiet salīdzinoši mazsvarīgi, laika gaitā izrādās nepietiekami novērtēti.

II. KONSTATĒJUMI PAR ATSEVIŠĀMIEM PANTIEM

Vispārējās konvencijas 3. pants

Piemērošanas joma

16. Latvijas pieeja Vispārējās konvencijas piemērošanas jomai, kas atspoguļota 2005. gada 6. jūnija ratifikācijas dokumentā ietvertajā deklarācijā, nav mainījusies.³ Ceturtajā valsts ziņojumā kā piemēri minoritātēm, kas vēsturiski ir dzīvojušas Latvijā, minēti vācieši, ebreji, lietuvieši, poļi, romi un krievi, taču ir arī norādīts, ka minoritātēm, kas Latvijā nav ilgstoši klātesošas, "tiek dota iespēja baudīt mazākumtautībām garantētas tiesības".⁴

17. Lībiešus uzskata par Latvijas pamatiedzīvotājiem, un viņu statuss ir atzīts 1992. gada Likumā par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju. "Lībiešu tradīcijas" ir minētas Latvijas Satversmes preambulā⁵, un Valsts valodas likumā lībiešu valoda ir atzīta par vienīgo valodu līdzās latviešu valodai, kas uzskatāma par "vietēju", bet visas pārējās – par "svešām".⁶ Lībiešu kā pamatiedzīvotāju statusu vēl vairāk nostiprināja 2021. gadā pieņemtais Latvijas vēsturisko zemju likums, kurā uzsvērtā valsts un pašvaldību atbildība par lībiešu kā pamatiedzīvotāju identitātes, kultūras un valodas saglabāšanu un attīstību.⁷ Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē šo atjaunoto apņemšanos nostiprināt lībiešu kā pamatiedzīvotāju statusu un aizsargāt lībiešu identitāti un mantojumu (sk. arī 5. pantu).

18. Latvijas iestādes neuzskata personas, kas sevi identificē kā latgaliešus, par nacionālo minoritāti, un tās nav izteikušas vēlmi tikt atzītām par tādu. Tomēr viņi atzinīgi vērtētu pastāvīgu atbalstu viņu kultūrai un valodai (sk. 5. pantu). Latgaliešu valoda ir atzīta par latviešu valodas vēsturisko variantu, un tās aizsardzība ir vienlīdz nostiprināta ar 2021. gada Latvijas vēsturisko zemju likumu.

19. Pastāvīgo iedzīvotāju, kuriem ir nepilsoņu statuss, jeb tā saukto "nepilsoņu", tiesiskais stāvoklis ir palicis nemainīgs. Pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuriem ir nepilsoņa statuss un kuri pieder pie nacionālajām minoritātēm, ir plašas tiesības, tostarp minoritāšu tiesības, taču viņiem ir liegts ieņemt amatus vairākās valsts iestādēs, policijā un bruņotajos spēkos, kandidēt vēlēšanās vai balsot parlamenta un pašvaldību vēlēšanās (sk. 15. pantu), kā arī saņemt noteiktus sociālos pabalstus (sk. 4. pantu).⁸ "Nepilsoņu" skaits ir vēl vairāk samazinājies (no 214 206 personām 2018. gadā līdz 175 401 personai 2023. gadā), bet joprojām veido 9 % no Latvijas iedzīvotāju skaita. Nepilsoņa statuss skar aptuveni 45 % iedzīvotāju, kas iedzīvotāju reģistrā reģistrēti kā baltkrievi, 30 % ukraiņi un 26 % krievi.⁹ Aptuveni 47 % pastāvīgo iedzīvotāju, kuriem ir nepilsoņa statuss, ir dzimuši Latvijā.¹⁰

20. No 2020. gada 1. janvāra nepilsoņa statuss vairs netiek piešķirts jaundzimušajiem bērniem. Bērniem, kuri dzimuši "nepilsoņiem", automātiski tiek piešķirta Latvijas pilsonība, ja vien bērna vecāki nav piekrituši pieteikties citas valsts pilsonības piešķiršanai.¹¹

³ Sk. [deklarāciju, kas ietverta 2005. gada 6. jūnijā deponētajā ratifikācijas dokumentā](#).

⁴ [Ceturtais Latvijas ziņojums par Vispārējās konvencijas izpildi](#), saņemts 2022. gada 27. oktobrī, 63. punkts.

⁵ "Latvijas identitāti Eiropas kultūrtelpā kopš senlaikiem veido latviešu un lībiešu tradīcijas" (preambula, kas 2014. gadā iekļauta Satversmē).

⁶ "Ikviens cits Latvijas Republikā lietotā valoda, izņemot lībiešu valodu, šā likuma izpratnē ir uzskatāma par svešvalodu" – 1999. gada Valsts valodas likuma 5. pants.

⁷ [Latvijas vēsturisko zemju likums](#), pieņemts 2021. gada 16. jūnijā (latviešu valodā).

⁸ Sīkāku novērtējumu par to pastāvīgo iedzīvotāju statusu, kuriem ir nepilsoņa statuss un kuri ir identificēti kā pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas, sk. Konsultatīvās komitejas analīzē, ko tā veikusi saskaņā ar 3., 4., 6. un 15. pantu savā pirmajā, otrajā un trešajā viedoklī.

⁹ Sk. Statistikas pārvaldes [tīmekļa vietni](#). Turklāt 2023. gadā nepilsoņa statuss bija 20 % lietuviešu, 18 % ebreju un poļu, kā arī 14 % igauņu un 4 % romu. Lai gan dati par citām minoritātēm nav publiski pieejami, Konsultatīvā komiteja tika informēta, ka vairāki pastāvīgie iedzīvotāji, kuriem ir nepilsoņa statuss, sevi identificē arī kā moldāvus.

¹⁰ Sk. Statistikas pārvaldes [tīmekļa vietni](#). Aptuveni viena ceturtdaļa pastāvīgo iedzīvotāju, kuriem ir nepilsoņa statuss, ir dzimuši Krievijas Federācijā.

¹¹ [Likums par nepilsoņa statusa piešķiršanas izbeigšanu bērniem](#), pieņemts 2019. gada 17. oktobrī.

21. Lai gan 2020. un 2021. gadā naturalizācijas pieteikumu skaits strauji samazinājās, ko, iespējams, daļēji izraisīja Covid-19 pandēmija, 2022. gadā tas nedaudz pārsniedza pirmspandēmijas līmeni.¹² Straujais pieaugums 2022. gada martā liecina, ka interese par naturalizāciju palielinājās pēc Krievijas agresijas pret Ukrainu.¹³ Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde turpina organizēt informatīvās dienas par naturalizāciju, tostarp reģionos. 2021. gadā tika izveidots tiešsaistes rīks, kas ļauj pārbaudīt latviešu valodas zināšanas un citas naturalizācijai nepieciešamās zināšanas. Nepieciešamo latviešu valodas prasmi apguves kursi tiek piedāvāti Nodarbinātības aģentūrā reģistrētiem bezdarbniekiem, kā arī citu valsts vai pašvaldību finansētu iniciatīvu ietvaros.¹⁴ No 2017. līdz 2019. gadam valsts latviešu valodas prasmes pārbaudi ik gadu kārtoja aptuveni 4700 cilvēku. Laikā no 2001. līdz 2021. gadam pārbaudi kopumā nokārtoja 136 800 cilvēku.¹⁵ Tomēr sarunu partneri norādīja, ka piedāvāto kursu skaits neatbilst pieprasījumam.

22. Konsultatīvā komiteja atkārtoti savu pastāvīgo viedokli, ka to personu loks, kurām Konvencija tiek piemērota, būtu jāpaplašina arī uz nepilsoņiem, jo īpaši gadījumos, ja izslēgšana pamatota ar pilsonību, kas var radīt patvaļīgu un nepamatotu diferenciaciju, piemēram, ja tā attiecas uz bezvalstniekiem, kuri pieder pie nacionālās minoritātes, kuras patstāvīgā dzīvesvieta ir attiecīgā teritorija.¹⁶ Attiecībā uz katrām tiesībām atsevišķi būtu jāapsver, vai ir likumīgs pamats diferencēt to piemērošanu atkarībā no pilsonības.¹⁷ Lai gan pilsonība var būt likumīga prasība tādās jomās kā pārstāvība parlamentā un dažos valsts amatpersonu amatos, Konsultatīvā komiteja joprojām uzskata, ka pašreizējie tiesību akti nepamatoti izslēdz pastāvīgos iedzīvotājus, kuriem ir nepilsoņa statuss, no vairākām minoritāšu tiesībām.

23. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē lēmumu pārtraukt "nepilsoņa" statusa piešķiršanu jaundzimušajiem bērniem. Attiecībā uz to pārējo pastāvīgo iedzīvotāju naturalizāciju, kuriem ir nepilsoņa statuss un kuri pieder pie nacionālajām minoritātēm, Konsultatīvā komiteja pozitīvi vērtē informētības veicināšanas pasākumus un jauno tiešsaistes testēšanas rīku. Ņemot vērā, ka daudzi "nepilsoņi" ir gados vecāki, tā uzskata, ka informētības veicināšanas pasākumi un latviešu valodas kursi būtu jāpielāgo šīs grupas īpašajām vajadzībām.

24. Konsultatīvā komiteja stingri mudina iestādes turpināt īstenot atklātu un iekļaujošu pieeju Vispārējās konvencijas piemērošanas jomai un atkārtoti aicina apsvērt iespēju paplašināt Vispārējā konvencijā paredzēto aizsardzību, attiecinot to arī uz pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuriem ir nepilsoņa statuss. Būtu jāturpina informatīvie pasākumi par naturalizāciju un latviešu valodas kursiem, kas būtu pielāgoti to iedzīvotāju vajadzībām, kuriem joprojām ir nepilsoņa statuss.

Datu vākšana un tautas skaitīšana

25. 2021. gada tautas un mājojumu skaitīšana pirmo reizi notika tikai uz reģistru balstītā tautas skaitīšanā. Dati par etnisko piederību ir iegūti no Fizisko personu reģistra. 2022. gada janvārī reģistrā bija aptuveni 1,88 miljoni iedzīvotāju, no kuriem 63 % bija latvieši, 24,2 % krievi, 3,1 % baltkrievi, 2,2 % ukraiņi, 1,9 % poļi un 1,1 % lietuvieši. 4,4 % iedzīvotāju piederēja pie citām etniskajām grupām vai norādīja, ka ir bez etniskās piederības. Kopumā 163 personas identificēja sevi kā lībiešus.¹⁸

26. Salīdzinot ar 2011. gada tautas skaitīšanu, Latvijas iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 9,6 %. Ievērojami (par 18–35 %) samazinājās to iedzīvotāju skaits, kuri pieder pie nacionālajām minoritātēm, piemēram, krievu, baltkrievu, poļu, romu un ebreju tautībām, savukārt to iedzīvotāju skaits, kuri pieder pie latviešu tautības, samazinājās par 5,9 %. Attiecībā uz etnisko sadalījumu par 1,5 % palielinājās to personu īpatsvars, kuras norādīja latviešu tautību, savukārt visu pārējo tautību īpatsvars nedaudz samazinājās.

¹² Rakstiska informācija, ko iestādes sniedza 2023. gada martā.

¹³ LSM.lv (2022. gada 6. jūnijs), [Pieaugusi interese par Latvijas pilsonības iegūšanu](#).

¹⁴ Valsts ziņojums, 20. punkts.

¹⁵ Valsts izglītības satura centrs, [Valsts valodas prasmes pārbaudi kārtotāju skaits](#) (2001-2021). Mazāk eksāmenu notika 2020. un 2021. gadā, ko var skaidrot ar Covid-19 pandēmiju.

¹⁶ [ACFC 3. tematiskais komentārs](#). To personu tiesības uz valodu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm atbilstoši Vispārējai konvencijai, pieņemts 2012. gada 24. maijā, 15. punkts. Sk. arī Venēcijas Komisijas Ziņojumu par nepilsoņiem un minoritāšu tiesībām (CDL-AD(2007)001), kas pieņemts 69. plenārsēdē (Venēcija, 2006. gada 15. un 16. decembris).

¹⁷ [ACFC 4. tematiskais komentārs](#), 30. punkts. Sk. arī ACFC 1. viedokli par Latviju, 15.–22. punktu.

¹⁸ Sk. Statistikas pārvaldes tīmekļa vietnes: [Lielāko minoritāšu procentuālais īpatsvars](#) un [absolūtie skaitļi par visām minoritātēm](#). Skaitliski mazākas minoritātes ir 4784 romi, 4231 ebrejs, 2407 vācieši, 1980 armēņi, 1832 tatāri, 1536 igauņi, 1516 azerbaidžāņi, 1493 moldāvi, 1227 uzbeki un 906 gruzīni. Citas grupas, kurās reģistrēti vairāk nekā 100 cilvēki, ir čuvaši, mordvieši, turki, ķīnieši, kazahi, tadžiki, lezģi, osetīni, marieši, baškīri, udmurti, korejieši, komieši, karēļi un čečeni, kā arī personas, kas pieder pie citu ES valstu, Amerikas Savienoto Valstu un Indijas tautībām.

27. Tā kā informācija par valodas lietojumu netiek apkopota nevienā reģistrā, 2021. gada tautas skaitīšanā šādi dati netika iegūti. 2017. gadā veiktajā ārējās migrācijas aptaujā aptuveni 61 % respondentu kā "dzimto valodu" norādīja latviešu valodu un 36 % krievu valodu.¹⁹ Šie skaitļi ir līdzīgi 2011. gada tautas skaitīšanas rezultātiem.²⁰

28. Nav pieejami dezagregēti dati par valodām, kurās runā personas, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm, izņemot krievu valodu, taču Konsultatīvā komiteja tikās ar personām, kas pieder pie dažādām etniskajām grupām, kurām krievu valoda ir vai nu pirmā valoda, vai otrā valoda pēc minoritātes valodas. Tās ir personas, kuras pieder pie ebreju kopienas, personas, kuras sevi identificē kā baltkrievis, ukraiņus, armēņus, azerbaidžāņus, moldāvus vai piederīgus citām bijušo Padomju Savienības republiku titulnācijām, kā arī personas, kas pieder pie Krievijas Federācijas vai citu bijušo Padomju Savienības republiku etniskajām minoritātēm un pamatiedzīvotājiem.

29. Etniskās piederības ierakstīšana Fizisko personu reģistrā nav obligāta, un parasti to veic vecāki pēc bērna piedzimšanas vai tad, kad saskaņā ar Fizisko personu reģistra likumu tiek izsniegti jauni personu apliecinoši dokumenti.²¹ Var norādīt tikai vienu etnisko piederību. Personas, kuras sasniegušas 15 gadu vecumu, ir tiesīgas mainīt savu etnisko piederību tikai vienu reizi un tikai tad, ja ir pierādīts, ka kāds no vecākiem vai vecvecākiem ir reģistrēts ar vēlamo etnisko piederību. Ieraksta maiņai uz "latvietis" papildus nepieciešams apliecinājums par latviešu valodas zināšanām augstākajā līmenī.²² Persona, kura vēlas mainīt etniskās piederības ierakstu uz "lībietis", bet citādi nevar pierādīt etnisko "izcelsmi", var to izdarīt, pamatojoties uz lībiešu organizācijas viedokli.²³ Kopš 2016. gada ne tikai pilsoņi un pastāvīgie iedzīvotāji, kuriem ir nepilsoņa statuss, bet arī citi iedzīvotāji ar derīgām uzturēšanās atļaujām var mainīt savu ierakstu uz "latvietis" vai "lībietis" ar vienādiem nosacījumiem.

30. Atgādinot, ka Vispārējās konvencijas 3. pantā ietvertās tiesības uz brīvu pašidentifikāciju ir minoritāšu tiesību stūrakmens, Konsultatīvā komiteja konstatē, ka prasības attiecībā uz etniskās piederības ierakstīšanu un maiņu Fizisko personu reģistrā ir pretrunā Vispārējai konvencijai. Tā atgādina, ka "[p]ašidentifikācija sākas ar indivīda brīvu lēmumu, kas, ja nav pamatojuma pretējam, ir jebkuras personas identifikācijas pamatā. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka personas brīvu pašidentifikāciju var apšaubīt tikai retos gadījumos, piemēram, ja tā nav pamatota ar labticību."²⁴

31. Daudzi Konsultatīvās komitejas sarunu partneri, īpaši jaunieši, minēja, ka viņi identificē sevi ar divām etniskajām piederībām, parasti ar "latviešu" un minoritāšu etnisko piederību. Tā kā var pamatoti sagaidīt, ka nākotnē arvien lielāka Latvijas iedzīvotāju daļa paudīs šādu etniskās pašidentifikācijas formu, Konsultatīvā komiteja uzskata, ka pieeja, kas paredz vairākas piederības, ļautu to labāk atspoguļot.²⁵

32. Konsultatīvā komiteja stingri mudina iestādes pārskatīt prasības attiecībā uz etniskās piederības ierakstīšanu un maiņu Fizisko personu reģistrā, lai nodrošinātu tiesību uz brīvu pašidentifikāciju pilnīgu īstenošanu saskaņā ar Vispārējās konvencijas 3. pantu, tostarp iespēju deklarēt vairākas piederības.

¹⁹ Statistikas pārvalde (2019), [Ārējās migrācijas apsekojuma rezultāti](#).

²⁰ Sk. Statistikas pārvaldes tīmekļa vietni, [Mājās pārsvarā lietotā valoda 2011. gada 1. martā](#).

²¹ [Fizisko personu reģistra likums](#), pieņemts 2017. gada 14. decembrī.

²² [Vārda, uzvārda un tautības ieraksta maiņas likums](#), pieņemts 2009. gada 8. aprīlī, 3.–6. pants. Valodas prasmes ir zemākas personām vecumā no 75 gadiem vai personām ar invaliditāti.

²³ Turpat, 6. panta 4. punkts.

²⁴ [ACFC 4. tematiskais komentārs](#), 9. un 10. punkts.

²⁵ Sk. arī ANO/EEK Eiropas Statistiku konferences ieteikumus 2020. gada tautas un mājokļu skaitīšanai, 148., 149. un 150. lpp. Sk. arī [ACFC 4. tematisko komentāru](#), 16. punktu.

Vispārējās konvencijas 4. pants

Diskriminācijas aizlieguma tiesiskais un institucionālais regulējums

33. Latvijas tiesiskais regulējums attiecībā uz diskriminācijas aizliegumu ir balstīts uz Satversmes 91. pantu, kurā ir noteikts vispārējs diskriminācijas aizliegums, neuzskaitot konkrētus diskriminācijas pamatus. Atbilstoši Satversmes tiesas praksei un Latvijas konstitucionālajai doktrīnai Satversmē aizliegto pamatu saraksts būtu jāinterpretē plaši, ietverot, piemēram, “rasi”, etnisko izcelsmi, reliģiju un valodu. Satversmes 91. pants attiecas uz diskrimināciju valsts sektorā un neuzliek pienākumus privātpersonām. Diskriminācijas klauzulas, kas attiecas gan uz valsts, gan privāto sektoru, ir ietvertas nozaru tiesību aktos, piemēram, Darba likumā, Likumā par sociālo drošību, Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā un Izglītības likumā, kas *inter alia* aizliedz diskrimināciju “rases” un “etniskās izcelsmes” vai “nacionālās izcelsmes” dēļ.²⁶ Pilsonība vai piederība nacionālajai minoritātei nevienā no šiem likumiem nav nepārprotami iekļauta kā diskriminācijas pamats, lai gan dažos likumos ir iekļauti atvērti saraksti.²⁷ Vairāki nozaru likumi aizliedz arī diskrimināciju valodas dēļ.²⁸ Ir aizliegta un definēta gan tieša, gan netieša diskriminācija. Nedz multiplā, nedz arī interseksionālā diskriminācija nav skaidri aizliegta un definēta. Ir ziņots, ka diskriminācijas novēršanas sistēmas sadrumstalotība apgrūtinā diskriminācijas aizlieguma izpildi.²⁹

34. Tiesībsargs darbojas gan kā valsts cilvēktiesību iestāde, gan kā vienlīdzības iestāde un izskata ar cilvēktiesību, diskriminācijas aizlieguma un labas pārvaldības principa pārkāpumiem saistītus jautājumus.³⁰ Tiesībsargs var izskatīt individuālas sūdzības un konsultēt puses par izlīgumu vai sniegt ieteikumus, konsultēt cietušos tiesas lietās un iesniegt sūdzības tiesās par jautājumiem, kas skar sabiedrības intereses. Birojā ir 51 darbinieks un viens konsultants romu jautājumos. Biroja gada budžets palielinājās no 1,37 miljoniem eiro 2017. gadā līdz 1,78 miljoniem eiro 2021. gadā, un Tiesībsargs to uzskata par pietiekamu. Tiesībsarga tīmekļa vietne ir pieejama arī krievu valodā. Tiesībsargs ir saņēmis nelielu skaitu sūdzību par diskrimināciju, un to lietu īpatsvars, kurās varētu būt notikusi diskriminācija etniskās piederības dēļ, ir ļoti mazs.³¹

35. Tiesībsargs 2021. gadā reaģēja uz sūdzību par minoritāšu izglītības programmu audzēkņu iespējamu diskrimināciju saistībā ar pieejama tālmācības satura trūkumu tiešsaistes platformās, jo īpaši platformā “Tava klase”. Tiesībsargs konstatēja nevienlīdzīgu attieksmi attiecībā uz piekļuvi mācību saturam un nosūtīja vēstuli Izglītības un zinātnes ministrijai ar lūgumu labot situāciju.³² No 2023. gada maija tīmekļa vietnē daļa satura ir krievu valodā, taču tā nav pilnībā pieejama krievu valodā vai kādā citā minoritātes valodā. Tajā pašā gadā tiesībsargs sniedza viedokli par tiesību normu, kas liedz valsts un pašvaldību iestādēm sūtīt iedzīvotājiem ar veselību saistītu informāciju (konkrētajā gadījumā – informatīvos laikrakstus par vakcināciju) minoritāšu valodās (sk. arī 10. pantu). Viņš secināja, ka ir samērīgi un juridiski pamatoti sniegt informāciju citās valodās, nevis latviešu valodā, tikai personām, kas to aktīvi pieprasa, nevis izplatīt to visiem iedzīvotājiem, nezinot, vai persona saprot latviešu valodu.³³ Tiesībsargs informēja Konsultatīvo komiteju tās apmeklējuma laikā, ka viņš mēdz saņemt vairāk sūdzību no etniskajiem latviešiem par to, ka darba devēji pieprasa krievu valodas zināšanas, nekā otrādi. Viņš arī uzsvēra, ka kopš Krievijas Federācijas agresijas pret Ukrainu sākuma ir palielinājusies sabiedrības polarizācija un ka viņš ir saņēmis daudz sūdzību par naida runu, kas vērsta pret Latviju un Ukrainu (sk. 6. pantu).

²⁶ Ja nav norādīts citādi, šajā sadaļā sniegtā informācija ir balstīta uz Eiropas Dzimumu līdztiesības un diskriminācijas aizlieguma ekspertu tīklu (2022), [Valsts ziņojums par diskriminācijas aizliegumu – Latvija](#).

²⁷ Darba likumā, Likumā par sociālo drošību un Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā ir atvērti saraksti, pārējos likumos ir slēgti saraksti.

²⁸ Tie ir Darba likums, Bērnu tiesību aizsardzības likums, Administratīvā procesa likums, Kriminālprocesa likums un Administratīvās atbildības likums.

²⁹ Eiropas Dzimumu līdztiesības un diskriminācijas aizlieguma ekspertu tīkls (2022), Valsts ziņojums par diskriminācijas aizliegumu – Latvija, 7. lpp.

³⁰ Tiesībsarga birojs 2015. gadā tika akreditēts ar A statusu. Skatīt [Valstu cilvēktiesību iestāžu Eiropas tīkls](#).

³¹ 2021. gadā tiesībsargs saņēma 29 sūdzības par diskrimināciju, 2020. gadā – 32, bet 2019. gadā – 52. To lietu īpatsvars, kuras attiecas uz iespējamu diskrimināciju etniskās piederības dēļ, ir ļoti neliels (2021. gadā – neviena, 2020. gadā – piecas, bet 2019. gadā – trīs). Viena sūdzība, kas balstīta uz “valodas” pamatu, ir reģistrēta 2020. gadā. Sk. Eiropas Dzimumu līdztiesības un diskriminācijas aizlieguma ekspertu tīkls (2022), [Valsts ziņojums par diskriminācijas aizliegumu – Latvija](#), 85. lpp.

³² Latvijas Republikas tiesībsargs (2022), 2021. gada ziņojums, 88. lpp. Sk. platformu “Tava klase” vietnē www.tavaklase.lv.

³³ Turpat, 19. lpp.

36. Tiesībsargs 2020. gadā publicēja pētījumu "Diskriminācijas izplatība nodarbinātības vidē Latvijā. 2011. un 2020. gada salīdzinošais ziņojums". Par izplatītāko diskriminācijas pamatu respondenti uzskatīja vecumu (58 %), kam cita starpā sekoja etniskā izcelsme (31 %), valodas zināšanas (26 %), "rase" (9 %) un ādas krāsa (9 %). Krievu valodā runājošie biežāk nekā citi respondenti uzsvēra etnisko izcelsmi un valodas zināšanas. Saskaņoties ar diskrimināciju nodarbinātībā, lielākā daļa respondentu vērstos Valsts darba inspekcijā un tikai 11 % – Tiesībsarga birojā, lai gan šis rādītājs ir palielinājies no 6 % 2011. gadā.³⁴

37. Tiesībsarga birojs 2022. gadā sagatavoja bukletus romu valodā, kuros izskaidrots, kā iesniegt sūdzību šai iestādei. Sociālajā tīklā Facebook tika uzsākta informatīvā kampaņa "Tautība ir iespēja. Romi – vieni no mums". Romu pārstāvji pauda gandarījumu par tiesībsarga pievērsto uzmanību viņu jautājumiem, jo īpaši pēdējos gados.

38. Tiesībsargs veic informatīvus pasākumus, izmantojot savu tīmekļa vietni un Facebook, kā arī apmeklējot skolas, tostarp tās, kurās mācās pie nacionālajām minoritātēm piederoši bērni. Iedzīvotāju uzticība tiesībsargam kopumā ir palielinājusies un ir augsta salīdzinājumā ar citām valsts iestādēm.³⁵ Arī Sabiedrības integrācijas fonds (SIF) veic izpratnes veicināšanas pasākumus, lai veicinātu cieņu pret personām, kuras pieder pie diskriminācijai pakļautām grupām, piemēram, kampaņu "Atvērtība ir vērtība".³⁶ Neraugoties uz šiem centieniem, nelielais sūdzību skaits par diskrimināciju etniskās piederības dēļ kontrastē ar 2019. gada Eiropas aptaujas rezultātiem, kurā 25 % respondentu atzina, ka diskriminācija etniskās piederības dēļ ir "plaši izplatīta", un 35 % atzina, ka tas attiecas uz diskrimināciju pret romiem. Tajā pašā pētījumā tika konstatēts, ka diskriminācijas gadījumā cilvēki labprātāk vērstos policijā (20 %) nekā Tiesībsarga birojā (17 %).³⁷ SIF 2022. gada ziņojumā secināts, ka, neraugoties uz pēdējo gadu laikā panākto progresu, Latvijas sabiedrībā joprojām ir salīdzinoši zems informētības līmenis par to, kur vērsties diskriminācijas gadījumā. Īpaši zema informētība ir to respondentu vidū, kuri norādījuši, ka viņu ģimenes valoda ir krievu valoda. Tāpēc ziņojumā uzsvērts, cik svarīgi ir uzrunāt mērķauditorijas viņu ikdienas saziņas valodā.³⁸

39. Konsultatīvā komiteja uzsver, ka visaptveroši diskriminācijas aizlieguma tiesību akti, kas aptver gan privāto, gan publisko sfēru, ir būtiski, lai garantētu personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, tiesības uz faktiski vienlīdzību likuma priekšā un vienlīdzīgu tiesību aizsardzību, kā noteikts Vispārējās konvencijas 4. pantā. Tā pauž nožēlu, ka Latvijas nozaru tiesību aktos par diskriminācijas aizliegumu ir vairākas nepilnības, piemēram, multiplās vai intersekcionalās diskriminācijas aizliegums, kas bieži skar sievietes vai personas ar invaliditāti, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm. Konsultatīvā komiteja arī pauž nožēlu, ka tiesību aktu sadrumstalotība apgrūtina to piemērošanu.

40. Lai gan Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē to, ka kopumā sabiedrības uzticība tiesībsargam ir palielinājusies, tā uzskata, ka nelielais sūdzību skaits par diskrimināciju joprojām varētu atspoguļot nepietiekamu informētību par šo iestādi vai pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu neuzticību tās efektivitātei. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka, lai pilnībā izmantotu šīs iestādes potenciālu, ir jāpastiprina sadarbība ar personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, tostarp minoritāšu valodās.

41. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes pārskatīt to tiesību aktus, lai nodrošinātu, ka tiek pilnībā īstenots pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu diskriminācijas aizlieguma princips. Attiecīgajos tiesību aktos būtu jāiekļauj multiplās un intersekcionalās diskriminācijas definīcija un aizliegums, kā arī visaptverošs aizliegto pamatu, tostarp valodas, uzskaitījums. Būtu jāveicina pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu informētība un uzticības veidošana attiecībā uz Tiesībsarga biroju.

³⁴ ES Pamattiesību aģentūra (FRA) (2021), [Franet valstu ieguldījums ziņojumā par pamattiesībām 2021](#), Latvija, 8. un 9. lpp.

³⁵ NRA.lv (2021. gada 13. janvāris), "Zūd uzticība informācijai kā tādai".

³⁶ Eiropas Komisijas tīmekļa vietne par integrāciju (2018. gada 10. augusts), [Latvija: Atvērtība ir vērtība – Kampaņa par daudzveidību, iecietību un nediskrimināciju](#).

³⁷ Eiropas Komisija (2019. gada maijs), Eiropas aptaujas Nr. 493 "Diskriminācija Eiropas Savienībā", [valsts lapa par Latviju](#). Visbiežākie norādītie diskriminācijas pamati bija vecums (40 %) un invaliditāte (37 %).

³⁸ Sabiedrības integrācijas fonds (2022), [Nīderlandes, Kanādas, Zviedrijas valstu izvērtējums: diskriminācijas novēršanas prakses](#), 57. lpp.

Vienlīdzīga piekļuve tiesībām

42. Vairākas tiesību normas un prakse – gan no iepriekšējiem uzraudzības cikliem, gan tās, kas ieviestas pēdējos gados, – rada jautājumus par personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, efektīvu vienlīdzību attiecībā uz piekļuvi tiesībām. Tie attiecas uz valodas prasībām profesijās, pastāvīgo iedzīvotāju, kuriem ir nepilsoņa statuss, tiesībām uz pensiju, pastāvīgā iedzīvotāja statusu ieguvušo Krievijas pilsoņu radnieku tiesībām uz privāto un ģimenes dzīvi, informācijas pieejamību minoritāšu valodās un vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai.

43. Kā norādīts Trešajā viedoklī, valodas prasības, ko piemēro aptuveni 3600 profesijām un amatiem, nelabvēlīgi ietekmē pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu, kuru pirmā valoda nav latviešu valoda, iespējas atrast darbu privātajā un valsts sektorā. Noteikumi attiecas arī uz personām, kuras jau ir nodarbinātas. Pēc Valsts valodas centra izlases veida pārbaudēm 2022. gadā 139 skolotāji ir administratīvi sodīti un atstādināti no darba par latviešu valodas nezināšanu nepieciešamajā līmenī.³⁹

44. Aptuveni 25 000 Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju ir bijušie “nepilsoņi” vai Latvijas pilsoņi, kas ieguvuši Krievijas pilsonību. 2022. gada septembrī pēc Krievijas Federācijas agresijas pret Ukrainu Latvijas parlaments (Saeima) pieņēma grozījumus Imigrācijas likumā, paredzot, ka šai kategorijai piederošo Krievijas pilsoņu pastāvīgās uzturēšanās atļaujas zaudē spēku un var tikt atkārtoti izsniegtas tikai personām, kurām ir latviešu valodas prasmes A2 līmenī apliecinošs dokuments, kas datēts ne vēlāk kā ar 2001. gadu.⁴⁰ Personām, kuras neatbilst pastāvīgās pilsonības prasībām, būs jāpiesakās pagaidu uzturēšanās statusam, kas nedod iespēju saņemt tādu pašu sociālo un veselības aprūpes aizsardzību un rada papildu izmaksas ar katru atjaunošanas reizi. Pieņemot, ka daudzām skartajām personām ir radnieki, kas ir Latvijas pilsoņi, kuri pieder pie nacionālajām minoritātēm, Konsultatīvā komiteja ir nobažījusies par šā pasākuma iespējamo negatīvo ietekmi uz šo pilsoņu tiesību uz privāto un ģimenes dzīvi efektīvu izmantošanu. Pie krievu minoritātes piederošās personas ir nobažījušās, ka viņu radnieki var tikt deportēti, ja viņi nespēs nokārtot valodas prasmes pārbaudi, cita starpā arī tāpēc, ka nav pārbaudes iespēju.⁴¹ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šīs prasības rada tiesisko nenoteiktību un var radīt neiespējamu vai nesamērīgu slogu personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, un viņu ģimenēm, neņemot vērā attiecīgo personu apstākļus.

45. Kā aprakstīts šā viedokļa 10. pantā, daudzas valsts iestādes 2022. gada laikā ir pārtraukušas brīvprātīgi sniegt informāciju tīmekļa vietnēs arī krievu valodā. Tā kā tas attiecas arī uz sociālo un veselības jomu, Konsultatīvā komiteja pauž bažas, ka šis pasākums var ierobežot pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu, kuras nepietiekami labi pārvalda latviešu valodu, jo īpaši vecāka gadagājuma cilvēku, iespējas izmantot viņu sociālās tiesības.

46. Konsultatīvā komiteja ir nobažījusies arī par 12., 13. un 14. pantā aprakstīto izglītības reformu iespējamo diskriminējošo ietekmi uz personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm. Tā ir īpaši nobažījusies par šo reformu negatīvo ietekmi uz to, kā tiek īstenotas bērnu, kuri pieder pie nacionālajām minoritātēm un kuru dzimtā valoda ir krievu valoda, tostarp bērnu ar īpašām izglītības vajadzībām, tiesības uz vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai izglītībai pirmsskolas un sākumskolas līmenī.⁴²

47. Visbeidzot, Konsultatīvā komiteja ir nobažījusies par iespējamu diskriminējošu ietekmi, ko rada atšķirīga attieksme pret minoritāšu valodām atkarībā no tā, vai tās ir vai nav arī ES oficiālās valodas un vai uz tām attiecas vai neattiecas divvalodu vai daudzvalodu nolīgumi. Baltkrievu un krievu valoda neietilpst nevienā no šīm kategorijām. Konsultatīvā komiteja uzsver, ka no Vispārējās konvencijas viedokļa minoritāšu tiesību aizsardzības līmenis, tostarp minoritāšu valodu izglītības jomā, būtu jānosaka, vadoties no vajadzībām un interesēm, ko pauž pie nacionālajām minoritātēm piederošās personas, un tam nevajadzētu būt atkarīgam no ārējiem apstākļiem, piemēram, no tā, vai minoritātes valoda ir vai nav ES oficiālā valoda vai uz to attiecas vai neattiecas divpusējs vai daudzpusējs nolīgums (sk. arī 13. un 14. pantu).

³⁹ LSM.lv (2022. gada 23. novembris), [Par valsts valodas nezināšanu administratīvi sodīti 139 pedagogi](#).

⁴⁰ Imigrācijas likums, kas pieņemts 2022. gada 31. oktobrī. No valodas prasmes pārbaudēm ir atbrīvotas personas vecumā no 75 gadiem, bērni vecumā līdz 15 gadiem, personas, kuras ieguvušas izglītību latviešu valodā, un personas ar noteiktām veselības diagnozēm. Grozījumi paredz arī nosacījumus, ar kādiem Krievijas Federācijas un Baltkrievijas pilsoņi var saņemt termiņuzturēšanās atļaujas. Sk. arī LSM.lv (2022. gada 12. decembris), [Uzturēšanās atļauju pagarināšanai vairāk nekā 20 000 cilvēku būs jākārt latviešu valodas pārbaude](#).

⁴¹ Reuters (2023. gada 9. maijs), [Krievijas pilsoņi kārt valodas pārbaudījumu, lai izvairītos no izraidīšanas no Latvijas](#).

⁴² Sk. arī ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja (2021. gada 30. marts), Nobeiguma apsvērumi par Latvijas otro periodisko ziņojumu, [E/C.12/LVA/CO/2](#), un ANO Cilvēktiesību padome / Īpašās procedūras (2023. gada 8. februāris), [Latvija: ANO eksperti nobažījušies par minoritāšu valodu izglītības stingro ierobežošanu](#).

48. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes ievērot vienlīdzības likuma priekšā un vienlīdzīgas tiesību aizsardzības principu un nodrošināt, lai nepietiekamas valsts valodas zināšanas nebūtu šķērslis pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu vienlīdzīgai piekļuvei tiesībām.

Efektīvas romu līdztiesības veicināšana

49. Saskaņā ar iestāžu sniegto informāciju romi Latvijā turpina saskarties ar diskrimināciju, kas visvairāk vērojama darba tirgū, un piedzīvo nevienlīdzību izglītības, veselības aprūpes un mājokļu jomā. Tādējādi romi ir pakļauti lielākam nabadzības un sociālās atstumtības riskam nekā iedzīvotāji kopumā.⁴³

50. Latvijas tiesību sistēmā līdz šim lielā mērā nav bijuši pozitīvi pasākumi efektīvas līdztiesības veicināšanai, un nav īpašu pasākumu, kuru mērķis būtu nodrošināt vai veicināt pilnīgu līdztiesību vai kompensēt trūkumus, kas saistīti ar rases vai etnisko "izcelsmi" vai citiem iespējamajiem diskriminācijas pamatiem.⁴⁴ Neraugoties uz to, no vairākiem labbūtības pasākumiem, kas paredzēti neaizsargātām iedzīvotāju grupām, labumu gūst arī romu minoritātei piederošas personas nodarbinātības un izglītības jomā (sk. 12. pantu) un mazākā mērā mājokļu un veselības aprūpes jomā (sk. 15. pantu).

51. Politikas mērķi šajā jomā tika noteikti Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēs 2012.–2018. gadam, Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas īstenošanas plānā 2019.–2020. gadam un Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam. Šiem politikas dokumentiem tika pievienoti rīcības plāni, no kuriem jaunākie ir Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam un Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības plāns 2022.–2023. gadam.⁴⁵

52. Politikas dokumenti un rīcības plāni tika sagatavoti sadarbībā ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas turpina konsultēt iestādes par īstenošanu Konsultatīvās padomes romu līdzdalības veicināšanai ietvaros (sk. 15. pantu). Koordinācijas loma ir Kultūras ministrijai, kas kopš 2016. gada vada ES finansēto projektu "Latvijas romu platforma" – mehānismu romu iekļaušanas pasākumu koordinācijai un īstenošanai valsts, reģionālā un vietējā līmenī. Latvijas romu platformas uzdevums ir arī izstrādāt jaunu rīcības plānu 2024.–2027. gadam.

53. Latvijas romu platformas ietvaros romu mediatori sniedz pakalpojumus līdz pat sešās pašvaldībās, darbojoties kā starpnieki starp vietējām romu ģimenēm un iestādēm un atvieglojot piekļuvi sabiedriskajiem pakalpojumiem. Konsultatīvās padomes sarunu partneri šo praksi raksturo kā daudzsološu pieeju sociālās iekļaušanas veicināšanai, kuru ir vērts attīstīt arī turpmāk. Lai pilnībā izmantotu potenciālu, ir nepieciešams vairāk mediatoru, un viņiem būtu nepieciešams labāks metodiskais un tehniskais atbalsts, kā arī regulāra apmācība.⁴⁶ Arī mediatoru algas ir salīdzinoši zemas, un mediatori nesaņem kompensāciju par tālruņa zvaniem vai transporta izdevumiem.

54. Sarunās ar Konsultatīvo komiteju romu minoritātes pārstāvji norādīja, ka, lai gan minētās stratēģijas un pasākumi ir vērsti pareizajā virzienā, viņi izjūt apņēmtības trūkumu no valsts iestāžu puses efektīvi uzlabot romu stāvokli Latvijas sabiedrībā. Līdz šim lielākā daļa romu integrācijas pasākumiem iztērētā budžeta ir vai nu no ES līdzekļiem, vai arī to veido vispārēji politikas pasākumi sociāli nelabvēlīgā situācijā esošām grupām. No Izglītības un zinātnes ministrijas vai Veselības ministrijas budžeta netiek finansēti mērķtiecīgi pasākumi, kas būtu īpaši vērsti uz romiem. Latvijas romu platforma 95 % finansējuma saņem no Eiropas Komisijas un tikai 5 % saņem no valsts budžeta. Uz projektiem balstīta pieeja rada augstu nenoteiktības līmeni, tostarp attiecībā uz tādiem svarīgiem pasākumiem kā romu mediatori un skolotāju palīgi. Kā uzskata sarunu partneri, pārāk birokrātiskas procedūras kavē rīcības plānos paredzēto projektu īstenošanu. Turklāt lielākā daļa rīcības plānā uzskaitīto atbalsta shēmu, piemēram, aktīvi nodarbinātības pasākumi, sociālie mājokļi vai vietējo ģimenes asistentu ieviešana, ir paredzētas visiem pilsoņiem, kuriem ir tiesības saņemt atbalstu, un nav īpaši pielāgotas romu vajadzībām. Vēl viena problēma ir tas, ka trūkst datu par romu diskrimināciju un efektīvu līdztiesību, kas ļautu efektīvāk plānot politiku un pasākumus.

⁴³ [Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam](#), 7. lpp.

⁴⁴ Eiropas Dzimumu līdztiesības un diskriminācijas aizlieguma ekspertu tīkls (2022), [Valsts ziņojums par diskriminācijas aizliegumu – Latvija](#), 56. lpp.

⁴⁵ Sk. [Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas īstenošanas plānu 2019.–2020. gadam, Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam, <https://www.km.gov.lv/en/roma-documents> Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam un Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības plānu 2022–2023 gadam.](#)

⁴⁶ Kultūras ministrija (2019. gada jūlijs), Latvijas romu platformas sanāksmes noslēguma ziņojums projekta "Latvijas romu platforma IV" ietvaros, 2., 3. un 7., 8. lpp.

55. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka lielā atkarība no ES finansējuma, kas balstīts uz projektiem, un ierobežotie ilgtermiņa ieguldījumi no valsts budžeta kavē romu pilnīgu un efektīvu līdztiesību. Pierādīta labā prakse, piemēram, vietējie romu mediatori, neapšaubāmi gūtu labumu no ilgtspējīgas ilgtermiņa perspektīvas, ko nodrošinātu regulārs atbalsts no valsts budžeta. Tādu nodarbinātības, veselības aprūpes un mājokļu programmu trūkums, kas būtu vērsts uz romu īpašajiem apstākļiem, piemēram, neproporcionāli zema izglītības līmenis (sk. 12. pantu), visticamāk, būs šķērslis tam, lai romi izmantotu šos pasākumus un lai tie ilgtermiņā dotu rezultātus. Lai nodrošinātu uz pierādījumiem balstītas politikas veidošanu, ir svarīgi, lai būtu pieejami atbilstoši dati un analīze par romu, tostarp romu sievietēm, stāvokli.

56. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes palielināt valsts ieguldījumus efektīvos, mērķtiecīgos un uz pierādījumiem balstītos pasākumos, lai ilgtspējīgā veidā risinātu romu diskriminācijas un nevienlīdzības problēmas. Jo īpaši būtu jāinstitucionalizē, jāprofesionālizē un jāaplašina romu mediatoru sistēma, lai apmierinātu romu kopienu vajadzības.

Vispārējās konvencijas 5. pants

Minoritāšu kultūru un valodu aizsardzība un veicināšana

57. Latvijas Kultūrpolitikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam ir izvirzīts mērķis “nodrošināt ilgtspējīgu un pieejamu kultūru Latvijas kā nacionālas valsts attīstībai un katra indivīda izaugsmei”.⁴⁷ Tiek skaidri pieminētas lībiešu un latgaliešu kultūras un valodas. Attiecībā uz nacionālajām minoritātēm pamatnostādņu mērķis galvenokārt ir palielināt vienlīdzīgu piekļuvi vispārējam kultūras piedāvājumam. Tajās ir arī minēts pastāvošais valsts atbalsts nacionālajām minoritātēm “sabiedrības integrācijas” ietvaros un tādām iestādēm kā Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris. Ir arī pašvaldību finansētas iestādes, piemēram, krievu, ukraiņu un poļu minoritāšu kultūras nami Daugavpilī. Valsts ziņojumā uzskaitīti arī dažādi kultūras festivāli un projekti, tostarp ar starpkultūru dimensiju un ar minoritāšu jaunatnes līdzdalību.⁴⁸ Finansējums tiek piešķirts no “Mazākumtautību un sabiedrības saliedētības programmas”, ko administrē Sabiedrības integrācijas fonds, un minoritāšu NVO var pieteikties finansējumam no vispārējā “NVO fonda”.⁴⁹

58. Kultūras ministrija nodrošina institucionālo finansējumu arī Itas Kozakevičas Latvijas nacionālo kultūras biedrību asociācijai, kas apvieno vairāk nekā 20 nacionālo minoritāšu asociāciju. Organizācijai pieder kultūras centrs Rīgā, kurā notiek koncerti, izstādes un citi kultūras pasākumi, ko organizē asociācijas biedrības. Pēc pandēmijas darbības ir atsākušās, taču inflācijas un augsto enerģijas cenu dēļ palielinājušās centra darbības izmaksas rada problēmas.

59. Ir pazīmes, kas liecina, ka krievu valodas klātbūtne kultūras jomā samazinās. Piemēram, pēc Kultūras ministrijas rīkojuma Latvijas Leļļu teātris vairs nepiedāvās izrādes krievu valodā, un iestādes šo soli pamato ar to, ka pakāpeniski tiek pārtraukta krievu minoritātes valodas mācīšana izglītībā (sk. 14. pantu).⁵⁰

⁴⁷ Kultūrpolitikas un tendenču apkopojums (2022. gada 8. maijs), [Kultūrpolitikas ziņas no Latvijas](#). Pamatnostādņu 2021.–2027. gadam latviešu valodas versiju skatīt [Kultūras ministrijas tīmekļa vietnē](#). [Kultūrpolitikas pamatnostādnes “Radošā Latvija”](#) par laikposmu no 2014. līdz 2020. gadam ir pieejamas angļu valodā.

⁴⁸ Valsts ziņojums, 82.–85. punkts.

⁴⁹ Izmantojot “Mazākumtautību un sabiedrības saliedētības programmu”, 2019.–2021. gadā tika izmaksāti aptuveni 31 300 eiro gadā, bet 2022. gadā — 84 300 eiro.

⁵⁰ LSM.lv (2023. gada 2. aprīlis), [Leļļu teātrī no rudenis vairs nebūs izrāžu krievu valodā](#).

60. Romu kultūras centrs, kas atrodas Rīgas centrā, saņem regulāru Kultūras ministrijas atbalstu romu vēstures un kultūras muzeja darbībai, starptautiskiem festivāliem un informētības veicināšanas pasākumiem par romu holokaustu.⁵¹

61. Pozitīvi vērtējams arī Saeimas 2022. gada februārī pieņemtais Likums par labas gribas atlīdzinājumu Latvijas Ebreju kopienai. Lai likvidētu holokausta "vēsturiskās netaisnīgās sekas" un sniegtu sociālo un materiālo palīdzību pārdzīvojušajiem, 10 gadu laikā ir paredzēti maksājumi 40 miljonu eiro apmērā. Tas ietver arī finansējumu Latvijas ebreju kopienas kultūras atdzīvināšanai, tostarp finansējumu reliģijas, kultūras, izglītības, veselības aprūpes un vēsturiskā mantojuma saglabāšanas projektiem.⁵² Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē to, ka līdz ar šā likuma pieņemšanu ebreju kopienai apmierinošā veidā ir atrisināts ilgstošais jautājums par ebreju kopienas īpašumu.

62. 2021. gada Latviešu vēsturisko zemju likuma preambulā ir pausts atbalsts lībiešu identitātei, kultūrai un valodai, un tajā ir paredzēts nodrošināt divvalodu norādes (sk. 11. pantu). Lībiešu kultūrtelpa Kurzemē un lībiešu kultūra Vidzemē ir atzītas par nacionālā nemateriālā kultūras mantojuma daļu attiecīgi 2018. un 2022. gadā, un tiek sagatavota to iekļaušana UNESCO Nemateriālā kultūras mantojuma reģistrā. UNESCO Pirmiedzīvotāju valodu desmitgades kontekstā Latvija ir pasludinājusi 2023. gadu par lībiešu mantojuma gadu.

63. Lībiešu valoda ir kritiski apdraudēta, un ir palikuši tikai aptuveni 40 cilvēku, kas tajā runā.⁵³ Kopiena katru gadu rīko vasaras skolu, ko lībieši uzskata par vienu no galvenajiem pasākumiem savas valodas aizsardzībai un popularizēšanai. To atbalsta Izglītības un zinātnes ministrija, piešķirot ikgadējas dotācijas. Turklāt Latvijas Universitātes Lībiešu institūts ir izstrādājis tiešsaistes kursus, lībiešu valodas tastatūru un citus digitālos rīkus, lai atbalstītu valodas apguvi un lietošanu. Lībiešu pamattautas pārstāvji atzina, ka viņi būtu pateicīgi par lielāku ilgtspējīgu finansiālo atbalstu, lai apmierinātu gan pieaugušo, gan jauniešu pieprasījumu pēc lībiešu valodas apguves ārpus ikgadējās vasaras skolas. Līdz šim gan Kultūras ministrijas finansējums lībiešu asociācijām, gan Izglītības un zinātnes ministrijas finansējums vasaras skolai un Lībiešu institūtam ir bijis balstīts uz projektiem. Tas pats attiecas arī uz nelielajām dotācijām, ko Ventspils pašvaldība regulāri piešķir ikgadējām lībiešu kultūras dienām.

64. Tāpat ar 2021. gada Latviešu vēsturisko zemju likumu ir nostiprināta latgaliešu valodas un kultūras mantojuma tiesiskā aizsardzība, tostarp arī ar divvalodu topogrāfisko zīmju izvietošanu (sk. 10. pantu). Latgaliešu valoda kā interešu izglītības fakultatīvs priekšmets tiek apgūta 17 skolās, un Sabiedrības integrācijas fonds atbalsta latgaliešu valodas lietojuma veicināšanas projektus medijos.

65. Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver, ka Vispārējā konvencijā noteikto tiesību nodrošināšanai ir nepieciešama pozitīva rīcība, lai saglabātu minoritāšu identitātes būtiskos elementus, tostarp valodas. Jo īpaši skaitliski mazāku minoritāšu gadījumā tas nozīmē, ka ir aktīvi jāpopularizē un jāveicina minoritāšu valodu lietošana un jārada to lietošanai labvēlīga vide, lai novērstu to izzušanu no sabiedriskās dzīves. Šajā saistībā Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē Latvijas iestāžu pastiprinātos centienus veicināt lībiešu valodas un kultūras saglabāšanu. Tomēr tā norāda, ka budžets lielākoties tiek piešķirts uz ikgadēja pamata, un tas apgrūtina attiecīgo asociāciju, kas darbojas brīvprātīgi, ilgtermiņa plānu izstrādi. Lai centieni atjaunot lībiešu valodu būtu ilgtspējīgi, tiem būtu jābalstās uz visaptverošu valodas plānu.

66. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes pārskatīt minoritāšu kultūru un valodu atbalsta shēmu tā, lai asociācijas varētu pieteikties daudzgadu projektiem un varētu saņemt ilgtermiņa bāzes finansējumu. Tas jo īpaši attiecas uz tādiem labi iedibinātiem, regulāriem un nozīmīgiem pasākumiem kā lībiešu vasaras skola.

⁵¹ Sk. informācijas brošūras [Par romu genocīdu Latvijā \(1941-1945\)](#) un [Ieskats Latvijas romu kultūrā](#), kas pieejamas Kultūras ministrijas tīmekļa vietnē.

⁵² Sk. [Saeimas paziņojumu presei](#), kas publicēts 2022. gada 10. februārī.

⁵³ Lībiešu valoda pieder somugru valodas somu atzaram, savukārt latviešu valoda ir baltu (indoeiropiešu) valoda.

Vispārējās konvencijas 6. pants

Starpkultūru dialogs un sabiedrības integrācija

67. Uzraudzības periodā iestādes ir veikušas virkni pasākumu, lai veicinātu starpkultūru dialogu un sekmētu savstarpēju cieņu un sapratni sabiedrībā, ievērojot politikas dokumentus, proti, Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam un Īstenošanas plānu 2019.–2020. gadam, kā arī Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam.⁵⁴ Attiecīgajām pamatnostādnēm ir pievienoti rīcības plāni un budžeti, un tās tiek regulāri uzraudzītas un izvērtētas, pamatojoties uz kvantitatīviem rādītājiem. Rīcības plānu īstenošanu koordinē Kultūras ministrija; finansējumu nevalstiskajām organizācijām un medijiem piešķir ar Sabiedrības integrācijas fonda (SIF) starpniecību.

68. Pamatnostādņu 2021.–2027. gadam ietvaros pasākumi ir paredzēti trīs darbības virzienos: “Nacionālā identitāte un piederība”, “Demokrātijas kultūra un iekļaujošs pilsoniskums” un “Integrācija”. Pēdējais attiecas uz pasākumiem, kas saistīti gan ar migrantiem, gan ar personām, kuras pieder pie minoritātēm. Tā mērķis ir veicināt izpratni par sabiedrības daudzveidību un mazināt stereotipus. Šīs sadaļas pasākumi ietver radošās nometnes un festivālus nacionālajām minoritātēm, romu vēstures un kultūras izpratnes veicināšanu, kā arī kampaņas, kuru mērķis ir veicināt izpratni par diskrimināciju un novērst naida runu.⁵⁵

69. Galvenais uzsvars šajos politikas dokumentos un stratēģijās tiek likts uz latviešu valodas kā “sabiedrību vienojoša pamata nostiprināšanos ikdienas saziņā”, veicot plašu latviešu valodas un zināšanu par Latvijas vēsturi un kultūru popularizēšanas pasākumu klāstu, kas vērsti uz migrantiem, pie nacionālajām minoritātēm piederošām personām un diasporu. Turpretī dokumentos ir paredzēti ļoti nedaudzi pasākumi, kuru mērķis ir veicināt daudzveidības, tostarp valodu daudzveidības, atzīšanu vairākumam piederošo personu vidū un sekmēt atklātu dialogu par dažādiem skatpunktiem uz vēstures notikumiem.⁵⁶

70. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka integrācija netiek pietiekami uztverta kā savstarpējas pielāgošanās process, kas prasa pūles gan no personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, gan no vairākuma pārstāvjiem un kas balstās uz daudzveidības kā sabiedrības neatņemamas un vērtīgas daļas respektēšanu. Tā atgādina, ka ir būtiski “pievērsties visiem sabiedrības segmentiem – gan vairākumam, gan minoritātēm, – lai integrācijas stratēģijas efektīvi veicinātu tādu sabiedrības struktūru veidošanos, kurās daudzveidība un atšķirību respektēšana tiek atzīta un veicināta kā normāla parādība ar atzīšanas, savstarpējas pielāgošanās un visu pušu aktīvas iesaistes starpniecību”.⁵⁷

71. Konsultatīvā komiteja atzīst, ka integrācija ir process, kurā visiem attiecīgās sabiedrības locekļiem jāakceptē kopīgas publiskas institūcijas un vienoti jāizjūt piederība kopīgai valstij un iekļaujošai sabiedrībai.⁵⁸ Tā arī atzīst, ka valsts valodas zināšanas ir svarīgs elements, lai nodrošinātu ikviena, tostarp pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu, iekļaušanu. Tomēr šī pieeja ir jāapvieno ar atzīšanu, ka personām ar atšķirīgu identitāti tiek piešķirtas vienlīdzīgas tiesības piedalīties un paust savu identitāti arī publiskajā telpā. Dzimtās valodas lietošana pamatoti tiek minēta kā viens no etnisko latviešu identitātes saglabāšanas pamatelementiem, taču būtu jāatzīst, ka tas pats attiecas arī uz tiem Latvijas iedzīvotājiem, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda.

72. Saskaņā ar 2020. gadā publicētu pētījumu negatīvi etniskie stereotipi Latvijas sabiedrībā ir diezgan izplatīti. Piemēram, apgalvojumam “dažu rasu vai etnisko grupu pārstāvji vienkārši piedzimst mazāk inteliģenti nekā citi” piekrīt katrs trešais latvietis un katrs ceturtais krievvalodīgais.⁵⁹ Negatīvie stereotipi visvairāk skar musulmaņus, afrikāņu izcelsmes personas un romus. Aptuveni 42 % respondentu uzskata, ka romiem nevar uzticēties, un daudzi viņus saista ar savdabīgu dzīvesveidu.⁶⁰ Rasisms ir īpaši redzams attiecībā uz bēgļiem un migrantiem, kas nav baltādaini.⁶¹

⁵⁴ Sk. [Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas īstenošanas plānu 2019.–2020. gadam](#), [Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam](#).

⁵⁵ Sk. [Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības plānu 2022.–2023. gadam](#).

⁵⁶ Sk. [Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam](#).

⁵⁷ ACFC tematiskais komentārs Nr. 4, 54. punkts.

⁵⁸ EDSO Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos (2012), [Lubļanas Vadlīnijas daudzveidīgu sabiedrību integrācijai](#), 8. vadlīnija.

⁵⁹ LSM.lv (2021. gada 23. marts), [Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi Latvijā: pētījuma rezultātu skaidrojums](#).

⁶⁰ Mārtiņš Kaprāns, Inta Mieriņa, Andris Saulītis (2020), [Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi Latvijā](#).

⁶¹ Šajā kontekstā skat. arī [Amnesty International](#) (2022), [Latvija: Atgriezieties mājās vai neejiet ārā no meža. Bēgļi un migranti tiek patvaļīgi aizturēti, piekauti un piespiesti “brīvprātīgi” atgriezties..](#)

73. Aizspriedumi pastāv arī pret ebreju kopienai piederošām personām.⁶² 2023. gada aprīlī valdība pieņēma Plānu rasisma un antisemitisma mazināšanai. Plānā tika apstiprināta arī Starptautiskās holokausta piemiņas alianses (*IHRA*) antisemitisma darba definīcijas piemērošana Latvijā, un šo lēmumu Konsultatīvā komiteja vērtē atzinīgi.⁶³

74. 2020. gada aptaujā par “starpkultūru stereotipiem” arī tika konstatēts, ka pārliecinošam vairākumam etnisko latviešu un krievu nav negatīvu sajūtu vienam pret otru. Starp etniskajiem latviešiem 11 % respondentu pāda negatīvas vai ļoti negatīvas sajūtas pret krieviem, savukārt tikai 1 % krievu pāda negatīvas sajūtas pret latviešiem.⁶⁴ Jaunākas aptaujas, kurās būtu iekļauts šis jautājums, nav veiktas, taču ir acīmredzams, ka latviešu un krievu attiecības ir spēcīgi ietekmējusi Krievijas Federācijas agresija pret Ukrainu. 2022. gada decembrī veiktās sabiedriskās domas aptaujas rezultāti liecina, ka aptuveni 60 % respondentu neatkarīgi no etniskās piederības uzskata, ka agresija pret Ukrainu vairo spriedzi starp krieviem un latviešiem.⁶⁵

75. Sarunās ar Konsultatīvo komiteju krievu minoritātes pārstāvji pāda viedokli, ka diskusija par viņu minoritāti aizvien vairāk tiek veidota valsts drošības kontekstā. Fakts, ka saskaņā ar aptaujām ievērojama daļa Latvijas krievvalodīgo iedzīvotāju 2022. gada sākumā nenostājās Ukrainas pusē⁶⁶ un dažu ar krievu minoritāti saistītu indivīdu atklātais atbalsts agresijai, saprotams, izraisīja neuzticību pret šo kopienas pārstāvi. Tajā pašā laikā agresiju nekavējoties nosodīja daudzas ievērojamas pie krievu minoritātes piederošas personas, kā arī galvenokārt Latvijas krievvalodīgos pārstāvošā partija “Saskaņa”. Lai gan ministru prezidents un Rīgas mērs norādīja, ka Latvijas krievvalodīgie iedzīvotāji nav saucami pie atbildības par Krievijas agresiju pret Ukrainu, krievu minoritātes pārstāvji Konsultatīvajai komitejai atzina, ka būtu vēlējušies vairāk šādu skaidru paziņojumu arī no citu ievērojamu politiķu puses.

76. Krievu minoritātes pārstāvji dažus politiskus lēmumus, kas pieņemti 2022. gadā, piemēram, par krievu valodas kā mācību programmas daļas atcelšanu (sk. 12., 13. un 14. pantu), arī uztvēra kā reakciju uz Krievijas Federācijas agresiju pret Ukrainu, un tas dažiem radīja iespaidu, ka viņi tiek sodīti par ārvalsts nelikumīgām un prettiesiskām darbībām. Daži krievu minoritātes pārstāvji kritizēja arī padomju laika pieminēšanu, kas bija uzslēti par godu Sarkanās armijas uzvarai 1945. gadā, demontāžu Rīgā. Notiek diskusijas arī par citu pieminēšanu, ielu nosaukumu vai uzrakstu krievu valodā, kas saistīti ar padomju periodu vai carisko Krieviju, likteni.⁶⁸

77. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu par to, ka Krievijas Federācijas agresijas pret Ukrainu radītais paaugstinātais apdraudējums Latvijai ir vēl vairāk iedragājis centienus veidot iekļaujošāku sabiedrību, piemērojot minoritāšu tiesību principus. Konsultatīvā komiteja pilnībā atzīst Latvijas bažas par drošību pamatošību un nepieciešamību veikt atbilstošus pasākumus. Tomēr tā bažijas, ka pie krievu minoritātes piederošo personu vajadzības un intereses paust savu identitāti pārāk plaši tiek saistītas ar draudiem, kas nāk no Krievijas Federācijas, un ka varas iestādes nav pielikušas lielākas pūles, lai nošķirtu ārvalsts rīcību no krievu nacionālajai minoritātei piederošo personu interesēm Latvijā.

⁶² LSM.lv (2021. gada 23. marts), [Starpkultūru stereotipi un aizspriedumi Latvijā: pētījuma rezultātu skaidrojums](#).

⁶³ [Plāns rasisma un antisemitisma mazināšanai 2023. gadam](#).

⁶⁴ The Baltic Times (2021. gada 20. janvāris), [Lielākajai daļai latviešu un krievu Latvijā nav negatīvu sajūtu vienam pret otru – pētījums](#).

⁶⁵ [Kvantitatīva Latvijas iedzīvotāju aptauja par iedzīvotāju drošības sajūtu, cenu pieaugumu, Krievijas karu Ukrainā](#), 2022. gada decembris.

⁶⁶ Una Bergmane (2022. gada 11. marts), [Latvijas pirmā reakcija uz Krievijas karu Ukrainā](#), Atbalsts Ukrainai gada laikā pieauga un 2022. gada decembrī sasniedza 63 % Latvijas krievu (un 93 % etnisko latviešu) vidū. Kvantitatīva Latvijas iedzīvotāju aptauja par iedzīvotāju drošības sajūtu, cenu pieaugumu, 2022. gada decembris.

⁶⁷ Re:Baltica (2023. gada 23. februāris), [Gads kara. Nolidzēji, kurinātāji, slavinātāji – kas viņi ir??](#)

⁶⁸ Sk., piemēram, LSM.lv (2023. gada 22. februāris), [Ielu nosaukumu “atkrievošana” rosina vēsturisku diskusiju](#); LSM.lv (2023. gada 26. aprīlis), [Puškina piemineklis Rīgā tiks pārvietots](#); Una Bergmane (2023. gada 24. marts), [Septiņas mācības no Latvijas gadu pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā](#), 2023. gada martā no Rīgas dzelzceļa stacijas tika noņemts no padomju laikiem saglabāties uzraksts krievu valodā.

78. Konsultatīvā komiteja ir arī nobažījies, ka oficiālais uzsvars uz latviešu etniskās nācijas statusa prioritāti Latvijas Republikā mazina iekļautību un piederības sajūtu etniski un lingvistiski daudzveidīgai pilsoniskai nācijai.⁶⁹ Tā ir stingri pārliecināta, ka pieeja, kas balstīta uz patiesu daudzveidības, tostarp valodu jomā, pieņemšanu un pie minoritātēm piederošo personu pilnīgu un efektīvu līdzdalību, būtu efektīvāka, lai veicinātu integrētas, saliedētas un iekļaujošas sabiedrības veidošanos. Ja tā nav, tad pasākumi, kuru mērķis ir veicināt sabiedrības integrāciju, var radīt pretēju efektu.

79. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes paplašināt to pieeju sabiedrības integrācijai, ne tikai veicinot latviešu valodas lietošanu, bet arī liekot lielāku uzsvāru uz starpkultūru dialogu un minoritāšu tiesībām, tādējādi stiprinot ikviena cilvēka piederības sajūtu Latvijas sabiedrībai, arī pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu vidū, vienlaikus dodot iespēju izpaust un veicināt minoritāšu identitāti.

Aizsardzība pret naidīgumu un vardarbību

80. Nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai naidīguma kurināšana “dzimuma, vecuma, personas invaliditātes vai citu pazīmju dēļ” ir aizliegta Latvijas Krimināllikuma 78. un 150. pantā un citos attiecīgajos pantos.⁷⁰ Saskaņā ar Krimināllikuma 48. panta 14. punktu noziedzīgus nodarījumus, kas izdarīti rasistisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu vai “sociālā naida dēļ”, uzskata par atbildību pastiprinošiem apstākļiem.

81. Turklāt vairākas tiesību normas paredz administratīvu sodu par naida kurināšanu medijos un publiskos pasākumos. Proti, saskaņā ar 2018. gada Administratīvās atbildības likumu atbildību par dažādiem administratīvajiem pārkāpumiem var papildināt naidis pret tādām personas atšķirīgām iezīmēm kā rase, reliģiskā pārliecība, nacionālā piederība vai citas skaidri nosakāmas personas atšķirīgās iezīmes.⁷¹

82. Kriminālprocesu skaits par naida kurināšanu joprojām ir neliels. Iztiesāto kriminālprocesu skaits par naida kurināšanu saskaņā ar Krimināllikuma 78. un 150. pantu 2019. gadā bija septiņi, 2020. gadā – četri, 2021. gadā – seši, bet 2022. gadā – desmit. No šiem 27 gadījumiem četri bija vērsti pret ebrejiem, astoņi – pret latviešiem un latviešu tautu, viens – pret krieviem un romiem; astoņi bija saistīti ar naidu pret ukraiņiem vai latviešiem un ukraiņiem.⁷²

83. Lai ņemtu vērā kritiku par naida noziegumu kriminālizmeklēšanas gadījumu mazo skaitu, projekta ietvaros tika īstenota kapacitātes stiprināšana un izpēte tiesu sistēmai, Valsts policijai un Ģenerālprokuratūrai. 2021. un 2022. gadā tika organizēti vairāki tematiski pasākumi, un 23 speciālisti piedalījās apmācības sesijās.⁷³ Viens no projekta ietvaros veiktā pētījuma secinājumiem bija tāds, ka no 121 iesnieguma par naida kurināšanu, kas policijā reģistrēti no 2016. līdz 2020. gadam, 80 % attiecas uz apvainojumiem internetā. 71 % gadījumu iestādes atteicās uzsākt kriminālprocesu, galvenokārt pierādījumu trūkuma dēļ. Divos gadījumos (1,65 %) tika uzsākta administratīvā pārkāpuma procedūra.⁷⁴

84. Ir pieejami tikai ierobežoti dati par naida kurināšanas izplatību, taču pētījumi, kā arī informācija, ko Konsultatīvā komiteja saņēma uzraudzības apmeklējuma laikā, liecina, ka tā ir nopietna problēma, jo īpaši sociālajos medijos un tīmekļa vietnēs. Piemēram, saskaņā ar 2022. gadā publicētu ziņojumu naida runa uz etniskā pamata, kas vēsta gan pret etniskajiem latviešiem, gan pret krieviem jeb “krievvalodīgajiem”, ir plaši izplatīta.⁷⁵ To īpaši saasina konkrēti datumi, piemēram, 9. maijs, politiski lēmumi par integrācijas vai izglītības jautājumiem un pavisam nesen – Krievijas Federācijas agresija pret Ukrainu. Ziņojumā arī konstatēts, ka negatīvos stereotipus un aizspriedumus pret romiem pastiprina plašsaziņas līdzekļi, kas bieži vien romus attēlo kā likumpārkāpējus. Sabiedrības reakcija uz šādiem diskriminējošiem komentāriem parasti ir vājāka, jo pret romiem vēsta naida runa sabiedrībā tiek uztverta kā normāla. Plaši izplatīta ir antisemitiska naida runa un sazvērētības teorijas, piemēram, saistībā ar Covid-19 pandēmiju.⁷⁶

⁶⁹ Sk. arī ACFC trešo viedokli par Latviju, 11. punkts.

⁷⁰ Noziedzīgi nodarījumi, kas minēti 78. pantā, ietilpst kategorijā “Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds” (IX nodaļa) un ir Valsts Drošības dienesta kompetencē. 150. pants ir daļa no XIV nodaļas “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām” un ir Valsts policijas kompetencē. Citu noteikumu vidū ir aizliegums “aicinājums uz genocīdu” (71.1. pants) un “Genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru un kara nozieguma attaisnošana” (74.1. pants). Sīkāku informāciju sk. ACFC Trešajā viedoklī par Latviju, kā arī Jekaterina Tumule un Aleksandrs Milovs (2022), [Naida runa un eiroskepticisms Latvijā. Nacionālais ziņojums](#), 11. un 12. lpp.

⁷¹ [Administratīvās atbildības likums](#), pieņemts 2018. gada 25. oktobrī, 21. panta 5. punkts.

⁷² Rakstiska informācija, ko iestādes sniedza 2023. gada 30. martā. Visi noziegumi pret ukraiņiem un pret ukraiņiem un latviešiem notika 2022. gadā un bija saistīti ar kara noziegumu slavināšanu un attaisnošanu.

⁷³ Sk. programmas “Kapacitātes veidošana un izpratnes paaugstināšana neiecietības novēršanai un apkarošanai Latvijā (CALDER)” [tīmekļa vietni](#).

⁷⁴ Rakstiska informācija, ko iestādes sniedza 2023. gada februārī.

⁷⁵ Jekaterina Tumule un Aleksandrs Milovs (2022), [Naida runa un eiroskepticisms Latvijā](#).⁷⁵ Nacionālais ziņojums, 17., 18. un 19. lpp.

⁷⁶ Turpat, 19. lpp.

85. Konsultatīvā komiteja uzsver, ka konvencijas dalībvalstu pienākums ir veikt atbilstošus pasākumus, lai aizsargātu personas, kuras var tikt pakļautas draudiem vai naidīguma vai vardarbības aktiem viņu etniskās, kultūras, lingvistiskās vai reliģiskās identitātes dēļ. Valstīm ir pienākums veikt visus nepieciešamos preventīvos pasākumus, kā arī nodrošināt, ka tiek efektīvi izmeklēti iespējamie naida noziegumi un naida runa. Tiesībaizsardzības un krimināltiesību iestādēm ir jāvāc dezagregēti dati par šādiem gadījumiem un tie jāpadara publiski pieejami.⁷⁷

86. Ņemot to vērā, Konsultatīvā komiteja pauž bažas par atšķirību starp naida kurināšanas darbību, galvenokārt naida runas internetā, šķietami augsto izplatību, no vienas puses, un ļoti mazo kriminālprocesu un notiesājošu spriedumu skaitu, no otras puses. Īpaši pašreizējā agresijas pret Ukrainu kontekstā tā uzskata, ka ir svarīgi, lai personas, kuras pieder pie visām nacionālajām minoritātēm, varētu uzticēties tiesībaizsardzības mehānismiem, ka tie izmeklēs iespējamās naida kurināšanas darbības. Lai apzinātu un novērstu problēmas, kas saistītas ar naida noziegumu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu par tiem, ir nepieciešami papildu un sistemātiskāki iestāžu centieni, kas pārsniedz uz projektiem balstītu pieeju. Nākamie pasākumi varētu ietvert visaptverošu sākotnējo apmācību un apmācību darba vietā policijas darbiniekiem, prokuroriem un tiesnešiem, kas būtu īpaši vērsta uz šādu noziegumu atklāšanu un izskatīšanu.

87. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes nodrošināt efektīvu izmeklēšanu, kriminālvajāšanu un sankciju piemērošanu par nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida kurināšanu, turpināt nodrošināt sistemātisku apmācību tiesībaizsardzības iestādēm un vairojot uzticību pieejamajiem mehānismiem.

Vispārējās konvencijas 9. pants

Mediji minoritāšu valodās

88. Trešajā viedoklī aprakstītās Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā noteiktās valodas kvotu prasības nav mainījušās. Likums nosaka, ka vismaz 65 % no visiem raidījumiem, ko veido valsts un privātie nacionālie un reģionālie elektroniskie masu mediji, ir jābūt valsts valodā. Likums arī nosaka, ka filmām svešvalodās ir jānodrošina aizkadra balss, dublēšana vai subtitri latviešu valodā un ka televīzijas pārraidēm svešvalodās, izņemot tiešraides un ziņas, ir jābūt ar subtitriem latviešu valodā.⁷⁸ Ar 2018. gada grozījumiem tika noteikts, ka pārrobežu kanāliem, kurus var uztvert Latvijā, jābūt ar latviešu valodā pieejamu audiokanālu.⁷⁹

89. Sabiedriskajā radio diennakts kanāls Latvijas Radio 4 – Doma laukums piedāvā saturu 11 valodās.⁸⁰ Daļa satura ir pieejama arī latgaliešu un lībiešu valodā. Kanāls piedāvā izglītojošas un informatīvas programmas visām vecuma grupām par Latvijas aktualitātēm. Tas ir pieejams lineārā apraidē 52,7 % Latvijas teritorijas, galvenokārt Rīgā un Latgales reģionā. Kopš 2022. gada sākuma tiek nodrošināts papildu saturs ukraiņu valodā, kas paredzēts bēgļiem no Ukrainas. Latvijas Radio 4 galvenokārt raida krievu valodā, un apraides līmenis ir bijis nemainīgs kopš 2018. gada. Kopš 2022. gada Latvijas Radio ir arī mobilā aplikācija, kas pieejama arī krievu valodā. Kanāla veidotās programmas, tostarp krievu valodā, ir pieejamas arī raidierakstu formātā, izmantojot straumēšanas platformas, piemēram, *Yandex Music*.⁸¹

⁷⁷ Sk. arī [Ministru komitejas lēmums CM/Rec\(2022\)16 dalībvalstīm par naida runas apkarošanu](#), pieņemts 2022. gada 20. maijā, 12. un 58. punkts.

⁷⁸ [Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums](#), pieņemts 2010. gada 12. jūlijā, 28. pants un 32. panta 3. punkts. Sk. arī Eiropas Audiovizuālās observatorijas *IRIS* juridiskos apsvērumus (2015. gada janvāris), [Grozījumi Latvijas Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā](#).

⁷⁹ [Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums](#), pieņemts 2010. gada 12. jūlijā, 32. panta 5. punkts.

⁸⁰ Krievu, igauņu, poļu, lietuviešu, baltkrievu, ukraiņu, ebreju, gruzīnu, vācu, armēņu un tatāru valodā.

⁸¹ Rakstiska informācija, ko iestādes sniedza Konsultatīvajai komitejai 2023. gada februārī.

90. Sabiedriskajā televīzijā otrais kanāls LTV7 piedāvā dažas programmas krievu valodā, taču to skaits uzraudzības periodā ir ievērojami samazinājies – no 1169 stundām 2018. gadā līdz tikai 318 stundām 2022. gadā. Kopš 2021. gada gan LTV7 programmas krievu valodā, gan Latvijas Radio 4 audiosaturs ir pieejams sabiedriskās raidorganizācijas pārvaldītajā multimediju platformā RUS.LSM. Darbdienās tiek veidoti aptuveni 2,5 stundu ziņu raidījumi krievu valodā, kā arī viens īpašs reportāžas raidījums mēnesī un divas dokumentālās filmas gadā. Platformā ir pieejams arī saturs poļu un ukraiņu valodā.

91. Politikas līmenī Latvijas mediju politikas pamatnostādņēs 2016.–2020. gadam kā viens no pieciem Latvijas mediju politikas pamatprincipiem ir noteikta formātu, žanru, kā arī valodu daudzveidība.⁸² Pamatnostādņēs kā viena no galvenajām problēmām Latgalē, Latvijas austrumu reģionā, kurā dzīvo daudz krievu minoritātei piederīgu personu vai citu personu, kuru dzimtā valoda ir krievu valoda, ir minēta “vairāku informatīvo telpu eksistence”. Lai reaģētu uz šo konstatējumu, iestādes plānoja pastiprināt Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes uzraudzības funkciju. Pamatnostādņēs arī noteikts mērķis saglabāt nacionālo laikrakstu skaitu krievu valodā nemainīgā līmenī (3) un samazināt reģionālo laikrakstu skaitu krievu valodā no 14 (2015. gadā) līdz 13 (2018. gadā).⁸³ Konsultatīvā komiteja nav informēta par šo pamatnostādņu novērtējumu vai uz to pamata veiktiem turpmākiem pasākumiem.

92. Balstoties uz Pamatnostādņēm 2016.–2022. gadam, Mediju atbalsta fonds sniedz atbalstu “sociāli nozīmīga satura” radīšanai, tostarp minoritāšu auditorijai paredzētajā kategorijā. Saskaņā ar 2023. gada februārī iestāžu sniegto rakstisko informāciju no 2017. līdz 2020. gadam etnisko minoritāšu auditorijas kategorijā kopumā tika apstiprināti 15 projekti par summu 380 000 eiro. Šķiet, ka tā ir diezgan neliela daļa no kopējā pieejamā finansējuma, kas 2023. gadā ir 4,2 miljoni eiro. Finansējums parasti tiek piešķirts arī mediju produkcijai latviešu valodā.⁸⁴ Covid-19 pandēmijas laikā iestādes sniedza atbalstu privātiem vietējiem un reģionālajiem medijiem, tostarp tiem, kas veidoja saturu minoritāšu valodās.⁸⁵ Iestādes kompensē arī drukāto mediju piegādes tarifu neatkarīgi no valodas.

93. 2022. gadā publicētajā ziņojumā konstatēts, ka pirms kara Ukrainā Krievijas Federācijas izcelsmes televīzijas kanālu saturu patērēja 63 % Latvijas iedzīvotāju, tostarp 82 % pie nacionālajām minoritātēm piederīgo personu un 51 % etnisko latviešu. Ziņojumā teikts, ka “46 % krievvalodīgo vispār nepieklūst medijiem latviešu valodā”.⁸⁶

94. Kopš 2014. gada, kad Krievijas Federācija nelikumīgi anektēja Krimu, un jo īpaši pēc tam, kad 2022. gada februārī sākās agresija pret Ukrainu, varas iestādes ir ierobežējušas Krievijas Federācijas izcelsmes televīzijas kanālu retranslāciju. 2014., 2016. un 2021. gadā Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome apturēja televīzijas kanāla Rossiya RTR retranslāciju, pamatojoties uz paziņojumiem, kas kurina naidu un etnisko konfliktu.⁸⁷ 2022. gadā Saeima pieņēma vairākus grozījumus Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā un Elektronisko sakaru likumā, kā rezultātā tika apturēta 130 Krievijas Federācijas izcelsmes televīzijas kanālu darbība un noteikti ierobežojumi 169 tīmekļa vietnēm ar nacionālo drošību apdraudošu saturu.⁸⁸ Tomēr joprojām ir pieejami vairāki privātie kanāli (piemēram, LRT+ un TV24), kas veido saturu tieši Latvijas auditorijai un daļēji piedāvā raidījumus krievu valodā.

95. Uzraudzības apmeklējuma laikā 2023. gada sākumā Konsultatīvā komiteja noskaidroja, ka ir maz zināms par faktiskajiem mediju patēriņa modeļiem pēc Krievijas Federācijas izcelsmes televīzijas kanālu darbības apturēšanas. Šķiet, ka Latvijā esošie nedaudznie privātie portāli krievu valodā ir ļoti pieprasīti, taču to darbība ir atkarīga vai nu no reklāmas, vai arī no starptautiskiem līdzekļiem.⁸⁹ 2022. gada rudenī veikts pētījums apliecināja, ka 76 % respondentu, kuri sevi uzskata par piederīgiem “etniskajai minoritātei”, ir ieinteresēti patērēt Latvijas mediju saturu krievu valodā. Aptuveni 14 % šīs kategorijas lietotāju izmantoja virtuālos privātos tīklus (VPN) vai citus līdzekļus, lai turpinātu izmantot bloķētos Krievijas medijus.⁹⁰

⁸² Sk. Kultūras ministrijas tīmekļa vietni par [Mediju politiku](#).

⁸³ [Latvijas mediju politikas pamatnostādnes](#), 8. lpp.

⁸⁴ Rakstiska informācija, ko iestādes sniedza 2023. gada februārī.

⁸⁵ Valsts ziņojums, 45. punkts.

⁸⁶ Latvijas Cilvēktiesību centrs (2022), [Naida runa un eiroskepticisms Latvijā](#), 26. lpp.

⁸⁷ Sk. Eiropas Audiovizuālās observatorijas IRIS juridiskos apsvērumus (2021. gada jūlijs), [Eiropas Komisija: Lēmums apturēt Rossiya RTR apraidi Latvijā ir saderīgs ar AVMS direktīvu](#).

⁸⁸ Eiropas Audiovizuālās observatorijas IRIS juridiskie apsvērumi (2022. gada septembris), [Latvija: Mediju ierobežojumu paplašināšana Krievijas kanālos](#). Jāatzīmē arī tas, ka Latvijas varas iestādes uzaicināja izraidīt neatkarīgos žurnālistus un medijus no Krievijas Federācijas turpināt darbu no Rīgas. Sk. Euronews (2023. gada 23. februāris), [Latvija nodrošina bāzi izraidītajiem neatkarīgiem Krievijas žurnālistiem](#). Skat. arī Eiropas Audiovizuālās observatorijas IRIS juridiskos apsvērumus (2023. gada februāris), [TV Rain apraides atļaujas atsaukšana saistībā ar draudiem valsts drošībai un sabiedriskajai kārtībai](#).

⁸⁹ Sk., piemēram, portālu [www.Chayka.lv](#), kura darbības bāze ir Daugavpilī.

⁹⁰ Latvijas Fakti (2022), [Pētījums par Latvijas iedzīvotāju mediju satura lietošanas paradumiem](#).

96. Valdība 2023. gada janvārī apstiprināja Valsts stratēģiskās komunikācijas un informatīvās telpas drošības koncepciju 2023.–2027. gadam. Tajā teikts, ka “ievērojama Latvijas mazākumtautību daļa ilgstoši bijusi piesaistīta Krievijas kontrolētiem dezinformācijas un propagandas kanāliem. Lai novērstu atstumtību, saglabātu un veicinātu šo sabiedrības grupu piederību Latvijai, pēc piekļuves liegšanas šiem kanāliem, īstermiņā svarīgi ir turpināt nodrošināt alternatīvu kvalitatīvu ziņu un izklaides saturu šīm auditorijām esošajos Latvijas medijos, vienlaikus nepalielinot papildu satura radīšanu mazākumtautību valodās par valsts budžeta līdzekļiem. Vidējā termiņā un ilgtermiņā jāveicina šīs sabiedrības grupas iekļaušanās Eiropas mediju un informatīvajā telpā, palielinot saturu latviešu valodā, tādējādi veicinot Latvijas sabiedrības saliedēšanu uz valsts valodas pamata.”⁹¹

97. Pamatojoties uz šo oficiālo politiku, Saeima 2023. gada martā apsprieda grozījumus Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, kas paredz līdz 2025. gada beigām pakāpeniski pārtraukt sabiedriskā radio un televīzijas apraides krievu valodā finansēšanu. Apraide būs iespējama tikai latviešu valodā un ES, Eiropas Ekonomikas zonas un ES kandidātvalstu oficiālajās valodās.⁹²

98. Konsultatīvā komiteja atkārtoti apstiprina, ka “iespēja saņemt un izplatīt informāciju valodā, kuru persona var pilnībā saprast un kurā tā var sazināties, ir priekšnosacījums vienlīdzīgai un efektīvai līdzdalībai sabiedriskajā, ekonomiskajā, sociālajā un kultūras dzīvē. [...] Minoritātes valodas klātbūtne sabiedriskajos plašsaziņas līdzekļos vēl vairāk stiprina sociālo saliedētību, jo tā atspoguļo kopējo iesaistošo politiku attiecībā uz minoritātēm [...]”⁹³. “Lai sabiedriskā apraide atspoguļotu sabiedrībā pastāvošo kultūras un lingvistisko daudzveidību, tai jāgarantē personu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, un viņu valodas [...] adekvāta pārstāvība. Tas ietver atbalsta piešķiršanu plašsaziņas līdzekļiem un programmām, kas paredzētas nacionālajām minoritātēm, ko veido nacionālās minoritātes un ir par nacionālajām minoritātēm gan minoritātes, gan vairākuma valodās, kā arī bilingvālos un multilingvālos formātos.”⁹⁴ Turklāt Konsultatīvā komiteja atgādina, ka “atklātas un plurālistiskas mediju vides veidošanai ir svarīgi, lai plašākās debatēs medijos tiktu pievērsta uzmanība jautājumiem, kas skar minoritāšu kopienas kopumā, un lai personas, kas pieder pie šādām minoritātēm, tiktu atspoguļotas kā pilnvērtīgi sabiedrības locekļi.”⁹⁵

99. Ņemot to vērā, Konsultatīvā komiteja uzskata, ka vietēji radītā satura krievu valodā apjoms būtu drīzāk jāpalielina, nevis jāsamazina. Pamatojoties uz pieprasījuma līmeņa novērtējumu, būtu jāpalielina atbalsts gan sabiedriskajām raidorganizācijām, gan privātajiem medijiem, lai personām, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm, nodrošinātu saturu, kas pielāgots viņu informatīvajām, kultūras un valodas vajadzībām. Šāda satura pieprasījuma līmenis būtu jānosaka, cieši apspriežoties ar personām, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka kvalitatīva, neatkarīgi un vietējā mērogā veidota mediju satura krievu valodā pieejamība ir ne tikai krievu minoritātes interesēs, bet arī veicinātu sociālo kohēziju Latvijā.

100. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes palielināt atbalstu kvalitatīva vietēja mediju satura veidošanai minoritāšu valodās, tostarp krievu valodā, gan sabiedriskajā apraidē, gan privātajos medijos.

⁹¹ [Valsts stratēģiskās komunikācijas un informatīvās telpas drošības koncepcija 2023.–2027. gadam](#), apstiprināta 2023. gada 24. janvārī, 18. lpp. Par šo jautājumu sk. arī BNN (2023. gada 28. marts), [Eksperts: ja netiek radīts krievu saturs, mērkauditorija nepāries uz saturu latviešu valodā](#).

⁹² Skatīt grozījumu projektu Saeimas [tīmekļa vietnē](#).

⁹³ [ACFC 3. tematiskais komentārs](#), To personu tiesības uz valodu, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm atbilstoši Vispārējai konvencijai, pieņemts 2012. gada 24. maijā, 40. punkts.

⁹⁴ Turpat, 41. punkts.

⁹⁵ [ACFC 4. tematiskais komentārs](#), 63. punkts.

Vispārējās konvencijas 10. pants

Minoritāšu valodu lietošana attiecībās ar valsts iestādēm un privātajā sektorā

101. Kā aprakstīts iepriekšējos viedokļos, saskaņā ar Valsts valodas likumu citas valodas, izņemot latviešu valodu, var lietot tikai ļoti ierobežotos gadījumos, un latviešu valoda joprojām ir vienīgā atļautā valoda pašvaldību iestāžu un padomju darbā un to saskarsmē ar iedzīvotājiem neatkarīgi no to iedzīvotāju īpatsvara, kuri pieder pie nacionālās minoritātes.⁹⁶ Amatpersonām, kuras neievēro pienākumu oficiālajā saziņā lietot tikai latviešu valodu, Valsts valodas centrs, kas nodrošina Valsts valodas likuma noteikumu ievērošanu, var piemērot sodu.⁹⁷

102. Lai gan tas nebija obligāti, daudzas valsts iestādes un pašvaldības uzturēja tīmekļa vietnes, kurās bija pieejama informācija krievu valodā. Konsultatīvās komitejas vizītes laikā sarunu partneri norādīja, ka kopš Krievijas Federācijas agresijas pret Ukrainu sākuma arvien vairāk iestāžu dzēš vai vairs neatjaunina saturu krievu valodā savās tīmekļa vietnēs.

103. Covid-19 pandēmijas laikā iestādes sniedza daļu ar veselību saistītas informācijas krievu valodā, taču tas bija iespējams tikai saskaņā ar diezgan ierobežojošiem Valsts valodas likuma noteikumiem. Piemēram, tika atzīts, ka informācijas bukletu par vakcināciju izplatīšana krievu valodā ir pretrunā likumam, jo Valsts valodas likums pieļauj informācijas sniegšanu citās valodās, izņemot latviešu valodu, tikai pēc individuāla pieprasījuma.⁹⁸

104. Konsultatīvā komiteja pauž dziļu nožēlu, ka tiesiskais regulējums attiecībā uz minoritāšu valodu lietošanu attiecībās ar valsts iestādēm joprojām neatbilst Vispārējās konvencijas 10. pantam. Tā ir īpaši nobažījies par to, ka spēkā esošie valodu tiesību akti ierobežoja iestāžu iespējas izplatīt informāciju krievu valodā Covid-19 pandēmijas laikā.

105. Attiecībā uz minoritāšu valodu lietošanu privātajā sektorā valodas prasības joprojām tiek piemērotas daudzām profesijām (sk. 4. pantu). Turklāt 2022. gada augustā tieslietu ministrs paziņoja, ka ministrija sāks darbu pie likuma, kas ierobežos krievu valodas lietošanu darbā un sabiedriskās vietās, nosakot latviešu valodas lietošanu saziņā starp uzņēmumiem un darbvietās.⁹⁹ 2022. gada septembrī Saeimā tika iesniegts likumprojekts "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusa nodrošināšanu", kura mērķis bija aizliegt citu valodu, kas nav ES oficiālās valodas, lietošanu plaša pakalpojumu klāsta sniegšanā publiskajā vai privātajā sektorā. Tomēr projekts tika izskatīts tikai pirmajā lasījumā, un pēc 2022. gada oktobra vēlēšanām tā izskatīšana netika atsākta.¹⁰⁰

106. Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver, ka Valstis var pieņemt likumus un politiku, kuru mērķis ir nostiprināt un aizsargāt oficiālo valodu. Šis leģitīmais mērķis tomēr būtu īstenojams tādā veidā, kas ir saskaņā ar Vispārējā konvencijā nostiprinātajām tiesībām un atbilst vispārējam iecietības veicināšanas sabiedrībā un savstarpējās saprašanās garam. Pasākumi ar nolūku veicināt oficiālo valodu ir jāīsteno tā, lai personu, kuras pieder pie nacionālās minoritātes, identitāte un lingvistiskās vajadzības tiktu respektētas.¹⁰¹

107. Konsultatīvā komiteja arī atkārtoti, ka "[t]iesības izmantot savu valodu privātā saskarsmē un sabiedrībā, mutvārdos un rakstveidā, brīvi un bez iejaukšanās tiek uzskatītas par vienu no galvenajiem līdzekļiem, lai aizstāvētu un saglabātu lingvistisko identitāti. Lai gan tiesībās izmantot minoritātes valodu nedrīkst iekļauties nekādos apstākļos, 10.1. pants ierobežo arī valsts iejaukšanos minoritātes valodas lietošanā sabiedrībā, piemēram, sabiedriskās vietās un citu personu klātbūtnē. Valodas likumdošana var ierobežot minoritātes valodas lietošanu tikai gadījumos, kad privātu uzņēmumu, organizāciju vai institūciju aktivitātes ietekmē leģitīmas sabiedrības intereses, tādas kā sabiedrības drošība, veselība, patērētāju un darba tiesību aizsardzība vai drošība darba vietā."¹⁰² Jebkura šāda pasākuma nepieciešamība un samērīgums jānosaka, pamatojoties uz efektīvām konsultācijām, un tam jānodrošina, ka katrā gadījumā tiek ņemtas vērā attiecīgo personu tiesības un intereses.

⁹⁶ Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka, ratificējot Vispārējo konvenciju, Latvija nāca klajā ar deklarāciju, ka tā piemēros Konvencijas 10. panta 2. punkta noteikumus, neskarot Satversmes un spēkā esošo valsts tiesību aktu noteikumus, kas reglamentē valsts valodas lietojumu. Šajā saistībā sk. arī ACFC pirmo viedokli par Latviju, 115. punkts.

⁹⁷ Sk. ACFC trešo viedokli par Latviju, 120.–123. punkts.

⁹⁸ Sk. Euronews (2021. gada 30. augusts), [Kā neuzticēšanās un dezinformācija atstāja Latviju aiz vakcīnu ieviešanas](#); LSV.lv (2022. gada 30. aprīlis), [Valdība neatbalsta Covid-19 vakcinācijas avīzes krieviski](#). Sk. arī 4. pantu par tiesībsarga apstiprinājumu šim lēmumam.

⁹⁹ The Baltic Times (2022. gada 14. augusts), [Tieslietu ministrija strādā pie likumprojekta, lai samazinātu krievu valodas lietošanu darbvietās](#).

¹⁰⁰ Latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusa nodrošināšanas likuma projekts, [1594/Lp13](#) (latviešu valodā), 2022. gada 21. septembris.

¹⁰¹ [ACFC 3. tematiskais komentārs](#), 53. punkts.

¹⁰² Turpat, 52. punkts.

108. Ņemot vērā iepriekš minēto, Konsultatīvā komiteja uzskata, ka iepriekš minētie ierobežojumi minoritāšu valodu lietošanai valsts un privātajā sektorā neatbilst Vispārējās konvencijas 10. pantam, jo tie nav nepieciešami vai samērīgi, ņemot vērā valsts valodas nostiprināšanas vai aizsardzības mērķi.

109. Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina pārskatīt tiesisko un politisko regulējumu, kas saistīts ar valodu lietojumu attiecībā ar administratīvajām iestādēm, lai nodrošinātu pienācīgu līdzsvaru starp valsts valodas popularizēšanu un pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu piekļuvi valodas tiesībām saskaņā ar Vispārējās konvencijas 10. pantu. Konsultatīvā komiteja arī aicina iestādes nodrošināt pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības brīvi un netraucēti lietot viņu minoritātes valodu gan privātajā, gan sabiedriskajā dzīvē.

Vispārējās konvencijas 11. pants

Uzvārdu un vārdu lietošana minoritāšu valodās

110. Latvijas tiesību akti joprojām paredz, ka personas vārdus un uzvārdus personu apliecinošos dokumentos atveido saskaņā ar latviešu valodas fonētiskajiem un gramatikas noteikumiem, kuru dēļ nelatviešu vārdi bieži tiek būtiski pārveidoti.¹⁰³ Ja vārda sākotnējā vai vēsturiskā forma atšķiras no faktiskajiem noteikumiem, to var papildus iekļaut personu apliecinošos dokumentos atveidotu latīņu alfabētā, bet tikai tad, ja ir iesniegti dokumentāri pierādījumi.¹⁰⁴

111. "Tiesības lietot indivīda personvārdu minoritātes valodā un tiesības uz šī vārda oficiālu atzīšanu ir pamata lingvistiskās tiesības, kas cieši saistītas ar personas identitāti un cieņu."¹⁰⁵ Lai gan iestādes var prasīt, lai personu apliecinošos dokumentos būtu norādīta personas vārda fonētiska atveidošana oficiālajā alfabētā, ja vārds satur svešas rakstzīmes, "atveidošanai jābūt pēc iespējas precīzākai, un tai nevajadzētu pilnībā būt atšķirīgai no minoritātes valodas pamata elementiem."¹⁰⁶ Tāpēc Konsultatīvā komiteja pauž dziļu nožēlu, ka situācija neatbilst Vispārējās konvencijas 11. pantam.

112. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes nekavējoties īstenot pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības lietot viņu personvārdus minoritātes valodā un panākt to atzīšanu oficiālos dokumentos.

Minoritāšu valodas zīmju un topogrāfisko norāžu izvietošana

113. Latvijas tiesību akti joprojām nosaka, ka vietvārdiem jābūt vai nu latviešu valodā, kas ietver latgaliešu valodas variantu, vai lībiešu valodā.¹⁰⁷ Šie noteikumi ir piemērojami arī privātām iestādēm, organizācijām vai uzņēmumiem, kas veic publiskas funkcijas. Par piemērojamo noteikumu pārkāpumiem tiek piemēroti naudas sodi, kā 2017. gadā to apstiprināja Satversmes tiesa.

114. 2021. gada Latviešu vēsturisko zemju likums rosina toponīmu lietošanu lībiešu un latgaliešu valodā. Pamatojoties uz to, 2023. gadā tiks izvietota 171 zīme ar lībiešu vietvārdiem un 79 zīmes latgaliešu valodā. Konsultatīvā komiteja atzinīgi vērtē šos juridiskos un praktiskos pasākumus, kas apliecina, ka konkrētā teritorija ir harmoniski kopīga dažādām iedzīvotāju grupām.

¹⁰³ Piemēram, visiem vārdiem un uzvārdiem tiek pievienotas vīriešu (-s) vai sieviešu (-a vai -e) dzimtes galotnes. Sk. arī ACFC pirmo, otro un trešo viedokli par Latviju, 11. pants.

¹⁰⁴ Valsts ziņojums, 104., 105. un 106. punkts.

¹⁰⁵ [ACFC 3. tematiskais komentārs](#), 61. punkts.

¹⁰⁶ Turpat, 62. punkts.

¹⁰⁷ Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka, ratificējot Vispārējo konvenciju, Latvija nāca klajā ar deklarāciju, ka tā piemēros Konvencijas 11. panta 3. punkta noteikumus, neskarot Satversmes un spēkā esošo valsts tiesību aktu noteikumus, kas reglamentē valsts valodas lietojumu. Šajā saistībā sk. arī ACFC pirmo viedokli par Latviju, 123. punkts.

115. Kā norādīts iepriekšējos viedokļos, Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka joprojām ir aizliegts izvietot topogrāfiskās norādes citās valodās, izņemot latviešu valodu, tostarp tās latgaliešu paveidu, un lībiešu valodu, un tas neatbilst Vispārējās konvencijas 11. panta 3. punkta noteikumiem. Žēl, ka atzinīgi vērtējamā Latviešu vēsturisko zemju likuma pieeja nav attiecināta uz citām Latvijas teritorijā tradicionāli dzīvojošām minoritātēm.

116. Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina iestādes saskaņot tiesisko regulējumu attiecībā uz minoritāšu valodu lietojumu topogrāfiskajās norādēs ar Vispārējās konvencijas 11. pantu, tādējādi paplašinot lībiešu un latgaliešu valodām piemēroto labo praksi.

Vispārējās konvencijas 12. pants

Romu vienlīdzīga piekļuve izglītībai

117. Gan iestādes, gan pilsoniskās sabiedrības pārstāvji norāda, ka romu zema izglītības līmenis ir nopietna problēma. Izglītības pieejamība romiem ir ne tikai iekļauta Plānā romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam, bet ir arī viena no prioritātēm Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam.

118. Saskaņā ar iestāžu sniegto informāciju romu bērnu iekļaušana izglītībā pēdējos gados ir uzlabojusies. Iepriekšējā uzraudzības ciklā 15,9 % romu jauniešu pārtrauca mācības pirms obligātās izglītības iegūšanas, bet tagad šis rādītājs ir samazinājies līdz 7,5 %, kas ir tikai nedaudz virs vidējā rādītāja valstī. Izglītības un zinātnes ministrija tikai reizi trijos gados uzrauga romu izglītības līmeni, tostarp apgūtās izglītības programmas un priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemeslus. Tā ir arī izstrādājusi metodiku pirmsskolas vecuma romu bērnu apzināšanai.¹⁰⁸ Romu pārstāvji apgalvo, ka ir nepieciešama ikgadēja uzraudzība, lai rūpīgi sekotu līdzi uzņemšanas rādītājiem skolās un skolas apmeklējumam, jo īpaši obligātajā pirmsskolas izglītībā, kas sākas piecu gadu vecumā. Nav pieejami arī pietiekami dati par priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas iemesliem un iespējamām atšķirībām atkarībā no dzimuma.¹⁰⁹

119. Saskaņā ar jaunākajiem pieejamajiem oficiālajiem datiem par 2016./2017. mācību gadu viena trešdaļa romu bērnu apmeklēja speciālās skolas, vairums no viņiem – diagnosticētu mācīšanās vai runas traucējumu dēļ.¹¹⁰ Iestādes informēja Konsultatīvo komiteju, ka šis skaits ir ievērojami samazinājies, jo bērni ar īpašām izglītības vajadzībām un dažām invaliditātes formām tiek obligāti iekļauti vispārizglītojošās skolās. Tomēr Tiesībsarga biroja pētījumā, kas publicēts 2022. gadā, konstatēts, ka dažās pašvaldībās joprojām ir nesamērīgi liels to romu bērnu īpatsvars, kuri tiek uzņemti vai nu speciālajās skolās, vai speciālajās programmās.¹¹¹

120. Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2015.–2020. gadam uzsvēta iekļaujošas izglītības nozīme un izvirzīts mērķis izveidot atbalsta sistēmu, lai bērni ar īpašām izglītības vajadzībām varētu mācīties vispārizglītojošās klasēs. Kopš 2018. gada speciālās skolas, no kurām dažas darbojas kā internātskolas, pakāpeniski tiek pārveidotas par “speciālās izglītības attīstības centriem”, kas nodrošina izglītību ievērojami mazākam skaitam bērnu ar smagiem traucējumiem un sniedz metodisko un pedagoģisko atbalstu pārējo bērnu izglītošanai vispārizglītojošās izglītības iestādēs.¹¹² Izglītības un zinātnes ministrija informēja Konsultatīvo komiteju, ka tā sagaida, ka to romu bērnu skaits, kuri apmeklē speciālās skolas, būs ievērojami samazinājies. Tomēr jaunākie dati par to romu bērnu īpatsvaru, kuriem diagnosticētas īpašas izglītības vajadzības, un par to, kuras skolas viņi apmeklē, nav pieejami. Nav arī informācijas par to, kāda veida atbalsts tiek sniegts bērniem ar diagnosticētām speciālām izglītības vajadzībām vispārējās izglītības ietvaros.

121. Saskaņā ar romu NVO viedokli viena no galvenajām problēmām ir tā, ka daudzi romu bērni izglītības sistēmā nonāk nepietiekami sagatavoti, tostarp viņiem nav latviešu valodas zināšanu, jo vairums mājās runā romu valodā.¹¹³ Tas, ka vietējās pedagoģiskās un medicīniskās komisijas neproporcionāli lielu skaitu romu bērnu klasificē kā bērnus ar īpašām vajadzībām, liecina par to, ka tās, iespējams, nepietiekami diferencē latviešu valodas nezināšanu un citas vajadzības, kas ietekmē bērna spēju mācīties.¹¹⁴

122. Konsultatīvā komiteja tika informēta, ka romu mediatoriem (sk. 4. pantu) un skolotāju palīgiem ir svarīga

¹⁰⁸ Rakstiska informācija, ko iestādes sniedza 2023. gada februārī. Saskaņā ar [Eurostat datiem](#) 2021. gadā vispārējais mācības priekšlaicīgi pametušo īpatsvars bija 6,7 %.

¹⁰⁹ Izglītības iniciatīvu centrs (2022. gada maijs), *Roma Civil Monitor*, Pilsoniskās sabiedrības monitoringa ziņojums par romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības valsts stratēģiskā ietvara kvalitāti Latvijā, 17. lpp.

¹¹⁰ Eiropas Juridisko ekspertu tīkls (2022), Valsts ziņojums par Latviju, 43. lpp.

¹¹¹ Latvijas Republikas tiesībsargs (2022), [Romu situācija Latvijā](#).

¹¹² Eiropas Juridisko ekspertu tīkls (2022), Valsts ziņojums par Latviju, 40. lpp.

¹¹³ Par valodām, kurās runā romi Latvijā, sk. Eiropas Padome (2019), [CAHROM tematiskais apmeklējums saistībā ar romu integrāciju, politikas izstrādi un koordinācijas praksi valstīs ar nelielu romu iedzīvotāju skaitu](#), Rīga – Jelgava – Jūrmala, Latvija, 4. pielikums.

¹¹⁴ Sk. arī Latvijas Republikas tiesībsargs (2022), [Romu situācija Latvijā](#).

loma sadarbības veicināšanā starp romu ģimenēm un skolām. Tomēr pašlaik strādā tikai pieci romu mediatori, kurus projektu ietvaros nodarbina Kultūras ministrija, un viens romu skolotājs, kuru nodarbina Izglītības un zinātnes ministrija. Pēc romu pārstāvju domām, ir nepieciešams vairāk mediatoru ar augstāku kvalifikāciju, arī lai īstenotu mentoringa programmas, kas vecākiem sniedz pamatprasmes un tehniskās iemaņas, kuras nepieciešamas, lai viņi atbalstītu savus bērnus skolā. Iestādes ziņoja, ka romus ir grūti pieņemt darbā par skolotāju palīgiem, jo tikai dažiem romiem ir nepieciešamā kvalifikācija, kas oficiāli nepieciešama, lai veiktu šo darbu. Romu NVO uzskata, ka mērķtiecīgi apmācības piedāvājumi un pievilcīgāki darba apstākļi varētu palīdzēt risināt to romu speciālistu trūkuma problēmu, kuri izglītības nozarē strādā ar bērniem un ģimenēm.

123. Konsultatīvā komiteja ir ļoti nobažījiesies par situāciju attiecībā uz romu bērnu piekļuvi izglītībai, kas, pat ņemot vērā ierobežotos pieejamos datus, šķiet ļoti problemātiska. Nav skaidrs, vai visi obligātā pirmsskolas vecuma bērni faktiski tiek uzņemti un apmeklē pirmsskolas izglītības iestādes, cik daudz bērnu pārtrauc obligāto izglītību un kādu iemeslu dēļ, un vai romu bērni joprojām nesamērīgi daudz apmeklē speciālās skolas vai programmas. Turklāt ierobežotie dati neļauj novērot atšķirības atkarībā no dzimuma.

124. Konsultatīvā komiteja mudina iestādes nodrošināt romu bērniem vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai un iekļaujošai izglītībai vispārīgizglītojošo skolu sistēmā, veicot ikgadēju uzraudzību, tostarp dzimumu līdztiesības aspektā, par romu bērnu uzņemšanu un apmeklējumu pirmsskolas izglītības iestādēs un skolās. Turklāt ir jānodrošina pietiekams skaits kvalificētu un pienācīgi apmaksātu romu mediatoru un skolotāju palīgu, kā arī jānodrošina, ka romu bērniem tiek sniegts pienācīgs atbalsts.

Starpkulturālisms, daudzvalodība un vienlīdzīga piekļuve kvalitatīvai izglītībai

125. Kopš Konsultatīvās komitejas trešā viedokļa minoritāšu valodu izglītībā Latvijā ir notikušas būtiskas pārmaiņas. No atsevišķas minoritāšu skolu sistēmas ar ievērojamu mācību apjomu minoritāšu valodās Latvija pāries uz mācībām tikai latviešu valodā un ievērojami samazinās minoritāšu valodu mācīšanu. Izmaiņas attiecas uz visiem izglītības līmeņiem no pirmsskolas līdz augstākajai izglītībai un gan uz privātajām (sk. 13. pantu), gan valsts izglītības iestādēm (sk. 14. pantu), kā arī uz bērnu ar īpašām izglītības vajadzībām izglītību. Tā kā izņēmumi attiecas uz ES valodām un valodām, uz kurām attiecas divpusēji un daudzpusēji nolīgumi, izmaiņas vairāk skar krievu valodu nekā citas valodas.¹¹⁵

126. Saskaņā ar 2018. gadā ieviesto bilingvālo sistēmu pamatskolā (1.–4. klase) minoritāšu valodās varēja mācīt ne vairāk kā 50 % mācību satura, bet pamatskolas otrajā posmā (5.–9. klase) – ne vairāk kā 20 %. Vidusskolas posmā (10.–12. klasē) mācības notika latviešu valodā. Pēc 2022. gada reformas no 2023. līdz 2025. gada septembrim tiks ieviesta pilnīga apmācība latviešu valodā visos līmeņos.

127. Pirmsskolas minoritāšu valodu programmās 2018. gadā tika noteikts, ka “rotālnodarbībā galvenais saziņas līdzeklis ir latviešu valoda, izņemot mērķtiecīgi organizētas aktivitātes mazākumtautības valodas un etniskās kultūras apguvei”.¹¹⁶ Par šo likumu tika iesniegta sūdzība Satversmes tiesā, kas 2020. gadā nolēma, ka likums atbilst konstitucionālajiem noteikumiem par tiesībām uz vienlīdzību, izglītību un minoritāšu identitātes saglabāšanu.¹¹⁷ Līdz ar 2022. gada reformu arī pirmsskolas izglītības iestādes pilnībā pāries uz latviešu valodu, izņemot interešu izglītības kursus trīs stundas nedēļā ārpus mācību programmas, ko finansē pašvaldības, kā tas paredzēts arī skolām.

¹¹⁵ Sīkāku informāciju par attiecīgajām reformām, tostarp izņēmumiem attiecībā uz Eiropas Savienības oficiālajām valodām un valodām, uz kurām attiecas divpusēji vai daudzpusēji nolīgumi, sk. 13. un 14. pantā.

¹¹⁶ Pirmsskolas izglītība Latvijā ir obligāta piecus un sešus gadus veciem bērniem. Papildus pirmsskolas izglītības iestādēm, kas īsteno programmas krievu valodā, ir pa vienai, kas īsteno programmu baltkrievu, poļu un ukraiņu valodā.

¹¹⁷ 2020. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-20-03.

128. Pāreja, kas notiks no 2023. gada septembra (pirmsskolas izglītības iestādēs un 1., 4. un 7. klasē), pakāpeniski līdz 2025. gadam skars kopumā 178 pirmsskolas izglītības iestādes un 130 skolas, kas pašlaik īsteno minoritāšu valodu programmas, lielākoties krievu valodā.¹¹⁸ Saskaņā ar iestāžu sniegtajiem datiem reformas skar aptuveni 17 % no visa pedagoģiskā personāla un 24 % no visiem pirmsskolas un skolas vecuma bērniem.¹¹⁹

129. Atbildot uz Konsultatīvās komitejas trešo viedokli, iestādes norāda, ka, atsakoties no "lingvistiski segregētās izglītības sistēmas", pie nacionālajām minoritātēm piederošiem bērniem būs vienlīdzīgākas iespējas darba tirgū.¹²⁰ Konsultatīvās komitejas uzraudzības vizītes laikā 2023. gadā pāreja uz izglītību tikai latviešu valodā tika raksturota arī kā solis, lai uzlabotu sabiedrības integrāciju un saliedētību uz latviešu valodas bāzes un nodrošinātu latviešu valodas un latviešu nācijas saglabāšanu "savā valstī".¹²¹

130. Tomēr nacionālo minoritāšu pārstāvji ļoti kritiski vērtēja jaunās sistēmas spēju nodrošināt vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai un pauda šaubas, vai šī reforma veicinās integrētāku sabiedrību. Kā Konsultatīvajai komitejai paskaidroja minoritāšu valodu skolu skolotāji, viņiem ir bijusi ļoti pozitīva pieredze ar bilingvālo pieeju, īpaši attiecībā uz jaunāko klašu bērniem, kad viņi lietoja dzimto valodu (parasti krievu), lai izprastu un apgūtu galvenos jēdzienus, kas ir dažādu mācību priekšmetu pamatā, un pēc tam uz tā pamata pakāpeniski ieviesa latviešu valodas terminoloģiju. Līdz uzraudzības apmeklējumam skolotāji joprojām nebija saņēmuši atbilstošu metodiku par to, kā nekavējoties ieviest jēdzienus bērna otrajā valodā.

131. Kā teikts Eiropas Padomes 2022. gada lēmumā par daudzvalodu un starpkultūru izglītības nozīmi demokrātiskai kultūrai, "[j]a valoda, kurā runā mājās, nav visas sabiedrības valoda [...], daudzvalodība ir priekšnoteikums izglītības pieejamībai. [...] Visas skolās un citās izglītības iestādēs lietotās valodas ir nepārprotami jāatzīst, jārespektē un jānovērtē, un skolēnu un studentu valodu un kultūru daudzveidība būtu jāizmanto, lai atbalstītu daudzvalodu un starpkultūru mācības visā mācību programmā. [...] Ja skolēni un studenti mājās runā minoritātes vai migrantu valodā, ir jāatrod veidi, kā šīs valodas iekļaut individuāla izglītības pieredzē tādā veidā, kas dod labumu visiem skolēniem/studentiem. Tikai tad, kad tas ir izdarīts, izglītību var uzskatīt par pilnībā iekļaujošu."¹²² Pētījumi ne tikai pierāda, ka laiks, kas pavadīts, attīstot lasītprasmi un citas prasmes minoritātes valodā, neapdraud to pašu prasmju attīstību vairākuma valodā,¹²³ tie arī liecina, ka bilingvālās mācīšanas formas nodrošina labākus izglītības rezultātus pie nacionālajām minoritātēm piederošu bērnu vidū, tostarp valsts valodas apgūšanā. Viens no skaidrojumiem šādam secinājumam ir tas, ka izglītība, vismaz daļēji, minoritātes valodā paaugstina pašvērtējumu un veicina vispārējās intelektuālās un valodas prasmes, kas vēlāk tiek pārnestas uz valsts valodu.¹²⁴ Turklāt izglītība divās vai vairākās valodās dod spēcīgas funkcionālās, kognitīvās un emocionālās zināšanas¹²⁵, un daudzvalodu kompetence ir atzīta par vienu no galvenajām prasmēm, kas veicina nodarbinātību, personisko izaugsmi, aktīvu pilsoniskumu, starpkultūru izpratni un sociālo iekļaušanu.¹²⁶

¹¹⁸ Sk. valsts ziņojumu, 23. lpp. Attiecībā uz citu minoritāšu valodu situāciju sk. 14. pantu turpmāk.

¹¹⁹ Rakstiska informācija, ko iestādes sniedza 2023. gada februārī. Absolūtos skaitļos reforma skar 992 skolotājus un 13 345 bērnus pirmsskolas izglītības iestādēs un 4905 skolotājus un 43 377 skolēnus skolās.

¹²⁰ Latvijas valdības komentāri par Konsultatīvās komitejas trešo viedokli par Vispārējās konvencijas īstenošanu Latvijā, 2019. gada 14. janvāris, 117. punkts.

¹²¹ Latvijas Satversmes preambula. Sk. arī ACFC trešo viedokli par Latviju, 11. punkts.

¹²² [Ministru komitejas lēmums CM/Rec\(2022\)1 dalībvalstīm par daudzvalodu, un starpkultūru izglītības nozīmi demokrātiskā kultūrā](#), paskaidrojuma raksts, 21. un 25. lpp. Lēmumā sniegta šāda daudzvalodības definīcija (12. lpp.): "Daudzvalodība" ir "potenciālā un/vai faktiskā spēja lietot vairākas valodas dažādos līmeņos un dažādiem mērķiem" [...]. Daudzvalodība kā "komunikatīvā kompetence, ko veicina visas zināšanas un pieredze par valodu un kurā valodas savstarpēji mijiedarbojas un mijiedarbojas", attīstās, "paplašinoties individuālajai valodas pieredzei kultūras kontekstā, sākot ar mājās lietoto valodu un beidzot ar visas sabiedrības valodu, un tad ar citu tautu valodām [...]". Sk. arī ANO īpašais referents minoritāšu jautājumos (2017. gada marts), *Language Rights of Linguistic Minorities: A Practical Guide for Implementation*, dok. HRC/NONE/2017/12.

¹²³ Sk., piemēram, Eiropas Padome (2010), [The linguistic and educational integration of children and adolescents from migrant backgrounds](#) (Migrantu izcelsmes bērnu un pusaudžu lingvistiskā un izglītības integrācija), 16. lpp.

¹²⁴ Eiropas Padome (2020), [Good practices of multilingual and minority language medium education](#) (Daudzvalodu un minoritātē valodu vidē balstītas izglītības paraugprakse), 7. lpp.

¹²⁵ [ACFC 1. tematiskais komentārs](#), Izglītība saskaņā ar Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību, pieņemts 2006. gada 2. martā, 25. lpp.

¹²⁶ Sk. Eiropas Savienības Padome (2018. gada 22. maijs), lēmums par pamatkompetencēm mūžizglītībā (2018/C 189/01), 13. punkts.

132. Konsultatīvā komiteja ir īpaši nobažījiesies par iespējamo negatīvo ietekmi, ko var radīt pilnīga bērnu pirmās valodas, ja tā nav latviešu valoda, neiekļaušana izglītības procesā bērniem ar speciālām izglītības vajadzībām, jo īpaši runas, valodas un komunikācijas vajadzībām. Ja šiem bērniem, kuriem ir grūtības ar dzimto valodu, tiek prasīts mācīties tikai valsts valodā, tas var novest gan pie viņu dzimtās valodas zināšanu vājināšanās, gan pie nepilnīgas valsts valodas apguves.¹²⁷ Konsultatīvā komiteja atzīmē, ka papildu finansējums tiek piešķirts pedagogiem, kuri palīdz bērniem ar speciālām vajadzībām un kuri iepriekšējā mācību gadā ir apguvuši speciālo izglītību minoritātes valodā, pirmajā mācību gadā, kad viņi pāriet uz izglītību latviešu valodā.¹²⁸ Tomēr tā uzsver, ka arī ilgtermiņā bērni ar invaliditāti vai citām īpašām vajadzībām nedrīkst nonākt nelabvēlīgā situācijā, jo viņi runā minoritātes valodā.¹²⁹

133. Krievu minoritātes un citu minoritāšu pārstāvji, kas atbalsta bilingvālo izglītību krievu un latviešu valodā, pāuda šaubas par to, vai jaunā sistēma mazinās nošķirtību starp bērniem, kas pieder pie minoritātēm, un bērniem, kas sevi pieskaita pie vairākuma. Gluži pretēji, viņi bažijas, ka (bijušās) minoritāšu skolas kļūs nepievilcīgas bērniem, kuri jau brīvi pārvalda latviešu valodu, jo tajās būs daudz skolēnu un arī skolotāju, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, kā rezultātā, iespējams, pazemināsies izglītības līmenis.¹³⁰ Tajā pašā laikā viņi paredz, ka skolām, kurās vienmēr mācības notikušas tikai latviešu valodā, var nešķīst pievilcīgi uzņemt lielu daļu bērnu, kuru pirmā valoda ir krievu. Turklāt pie krievu minoritātes piederošo personu koncentrācija atsevišķos rajonos vai reģionos var radīt praktiskus šķēršļus etniski jauktai izglītībai.

134. Paredzot šādu izaicinājumus, 2022. gada jūlijā deputātu grupa ierosināja veikt grozījumus Izglītības likumā, lai uzraudzītu un aizliegtu skolēnu nošķiršanu atkarībā no viņu etniskās un lingvistiskās izcelsmes un veiktu pasākumus nolūkā palielināt minoritāšu un vairākuma skolēnu kopīgu daudzvalodu izglītību.¹³¹ Tomēr likumdošanas procesā tie netika ņemti vērā.

135. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka ir maz ticams, ka, vienkārši izslēdzot mācības minoritāšu valodās no (bijušo) minoritāšu skolu mācību programmām, tiks izveidota patiesi integrēta Latvijas izglītības sistēma vai nodrošināta vienlīdzīga piekļuve kvalitatīvai izglītībai visiem. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka cieņa pret daudzveidību un starpkultūru izpratnes veicināšana ir ne tikai jā māca kā mācību priekšmets, bet tā ir jāpiedzīvo, kad vien iespējams, kopīgi mācot un mācoties. Turklāt tā uzskata, ka patiesu integrāciju vairāk veicina tas, ja bērnu zināšanas valodā, kas nav valsts valoda, netiek uzskatītas par trūkumu, bet gan par priekšrocību gan indivīdiem, gan visai sabiedrībai. Daudzvalodu izglītība ir cieši saistīta ar starpkultūru kompetencēm, kas savukārt veicina taisnīgu un iekļaujošu izglītību, sekmes izglītībā, līdzdalību demokrātiskajā kultūrā un sabiedrības integrāciju.

136. Konsultatīvā komiteja mudina iestādes būtiski pārskatīt lēmumu par pāreju uz izglītību latviešu valodā, ņemot vērā tā iespējamās negatīvās sekas attiecībā uz nacionālajām minoritātēm piederošo bērnu vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai izglītībai. Iestādes tiek aicinātas cieši uzraudzīt jebkuru pasākumu ietekmi uz bērnu izglītības rezultātiem, īpašu uzmanību pievēršot pirmsskolas un sākumskolas līmenim, kā arī bērniem ar īpašām izglītības vajadzībām.

137. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes veicināt daudzvalodību izglītībā un pie vairākuma un nacionālajām minoritātēm piederošo bērnu kopīgu mācīšanos visos izglītības sistēmas līmeņos, lai stiprinātu visu iedzīvotāju starpkultūru kompetences un sabiedrības integrāciju kopumā.

¹²⁷ Carol Zhang (2021), [Linguistic minorities with disabilities and the right to native language instruction](#), Chicago Journal of International Law, 22. sēj., Nr. 1, 360. un 361. lpp.

¹²⁸ Sk. [Ministru kabineta lēmums par grozījumiem Noteikumos par speciālās izglītības iestāžu finansēšanas kārtību](#), 2023. gada 29. augusts (latviešu valodā).

¹²⁹ Sk. [UNICEF \(2012\), The rights of children with disabilities to education](#) (Bērnu ar invaliditāti tiesības uz izglītību), 86. lpp.

¹³⁰ Sk. arī LSM.lv (2022. gada 8. novembris), [Līdz 30 % skolotāju latviešu valodā runā slikti, norāda iestāde](#).

¹³¹ Priekšlikumi likumprojekta "Grozījums Izglītības likumā" 2. lasījumam ([1519/Lp13](#), latviešu valodā), 2022. gada 1. jūlijs.

Vispārējās konvencijas 13. pants

Privātās izglītības iestādes

138. Latvijā 2021. gadā bija 16 privātās pirmsskolas izglītības iestādes un 17 privātskolas, kas īstenoja valsts akreditētas programmas minoritāšu valodās, lielākoties krievu valodā. Pēc 2018. gada marta grozījumiem Izglītības likumā mācībām privātskolās bija jāatbilst tādām pašām prasībām attiecībā uz mācību satura īpatsvaru latviešu valodā kā valsts skolās, t. i., 50 % 1.–6. klasē, 80 % 7.–9. klasē un 100 % 10.–12. klasē.

139. 2022. gadā Izglītības likums atkal tika grozīts, šoreiz paredzot, ka gan valsts, gan privātskolas pāriet uz pilnīgu apmācību latviešu valodā no pirmsskolas līmeņa līdz 12. klasei. Tāpat kā valsts izglītības jomā (sk. 14. pantu), daži izņēmumi attiecas uz skolām, kurās māca valodās, kas ir ES oficiālās valodas vai uz ko attiecas divpusēji vai daudzpusēji nolīgumi. Pastāv arī iespēja piedāvāt minoritātes valodas un kultūras interešu izglītības fakultatīvos kursus trīs stundas nedēļā (sk. 14. pantu).¹³²

140. Pēc 2018. gadā pieņemtajiem grozījumiem tika iesniegtas sūdzības Satversmes tiesā, kas nosprieda, ka grozījumi ir saderīgi ar tiesībām uz izglītību, minoritāšu tiesībām un diskriminācijas aizliegumu, kas noteikts Latvijas Republikas Satversmē.¹³³ Pēc tam sūdzības iesniedzēji iesniedza prasības Eiropas Cilvēktiesību tiesā, kurus viņi precizēja, reaģējot uz turpmākiem grozījumiem 2022. gadā.¹³⁴

141. Venēcijas komisija 2020. gada jūnija viedoklī par Izglītības likuma 2018. gada grozījumiem ieteica iestādēm atbrīvot privātskolas prasības no obligātā latviešu valodas lietošanas īpatsvara, kas attiecas uz valsts skolām, kuras īsteno minoritāšu izglītības programmas.¹³⁵

142. Konsultatīvā komiteja atgādina, ka saskaņā ar Vispārējās konvencijas paskaidrojuma ziņojumu "pienākums atzīt mazākumtautību personu tiesības izveidot un vadīt savas privātās izglītības un apmācības iestādes ir pakļauts to izglītības sistēmas prasībām, jo īpaši noteikumiem, kas attiecas uz obligāto izglītību".¹³⁶ Ņemot to vērā, Konsultatīvā komiteja atzīst, ka saskaņā ar Latvijas izglītības sistēmu valsts iestādes var uzlikt par pienākumu privātskolām nodrošināt, ka to skolēni apgūst valsts valodu. Tomēr tas ir pretrunā pašam minoritāšu privātskolu darbības principam – detalizēti noteikt, ar kādiem līdzekļiem ir jāpanāk latviešu valodas prasme. Faktu, ka privātskolu skolēniem ir jākarā valsts eksāmeni latviešu valodā, var pamatoti uzskatīt par pietiekamu stimulu privātskolām piedāvāt nepieciešamās mācības valsts valodā un tās mācīšanu.

143. Paskaidrojuma ziņojumā arī norādīts, ka "[a]ttiecīgajiem valsts tiesību aktiem jābūt balstītiem uz objektīviem kritērijiem un jāatbilst diskriminācijas aizlieguma principam."¹³⁷ Kā norādīts iepriekš (10. pantā), Konsultatīvā komiteja atzīst leģitīmās intereses aizsargāt un veicināt latviešu valodu kā valsts valodu un apzinās jo īpaši krievu valodas relatīvo spēku sabiedrībā. Tomēr tā nesaskata, ka 2018. un 2022. gada reformās noteiktie ierobežojumi privātajām skolām būtu balstīti uz objektīviem kritērijiem, piemēram, pētījumiem, kuros norādīts, ka privāto skolu absolventiem ir īpaši vājas latviešu valodas zināšanas.

144. Visbeidzot, Konsultatīvā komiteja ir nobažījusies par atšķirīgo attieksmi pret minoritāšu valodām atkarībā no tā, vai tās ir vai nav arī ES oficiālās valodas un vai uz tām attiecas vai neattiecas divvalodu vai daudzvalodu nolīgumi. Baltkrievu un krievu valoda neietilpst nevienā no šīm kategorijām. Konsultatīvā komiteja uzsver, ka no Vispārējās konvencijas viedokļa minoritāšu tiesību aizsardzības līmenis, tostarp minoritāšu valodu izglītības jomā, būtu jānosaka, vadoties no vajadzībām un interesēm, ko paukušas pie nacionālajām minoritātēm piederošās personas, un tam nevajadzētu būt atkarīgam no ārējiem apstākļiem, piemēram, no tā, vai minoritātes valoda ir vai nav ES oficiālā valoda vai uz to attiecas vai neattiecas divpusējs vai daudzpusējs nolīgums (sk. arī 4. un 14. pantu).

¹³² "Privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatzglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā" (Izglītības likums, 1. pants).

¹³³ [2019. gada 13. novembra spriedums lietā 2018-22-01](#). Sk. arī atsaucis uz Konsultatīvās komitejas judikatūru tiesneša Artūra Kuča [atšķirīgajā viedoklī](#).

¹³⁴ Satversmes tiesa 2022. gada 27. decembrī ierosināja lietu par 2022. gada reformu. ([Nr. 2022-45-01](#)). [Paziņojumā](#) par minēto lietu, kas publicēts 2023. gada 23. maijā, tiesībsargs pauda viedokli, ka prasība, lai privātā izglītība pilnībā notiktu latviešu valodā, ir Satversmes 114. panta pārkāpums, lasot to kopsakarā ar Vispārējās konvencijas 13. panta 1. punktu.

¹³⁵ Eiropas Padomes komisija "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija), Latvija – Viedoklis par nesen pieņemtajiem grozījumiem tiesību aktos par izglītību minoritāšu valodās, pieņemts 2020. gada 18. jūnijā, ([CDL-AD\(2020\)012](#)), 96. punkts.

¹³⁶ Vispārējās konvencijas paskaidrojuma ziņojums, 72. punkts.

¹³⁷ Turpat.

145. Visbeidzot, Konsultatīvā komiteja secina, ka ierobežojumi, kas noteikti privātajām skolām, kuras dibinājušas pie nacionālajām minoritātēm piederošas personas, ir nepārprotams Vispārējās konvencijas 13. panta pārkāpums, jo tie neļauj īstenot šādu skolu dibināšanas galveno mērķi, proti, nodrošināt izglītību attiecīgajā minoritātes valodā.

146. Nozīmīgi ierobežojumi attiecībā uz valodu izglītību 2018. gadā tika ieviesti arī augstākās izglītības jomā. Ar grozījumiem Augstskolu likumā pienākums nodrošināt, ka studiju programmas ir jāīsteno tikai latviešu valodā, tika attiecināts arī uz privātajām augstskolām un koledžām. Vien šauri izņēmumi attiecas uz ES valodām un valodu un kultūras studijām.¹³⁸ Pēc 20 Saeimas deputātu pieteikuma Satversmes tiesai bija jārisina jautājums par to, vai šie grozījumi nesamērīgi ierobežo privāto izglītības iestāžu dibinātāju tiesības sniegt izglītības pakalpojumus uz komerciāla pamata. Satversmes tiesa lietu sadalīja divās tiesvedībās. Attiecībā uz jautājumu par grozījumu atbilstību tiesībām uz izglītību saskaņā ar Satversmes 112. pantu un akadēmisko brīvību saskaņā ar Satversmes 113. pantu tā savā pirmajā spriedumā 2020. gada jūnijā atzina, ka jaunais regulējums par svešvalodu lietošanu privātajās augstākās izglītības iestādēs nav saderīgs ar abām Satversmes normām, jo būtu bijuši alternatīvi, mazāk ierobežojoši līdzekļi leģitīmo mērķu sasniegšanai, piemēram, noteiktu kvalitātes kritēriju pieprasīšana un izņēmumu noteikšana konkrētās zinātnes jomās vai studiju līmeņos.¹³⁹ Lai izvērtētu atbilstību tiesībām uz īpašumu (Satversmes 105. pants), Satversmes tiesa iesniedza jautājumu Eiropas Savienības Tiesai, un, pamatojoties uz šīs tiesas 2022. gada septembra spriedumu,¹⁴⁰ 2023. gada februārī pieņēma spriedumu. Tā secināja, ka pienākums nodrošināt mācības latviešu valodā nav saderīgs ar Satversmi attiecībā uz studiju programmām ES oficiālajās valodās, bet ir saderīgs attiecībā uz studiju programmām "svešvalodās, kas nav ES oficiālās valodas".¹⁴¹

147. Pēc Satversmes tiesas 2020. gada jūnija sprieduma 2021. gada aprīlī tika pieņemti pārskatīti grozījumi, tomēr tie tikai nedaudz paplašināja iespēju mācīt ES valodās, bet trešo valstu valodu lietošana joprojām bija atļauta tikai valodu un kultūras studijās. Turklāt tika ieviestas stingras kvalitātes prasības visām studiju programmām, kas tiek īstenotas citās valodās, nevis latviešu valodā.¹⁴² Jaunie grozījumi tika apstrīdēti arī Satversmes tiesā, kas vēlreiz atzina, ka šie noteikumi neatbilst Satversmes 112. un 113. pantam un ir spēkā neesoši no 2024. gada 1. jūlija. Cita starpā Satversmes tiesa konstatēja, ka ar šiem noteikumiem noteiktie pamattiesību ierobežojumi nav pieņemti pienācīgā kārtībā, jo nebija veikta pārbaude par to atbilstību Satversmes 114. pantam (etnisko minoritāšu tiesības) un Vispārējai konvencijai.¹⁴³ Iepriekš minētajā viedoklī par 2018. gada izglītības reformu Venēcijas komisija ieteica iestādēm "apsvērt iespēju paplašināt iespējas personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, iegūt augstāko izglītību savā minoritātes valodā vai nu savās augstākās izglītības iestādēs, vai vismaz valsts augstākās izglītības iestādēs".

148. Konsultatīvā komiteja uzsver, ka Vispārējās konvencijas 13. pantā noteiktās pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības "izveidot un vadīt privātas izglītības un apmācības iestādes" attiecas arī uz augstāko izglītību. Ņemot to vērā, tā atkārtoti savu iepriekš izteikto novērtējumu par privātajām skolām un secina, ka privātajām universitātēm noteiktie ierobežojumi ir pretrunā Vispārējās konvencijas 13. pantam.

149. Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes nodrošināt pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām tiesības dibināt un vadīt savas privātas izglītības iestādes, kas nodrošina apmācību minoritāšu valodās visos izglītības līmeņos.

¹³⁸ Augstskolu likums ar 2018. gada grozījumiem, pieejams angļu valodā Venēcijas komisijas tīmekļa vietnē ([CDL-REF\(2020\)010](#)).

¹³⁹ [2020. gada 11. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-12-01](#).

¹⁴⁰ Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 7. septembra spriedums lietā Boriss Čilevičs u.c., [C-391/20](#).

¹⁴¹ [2023. gada 9. februāra spriedums lietā Nr. 2020-33-01](#) (latviešu valodā) un [paziņojums presei](#) (angļu valodā).

¹⁴² [Augstskolu likums](#) ar grozījumiem, kas izdarīti 2021. gadā, 56. pants.

¹⁴³ [2023. gada 28. jūnija spriedums lietā Nr. 2021-45-01](#) (latviešu valodā), 17.2.2. un 17.2.3. pants.

Vispārējās konvencijas 14. pants

Minoritāšu valodu mācīšana valsts skolās

150. 2021./2022. mācību gadā aptuveni 22 % bērnu, kuri mācījās 1.-12. klasē Latvijā, mācījās minoritāšu valodu skolās vai programmās. Lielākā daļa no viņiem apguva izglītību krievu valodā (44 027 (samazinājums salīdzinājumā ar 55 830 2017./2018. gadā), 1146 – poļu valodā (samazinājums salīdzinājumā ar 1224), 213 – ukraiņu valodā (samazinājums salīdzinājumā ar 251) un 136 – baltkrievu valodā (samazinājums salīdzinājumā ar 158).¹⁴⁴ Turklāt ir arī pa vienai skolai, kurā kā mācību priekšmeti tiek pasniegti igauņu, vācu un lietuviešu valodā, un divas skolas, kurās nedaudz tiek mācīts ivrits.

151. Pēdējo 20 gadu laikā pakāpeniski ir samazinājies minoritāšu valodu mācību īpatsvars. Kopš 2004. gada vismaz 60 % no mācību slodzes vidusskolas posmā bija jāpasniedz latviešu valodā. Pēc 2018. gada reformas šī daļa palielinājās līdz 80 % 7.–9. klasei un 100 % 10.–12. klasei. 1.–6. klasē vismaz 50 % mācību bija jānodrošina latviešu valodā. Īpaši noteikumi attiecas uz ES oficiālajām valodām un valodām, uz kurām attiecas divpusēji vai daudzpusēji nolīgumi.¹⁴⁵ Arī lielākā daļa minoritāšu skolu ir pārveidotas par divplūsmu skolām, kurās mācības notiek gan latviešu, gan minoritāšu valodā.¹⁴⁶

152. Atzīstot nepieciešamību uzlabot pie nacionālajām minoritātēm piederošo skolēnu latviešu valodas zināšanas, konsultatīvā komiteja savā trešajā viedoklī puda bažas par tolaik vēl nepabeigto 2018. gada reformu un aicināja iestādes “nodrošināt pastāvīgu minoritāšu valodu mācīšanas un mācīšanās pieejamību, lai apmierinātu esošās prasības”.¹⁴⁷ 2021. gada oktobrī iesniegtajā valsts ziņojumā Latvijas iestādes paskaidroja, ka pakāpeniska valsts valodas mācīšanas apjoma palielināšana ir nepieciešama, lai nodrošinātu valsts valodas apguvi, un pārliecināja Konsultatīvo komiteju, ka “valsts un privātās minoritāšu skolas varēs turpināt mācīt bilingvālās programmas”.¹⁴⁸

153. Tomēr 2022. gada septembrī Izglītības likums un Vispārējās izglītības likums tika grozīti, lai no 2023. līdz 2025. gadam pakāpeniski pārtrauktu izglītību minoritāšu valodās un pārietu uz latviešu valodu kā vienīgo mācību valodu visos līmeņos no pirmsskolas līdz 12. klasei. Izņēmumi attiecas uz izglītības iestādēm, kurās mācības notiek ES oficiālajās valodās. Divpusēju un daudzpusēju nolīgumu ietvaros ir iespējama arī papildu valodu un kultūras mācīšana. Turklāt krievu valodas kā otrās svešvalodas mācīšana tiks pārtraukta līdz 2026. gadam.¹⁴⁹

154. Lai kompensētu bilingvālās izglītības pakāpenisku pārtraukšanu, grozītā Izglītības likuma 47. pants paredz, ka “pašvaldība nodrošina iespēju mazākumtautību izglītojamiem, kuri [...] apgūst pirmsskolas izglītības programmu vai pamatzglītības programmu, bez maksas apgūt arī mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmās.”¹⁵⁰ Saskaņā ar iestāžu sniegto informāciju šī “interese izglītībā” notiks fakultatīvo kursu veidā trīs stundas nedēļā. Konsultatīvajai komitejai nav skaidrs, vai šis noteikums paredz pie nacionālajām minoritātēm piederošiem skolēniem subjektīvas tiesības saņemt šādu izglītību, un, ja jā, tad ar kādiem nosacījumiem. Piemēram, no 2023. gada oktobra nav noteikts minimālais skolēnu skaits, kas nepieciešams, lai nokomplektētu klasi. Noteikums par šo interešu izglītības kursu finansēšanu Ministru kabinets pieņēma tikai dažas dienas pirms 2023./2024. mācību gada sākuma, un tie paredz valsts finansējumu tikai attiecīgajam pirmajam gadam pēc skolēnu pārejas uz izglītību tikai latviešu valodā.¹⁵¹ Konsultatīvajai komitejai nav skaidrs, kā šie kursi tiks finansēti pēc tam.

155. Valsts ziņojumā iestādes skaidro, ka izglītības politika Latvijā balstās uz diviem galvenajiem apsvērumiem: nepieciešamību nostiprināt latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusu, kas noteikts Satversmē, un sabiedrības integrāciju. Valsts valodas zināšanas tiek uzskatītas par pamatu sabiedrības drošībai, vienotībai un vienlīdzīgām iespējām. Pakāpeniska latviešu valodas lietojuma palielināšana izglītībā ir vērsta uz to, lai nodrošinātu veiksmīgāku jaunā kompetenču pieejā balstītā mācību satura un pieejas īstenošanu.¹⁵² Turklāt iestādes uzsver, ka Vispārējā konvencija nerada subjektīvas tiesības uz noteiktu

¹⁴⁴ Sk. datus, kas pieejami [Izglītības un zinātnes ministrijas tīmekļa vietnē](#) (latviešu valodā).

¹⁴⁵ Latvijā ir piemērojami divpusēji nolīgumi ar Izraēlu, Poliju un Ukrainu, kā arī daudzpusējs nolīgums ar Igauniju un Lietuvu.

¹⁴⁶ Sk. datus, kas pieejami [Izglītības un zinātnes ministrijas tīmekļa vietnē](#) (latviešu valodā). To skolu skaits, kurās mācības notiek tikai krievu minoritātes valodā, samazinājās no 94 skolām 2017./2018. gadā līdz 24 skolām, savukārt divplūsmu skolu skaits palielinājās no 54 līdz 107 skolām.

¹⁴⁷ ACFC trešais viedoklis par Latviju, 150.–156. punkts.

¹⁴⁸ Valsts ziņojums, 30. punkts.

¹⁴⁹ Latvijas skolās pirmajai svešvalodai jau tagad ir jābūt ES valodai, kas parasti ir angļu valoda. Kā otro svešvalodu, sākot no 4. klases, gandrīz puse Latvijas skolu piedāvā tikai krievu valodu. Sk. LSM.lv (2022. gada 21. novembris), [Skolās kā otrā svešvaloda nevarēs būt krievu valoda](#). Konsultatīvā komiteja nav informēta par ierobežojumiem, kas attiecas uz trešām svešvalodām.

¹⁵⁰ [Izglītības likums](#), 47. pants.

¹⁵¹ [Ministru kabineta noteikumi Nr. 382](#) (latviešu valodā), kas pieņemti 2023. gada 28. augustā.

¹⁵² Valsts ziņojums, 24., 29. un 112. punkts.

izglītības daļu minoritātes valodā un ka Latvija turpina pildīt savu pozitīvo pienākumu garantēt pie nacionālajām minoritātēm piederošām personām iespēju apgūt savu valodu, literatūru un kultūru.¹⁵³

156. 2018. gadā pieņemtie grozījumi par izglītību valsts skolās tika apstrīdēti Satversmes tiesā.¹⁵⁴ Attiecīgajā spriedumā tika atzīts, ka jaunā sistēma atbilst Satversmei attiecībā uz visiem apstrīdētajiem noteikumiem, proti, tiesībām uz izglītību (112. pants), vienlīdzības principu (91. pants) un pie etniskajām minoritātēm piederošo personu tiesībām saglabāt un attīstīt savu valodu un identitāti (114. pants). Pēc sprieduma pasludināšanas vairāki sūdzību iesniedzēji vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2023. gada 14. septembra spriedumā atzina, ka 2018. gada grozījumi nav uzskatāmi par 14. panta (diskriminācijas aizliegums) saistībā ar Konvencijas 1. protokola 2. pantu (tiesības uz izglītību) pārkāpumu.¹⁵⁵ Pēc 2022. gada reformas Satversmes tiesā un Eiropas Cilvēktiesību tiesā tika iesniegtas jaunas sūdzības.

157. Venēcijas komisija 2020. gada jūnijā pieņēma viedokli par 2018. gada reformu. Tā secināja, ka mācību latviešu valodā īpatsvara palielināšana valsts skolās ir piemērots līdzeklis, lai sasniegtu leģitīmo mērķi – uzlabot pie nacionālajām minoritātēm piederošo skolēnu latviešu valodas zināšanas, ja vien reformu papildina papildu pasākumi, piemēram, “atbilstošas mācību metodikas, mācību materiāli, kā arī latviešu valodu pārzinoši skolotāji”.¹⁵⁶ Attiecībā uz vidējo izglītību tā konstatēja, ka latviešu valodas mācību apjoma palielināšana ir samērīga, ja vien tiek nodrošināts pietiekams izglītības minoritātes valodā īpatsvars, lai skolēni varētu sasniegt “atbilstošu prasmes līmeni viņu dzimtajā valodā”. Attiecībā uz visiem izglītības līmeņiem Venēcijas komisija ieteica iestādēm “pastāvīgi uzraudzīt izglītības kvalitāti, ko iegūst skolēni, kuri apgūst minoritāšu izglītības programmas, lai nodrošinātu, ka izglītības sistēmā ieviestās izmaiņas nepasliktina izglītības kvalitāti un nesamērīgi nesamazina skolēnu iespējas labi apgūt savu minoritātes valodu”.¹⁵⁷

158. Konsultatīvās komitejas uzraudzības vizītes laikā 2023. gada sākumā minoritāšu pārstāvju bažas par 2018. gada reformu nomainīja bažas par 2022. gadā pieņemto pāreju uz pilnīgu apmācību latviešu valodā. Turpretī minoritāšu skolu skolotāji atzinīgi novērtēja 2018. gadā ieviesto sistēmu kā taisnīgu līdzsvaru starp valsts valodas un minoritātes valodas apguvi, lai nodrošinātu lingvistisko kompetenci abās valodās. Gan minoritāšu pārstāvjus, gan izglītības speciālistus pārsteidza mācību minoritāšu valodās atcelšana, jo iepriekš varas iestādes bija paziņojušas, ka ar 2018. gada reformu ir “pabeigta” pāreja uz vienotu izglītības sistēmu.¹⁵⁸ Arī oficiālie dati liecināja, ka minoritāšu skolēnu latviešu valodas prasmes pastāvīgi uzlabojas, un bija sagaidāms, ka 2018. gada reforma šo situāciju vēl vairāk uzlabos.¹⁵⁹ Tomēr līdz šim nav bijis iespējams pilnībā novērtēt izglītības rezultātus pēc reformas, jo pārejas periods beidzās tikai 2021. gadā.

159. Daudzi sarunu partneri lēmumu par jauno 2022. gada reformu uztvēra kā sodu par Krievijas Federācijas agresiju pret Ukrainu (sk. 6. pantu). Minoritāšu pārstāvji un apvienības, kas pārstāv minoritāšu valodu programmās izglītojamo bērnu vecākus, sūdzējās par iespēju trūkumu piedalīties lēmumu pieņemšanā, gatavojot tiesību aktu grozījumus (sk. 15. pantu).

160. Konsultatīvās komitejas uzraudzības apmeklējuma laikā skolotāji un skolu direktori arī puda nopietnas bažas par to, ka Izglītības un zinātnes ministrija vēl nebija pieņēmusi nepieciešamos noteikumus. Attiecīgi skolas nezināja, kā sakārtot stundu sarakstus un organizēt mācību stundu sadalījumu 2023./2024. mācību gadam. Tikai dažas dienas pirms mācību gada sākuma tika pieņemts rīkojums, kas paredz piemaksu pie algas skolotājiem, kuri atbalsta skolēnus pirmajā mācību gadā, kad viņi pāriet uz mācībām latviešu valodā.¹⁶⁰ Laikā, kad nupat kā bija beidzies 2018. gada izglītības reformas pārejas periods un vienlaikus notika plaša mēroga pāreja uz kompetencēs balstītu mācīšanos,¹⁶¹ izglītības speciālisti izjuta lielu spiedienu un stresu. Viņiem trūka metodikas, kas būtu pielāgota to skolēnu specifiskajām vajadzībām, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, un puda nepieciešamību pēc plašākas apmācības darbavietā. Ierobežota ir arī drukātu mācību grāmatu un mācību materiālu pieejamība, tostarp latviešu valodas stundām, un tas rada grūtības skolotājiem un skolēniem. Visbeidzot, ļoti trūkst latviešu valodas skolotāju un skolotāju, kuri būtu kompetenti pasniegt mācību priekšmetus latviešu valodā. Tajā pašā laikā minoritāšu valodu skolotāji, kuri nespēj mācīt latviešu valodā, baidās zaudēt darbu. Tā kā līdz 2025. gadam krievu valoda kā mācību valoda un otrā valoda tiks pilnībā likvidēta, trīs fakultatīvo kursu stundas nedēļā, visticamāk, nenodrošinās pilnu mācību slodzi.

¹⁵³ Latvijas valdības komentāri par Konsultatīvās komitejas trešo viedokli par Vispārējās konvencijas īstenošanu Latvijā, 2019. gada 14. janvāris, 110. punkts.

¹⁵⁴ [2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01.](#)

¹⁵⁵ [Valiullina u.c. pret Latviju](#), prasības pieteikumi Nr. 56928/19 un divi citi), 2023. gada 14. septembra spriedums, vēl nav galīgs.

¹⁵⁶ Eiropas Padomes komisija “Demokrātija caur tiesībām” (Venēcijas komisija), Latvija – Viedoklis par nesen pieņemtajiem grozījumiem tiesību aktos par izglītību minoritāšu valodās, pieņemts 2020. gada 18. jūnijā, ([CDL-AD\(2020\)012](#)), 74. punkts.

¹⁵⁷ Turpat, 92. un 120. punkts.

¹⁵⁸ [2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01](#), 4. punkts (Izglītības un zinātnes ministrijas paziņojums).

¹⁵⁹ Latviešu valodas aģentūra (2021), “Valodas situācija Latvijā: 2016–2020”, 27. un 63. lpp.

¹⁶⁰ [Ministru kabineta noteikumi Nr. 483](#) (latviešu valodā), kas pieņemti 2023. gada 29. augustā.

¹⁶¹ No 2020. gada līdz 2022. gada septembrim tika ieviesta jauna mācību programma 1.–9. klasei.

161. Uzraudzības apmeklējuma laikā Konsultatīvā komiteja no skolēniem, kuri pašlaik mācās minoritāšu valodu programmās, kā arī no ieinteresētajiem vecākiem uzzināja, ka viņi izjūt lielu neskaidrību par nākotni. Bažas tika paustas gan par reformas sasteigtās ieviešanas un īsā pārejas perioda īstermiņa sekām, gan par ilgtermiņa sekām, ko radīs tas, ka tiks zaudēta iespēja mācīties bērnu minoritāšu valodā.

162. Konsultatīvā komiteja ņem vērā Latvijas iestāžu argumentu, ka Vispārējās konvencijas 14. pants nerada valstīm tiešu pozitīvu pienākumu piedāvāt noteiktu izglītības daļu noteiktā minoritātes valodā. Tomēr tā uzskata, ka jaunākā 2022. gada reforma, kuras rezultātā krievu un baltkrievu minoritāšu valodu izglītība vairs netiks iekļauta valsts skolu obligātajās mācību programmās, ir pretrunā Vispārējās konvencijas 14. panta burtam un garam.

163. Konsultatīvā komiteja atgādina, ka Vispārējās konvencijas 14. panta 2. punktā noteiktais pienākums censties nodrošināt mācības minoritāšu valodās vai to apgušanu ir atkarīgs no nosacījumiem, proti, no tradicionālās apdzīvotības vai ievērojama skaita, un ja ir pietiekams pieprasījums. Latvijas gadījumā gan krievu, gan skaitliski mazākās minoritātes tradicionāli ir dzīvojušas Latvijas teritorijā. Lai gan minoritāšu valodu programmās uzņemto bērnu īpatsvars uzraudzības periodā ir samazinājies, Konsultatīvā komiteja ir pārliecināta, ka fakts, ka 2021./2022. gadā 22 % skolēnu (kopā vairāk nekā 45 000) mācījās šādās programmās, liecina par pietiekami lielu pieprasījumu. Prasību turpināt mācības krievu valodā skaidri pāuda arī Konsultatīvās komitejas sarunu biedri no krievu un citām minoritāšu kopienām.

164. Viens no iestāžu argumentiem par labu izglītībai tikai latviešu valodā ir Latvijas izglītības sistēmas pāreja uz kompetenču pieejā balstītu mācību programmu. Patiešām, 14. panta 2. punktā minēts, ka valstīm jānodrošina izglītība minoritāšu valodā "valstu izglītības sistēmas ietvaros". Tomēr spēja atbilstoši un efektīvi lietot dažādas valodas saziņai ir plaši atzīta par vienu no pamatkompetencēm, kas jāapgūst izglītības procesā.¹⁶² Lai gan nebija pieejami pētījumi par minoritāšu valodu izglītības rezultātiem, oficiālie dati liecina, ka minoritāšu valodu skolēnu latviešu valodas prasmes pēdējos gados ir pastāvīgi uzlabojušās.¹⁶³ Tāpēc Konsultatīvā komiteja nesaskata iemeslu, kāpēc noteikta minoritāšu valodas apguves pakāpe būtu nesavienojama ar Latvijas izglītības sistēmu.

165. Saskaņā ar 14. panta 2. punktu valstis, kas ir konvencijas dalībvalstis, cenšas radīt "pienācīgas iespējas" "apgūt minoritātes valodu vai iegūt izglītību šajā valodā". Lai gan 14. panta 2. punkts neuzliek valstīm pienākumu nodrošināt abus šos nosacījumus, tā formulējums neliedz dalībvalstīm īstenot mācības minoritātes valodā, kā arī minoritātes valodas mācīšanu. Bilingvāla apmācība var būt viens no veidiem, kā sasniegt šā noteikuma mērķi.¹⁶⁴ Turklāt 14. panta 2. punktā sniegtā alternatīva starp mācīšanu "valodā" un "valodas mācīšanu" nenozīmē, ka dalībvalsts vienmēr var izpildīt savus pienākumus, tikai nodrošinot minoritāšu valodu mācīšanu.¹⁶⁵ Konsultatīvā komiteja uzskata, ka Latvijas bilingvālās sistēmas aizstāšana ar fakultatīvu trīs stundu mazākumtautību valodas un kultūras piedāvājumu nenodrošina šādas "pienācīgas iespējas". Minoritāšu valodu mācīšanas fakultatīvais raksturs parasti ir saistīts ar to, ka nodarbības notiek pēcpusdienās, rezultāti netiek vērtēti vai redzami skolas atskaitēs, un minoritāšu valodas konkurē ar citiem izvēles priekšmetiem. Turklāt Konsultatīvā komiteja pauž nopietnas bažas par to, ka nav skaidri reglamentēta piekļuve šiem interešu izglītības kursiem un nav nodrošināts to finansējums pēc attiecīgā pirmā gada pēc pārejas no minoritāšu valodu programmām uz izglītību latviešu valodā.

¹⁶² Eiropas Savienības Padome (2018. gada 22. maijs), lēmums par pamatkompetencēm mūžizglītībā ([2018/C 189/01](#)); attiecībā uz metodikām sk. [Eiropas Padomes Daudzvalodu un starpkultūru izglītības resursu un atsauču platformu](#) un [Eiropas Padomes Eiropas Moderno valodu centra](#) tīmekļa vietni.

¹⁶³ Par to, ka trūkst sistemātiskas analīzes par mācību valodas maiņas ietekmi uz izglītības kvalitāti, sk. arī tiesneša Artūra Kuča [atšķirīgo viedokli](#) lietā Nr. 2018-22-01 par privātskolām.

¹⁶⁴ [ACFC 1. tematiskais komentārs](#), Izglītība saskaņā ar Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību, pieņemts 2006. gada 2. martā, 24. lpp.

¹⁶⁵ Sk. arī Eiropas Padomes komisija "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija), Latvija – Viedoklis par nesen pieņemtajiem grozījumiem tiesību aktos par izglītību minoritāšu valodās, pieņemts 2020. gada 18. jūnijā, ([CDL-AD\(2020\)012](#)), 79. punkts.

166. Turklāt valodas, kas nav ES oficiālās valodas, proti, baltkrievu un krievu valodu, nevar mācīt kā pirmo svešvalodu, un ir plānots piemērot tādu pašu ierobežojumu šo valodu kā otrās svešvalodas mācīšanai. Maz ticams, ka fakultatīvais piedāvājums būs pietiekams, lai bērni sasniegtu pietiekami augstu mutvārdu un rakstveida valodas prasmes līmeni savā minoritātes valodā un tādējādi saglabātu šo būtisko viņu identitātes elementu (sk. 5. pantu). Nav arī skaidrs, vai un kā šādas nodarbības tiek nodrošinātas pirmsskolas vecumā, kas ir kritisks valodas apguves posms.

167. Attiecībā uz jautājumu par to, kuras svešvalodas ir iekļaujamās obligātajā skolu mācību programmā, Venēcijas komisija secināja, ka "priekšroka noteiktām svešvalodām, piemēram, citām ES valodām, pati par sevi nav Vispārējās konvencijas pārkāpums, ja vien tiek ievērotas ar šo konvenciju piešķirtās tiesības" un ja "valsts nodrošina pienācīgas iespējas personām, kas pieder pie minoritātēm, kuru dzimtā valoda nav ES valoda, sasniegt pietiekami augstu mutiskās un rakstiskās valodas prasmes līmeni".¹⁶⁶

168. Attiecībā uz noteikumu par izglītības programmām, kas tiek īstenotas saskaņā ar divpusējiem vai daudzpusējiem nolīgumiem, Venēcijas komisija piekrita Satversmes tiesai, ka šādiem nolīgumiem nav praktiskas nozīmes, jo, pēc iestāžu domām, "šis noteikums nekādā ziņā nav saprotams kā tāds, kas paredz iespēju izveidot skolas, kuras īsteno izglītības programmu ar tādu mācību īpatsvaru minoritātes valodā, kas atšķiras no Izglītības likumā noteiktās". Ņemot to vērā, Venēcijas komisija konstatēja, ka šādu nolīgumu noslēgšanai ir leģitīms mērķis, un puda pārliecību, "ka iestādes izvairīsies no nepamatotas atšķirīgas attieksmes pret minoritātēm, pamatojoties uz šādiem nolīgumiem".¹⁶⁷

169. Pēc 2022. gada izglītības reformas abi preferenciālās attieksmes gadījumi ir ieguvuši milzīgu praktisku nozīmi. Saskaņā ar nesen grozīto Izglītības likuma pantu minoritāšu valodas vairs nedrīkst mācīt "izglītības iestādēs, kurās tiek īstenotas mazākumtautību izglītības programmas pirmsskolas izglītības un pamatzglītības līmenī", t. i., no pirmsskolas līdz 12. klasei. Tomēr saskaņā ar Izglītības likuma 9. pantu izglītību citā valodā joprojām var iegūt "izglītības iestādēs, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem", un "izglītības iestādēs, kurās vispārējās izglītības programmu mācību priekšmetus pilnībā vai daļēji īsteno svešvalodā, lai nodrošinātu citu Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi, ievērojot attiecīgā valsts izglītības standarta nosacījumus".¹⁶⁸ Tas nozīmē, ka reformas rezultātā netiks samazināta ne poļu valodas, kura ir ES valoda un uz kuru attiecas divpusējs nolīgums, ne ukraiņu valodas, uz kuru attiecas 2017. gada divpusējais nolīgums, mācīšana. Tomēr uz baltkrievu un krievu valodām šādi nolīgumi neattiecas, un tās vairs netiks izmantotas kā mācību valodas.¹⁶⁹

170. Attiecībā uz priekšrokas došanu svešvalodu mācīšanai ES valodās Konsultatīvā komiteja piekritī iepriekš minētajai Venēcijas komisijas nostājai, ka priekšrokas došana noteiktām svešvalodām, piemēram, citām ES valodām, pati par sevi nav Vispārējās konvencijas pārkāpums. Tomēr tā uzsver atšķirību starp izglītību svešvalodā un minoritātes valodā. Izglītība minoritātes valodā ir paredzēta, lai saglabātu un veicinātu pie nacionālajām minoritātēm piederošo identitāti. Tāpēc minoritātes valodas mācīšana un izglītības ieguve minoritātes valodā ir atkarīga no atšķirīgas metodikas, kas parasti ir vērsta uz tiem, kuri runā dzimtajā valodā. Vissvarīgākais ir tas, ka mācīšanai minoritātes valodā un izglītības ieguvei minoritātes valodā ir jāatbilst Vispārējās konvencijas 14. pantā noteiktajiem juridiskajiem nosacījumiem, proti, tradicionālai apdzīvotībai vai lielam skaitam un pietiekamam pieprasījumam.

¹⁶⁶ Turpat, 110. un 113. punkts.

¹⁶⁷ Turpat, 106, 107. un 108. punkts, un [2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01](#), 21.3. punkts.

¹⁶⁸ [Izglītības likums](#), pieņemts 1998. gada 29. oktobrī, 9. pants.

¹⁶⁹ Sk. ACFC trešo viedokli, 186. punktu, kurā uzskaitīti visi divpusējie nolīgumi, tostarp 2010. gadā noslēgtais nolīgums ar Baltkrieviju par sadarbību maģistrantūras līmeņa vadības speciālistu sagatavošanā.

171. Attiecībā uz priekšrokas došanu minoritāšu valodām, uz kurām attiecas divpusēji nolīgumi, Konsultatīvā komiteja uzsver, ka šādi nolīgumi papildus esošajiem daudzpusējās sadarbības instrumentiem un mehānismiem un neskarot tos var efektīvi papildināt aizsardzības pasākumus valsts līmenī, tostarp izglītības jomā.¹⁷⁰ Tomēr Vispārējā konvencijā noteikto minoritāšu tiesību īstenošana nedrīkst būt atkarīga no šādu nolīgumu esamības vai jebkādiem divpusējiem apsvērumiem, un divpusējie un daudzpusējie nolīgumi nedrīkst būt par pamatu diskriminācijai minoritāšu valodu izglītības jomā.

172. Ņemot to vērā, Konsultatīvā komiteja uzskata, ka pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības uz izglītību ir jānodrošina saskaņā ar Vispārējās konvencijas 14. pantu un nav atkarīgas no ārējiem apstākļiem, piemēram, no tā, vai minoritātes valoda ir ES oficiālā valoda vai nav un vai uz to attiecas divpusējs nolīgums (sk. arī 4. pantu).

173. Konsultatīvā komiteja vēlas arī atgādināt par Latvijas īpašo kontekstu, kurā izglītība minoritāšu valodās ir ne tikai padomju pagātnes atstāts mantojums, bet ir pastāvējusi arī pirms padomju okupācijas, jo Latvijas Republika jau 1919. gadā izveidoja minoritāšu skolas. Pēc neatkarības atjaunošanas 1991. gadā Latvijā pakāpeniski izveidojās bilingvālā izglītības sistēma ar aizvien pieaugošu mācību valsts valodā īpatsvaru, kuras rezultāti, šķiet, apmierināja iestādes. Konsultatīvajai komitejai nav zināmi oficiāli paziņojumi, kuros būtu teikts, ka 2018. gadā rastā formula ir tikai starpposms ceļā uz pilnīgu apmācību latviešu valodā. Tāpēc pie nacionālajām minoritātēm piederošām personām bija pamatotas cerības, ka 2018. gadā izveidotā sistēma, kaut arī tā nebija apmierinoša, turpinās pastāvēt tik ilgi, kamēr būs atbilstošs pieprasījums.

174. Kā norādīts šā viedokļa 10. pantā, valstīm ir zināma rīcības brīvība, izvēloties attiecīgo līdzsvaru starp leģitīmo mērķi aizsargāt un veicināt valsts valodu un pienākumu nodrošināt minoritāšu valodu mācīšanu. Tomēr Konsultatīvā komiteja uzskata, ka, ņemot vērā iepriekš aprakstītos apstākļus, izveidotās un plaši izmantotās bilingvālās sistēmas aizstāšana ar vienas valodas sistēmu, ko papildina fakultatīvi minoritāšu valodu kursi, nav samērīga ar šo likumīgo mērķi. Visbeidzot, atkāpšanos līdz minoritāšu valodu mācīšanas absolūtam minimumam var interpretēt kā esošu pretrunā Vispārējās konvencijas mērķim un garam.

175. Papildus šiem principiālajiem iebildumiem par 2022. gada reformas saderību ar Vispārējās konvencijas 14. pantu Konsultatīvā komiteja ir ļoti nobažījiesies par iespējamām praktiskajām sekām, ko radīs īsais pārejas periods no 2023. līdz 2025. gadam. Ņemot vērā to, ka joprojām nav pieņemtas attiecīgās ministru pamatnostādnes, kā arī to, ka ļoti trūkst skolotāju, kuri varētu mācīt latviešu valodā, un to, ka nav pilnībā izstrādātas 2018. gada reformas īstenošanai nepieciešamās metodikas, apmācības un mācību materiāli, pastāv risks, ka pie nacionālajām minoritātēm piederošie skolēni, kuri iegūst izglītību savā valodā, vēl kādu laiku atradīsies neizdevīgā situācijā (sk. arī 12. pantu). Šāda situācija rada papildu stresu skolotājiem un negatīvi ietekmē skolēnus un viņu vecākus.

176. Konsultatīvā komiteja mudina iestādes, cieši apspriežoties ar attiecīgo nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, pārskatīt lēmumu pakāpeniski izbeigt bilingvālo mācību modeli. Ja ir pietiekams pieprasījums, visos līmeņos ir jāsaglabā iespēja daļu mācību programmas apgūt minoritāšu valodā un iespēja minoritāšu valodu mācīties pamatprogrammā, nevis tikai interešu fakultatīvajosursos. Izglītības politika būtu jāveido, pamatojoties uz neatkarīgu un profesionālu izvērtējumu, ņemot vērā pieprasījumu un pie nacionālajām minoritātēm piederošo bērnu latviešu valodas un viņu minoritātes valodas prasmi. Turklāt šādai politikai nepieciešama efektīva minoritāšu pārstāvju līdzdalība lēmumu pieņemšanā, kā arī savlaicīga atbilstošu mācību materiālu, mācību metodiku un skolotāju apmācības izstrāde.

¹⁷⁰Sk. Vispārējās konvencijas 18. pantu. Sk. arī EDSO Augstais komisārs nacionālo minoritāšu jautājumos (2008), [Bolcāno/Bozenas ieteikumi par nacionālajām minoritātēm starpvalstu attiecībās](#), 18. un 19. noteikums, un Eiropas Komisija "Demokrātija caur tiesībām" (Venēcijas komisija), Latvija – Viedoklis par nesen pieņemtajiem grozījumiem tiesību aktos par izglītību minoritāšu valodās, pieņemts 2020. gada 18. jūnijā, ([CDL-AD\(2020\)012](#)), 108. punkts.

Vispārējās konvencijas 15. pants

Pie nacionālajām minoritātēm piederošu personu līdzdalība sabiedriskajās lietās

177. Līdz 2019. gadam valsts prezidenta pārziņā darbojās Mazākumtautību konsultatīvā padome, kuras mērķis bija veicināt dialogu par nacionālo minoritāšu etniskās, kultūras, lingvistiskās un reliģiskās identitātes jautājumiem. Par nožēlu minoritāšu pārstāvjiem pašreizējā prezidenta varas laikā šī prakse tika pārtraukta.

178. Ministriju līmenī turpina darboties trīs konsultatīvās padomes minoritāšu jautājumos.¹⁷¹ Pirmkārt, Konsultatīvā padome romu līdzdalības veicināšanai konsultē Kultūras ministriju par romu integrācijas pasākumu īstenošanu (sk. arī 4. pantu). Tajā ir septiņi locekļi no plaša romu un citu tautību NVO loka.

179. Otrkārt, Mazākumtautību nevalstisko organizāciju pārstāvju konsultatīvā komiteja, kurā ir 16 NVO locekļi, konsultē par minoritāšu un integrācijas politiku, ko koordinē Kultūras ministrija. Pēc ministrijas pārstāvju teiktā, minoritāšu organizāciju interese par pievienošanos pašreizējam komitejas sastāvam bija ierobežota, tāpēc tika pieņemti visi pretendenti. Tās sastāvā ir pa trim vācu un ukraiņu minoritātes pārstāvjiem, divi poļu minoritātes pārstāvji, pa vienam baltkrievu, gruzīnu, ebreju, poļu un krievu minoritātes pārstāvim un četri jumta apvienību pārstāvji.¹⁷² Lai gan daži locekļi pozitīvi novērtēja struktūras darbu, citi uzskatīja, ka komiteja drīzāk kalpoja kā platforma informācijas apmaiņai, nevis efektīvām apspriedēm par turpmāko politiku.

180. Treškārt, Izglītības un zinātnes ministrijā darbojas Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos. No 19 tās locekļiem 11 ir minoritāšu valodu skolu direktori, divi ir pētnieki un pa vienam pārstāv Kultūras ministriju un Latvijas Vecticības institūtu. Pārējie četri locekļi ir attiecīgi no ebreju, romu, poļu un krievu minoritāšu apvienībām. Krievu minoritātes pārstāvji uzskatīja, ka ir ļoti problemātiski, ka vecāku un bērnu, kuri gūst labumu no izglītības krievu minoritātes valodā, viedoklis šajā struktūrvienībā ir nepārprotami nepietiekami pārstāvēts. Tika uzskatīts, ka tā vietā, lai kalpotu par efektīvu konsultāciju mehānismu turpmākai politikai, ka šīs iestādes galvenā loma ir informācijas apmaiņa.

181. Konsultatīvā komiteja atkārtoti uzsver, ka “[p]ie nacionālajām minoritātēm piederošo personu līdzdalības pakāpi visās dzīves jomās var uzskatīt par vienu no sabiedrības plurālisma un demokrātijas līmeņa rādītājiem”.¹⁷³ Nacionālo minoritāšu pārstāvju iesaistei lēmumu pieņemšanā būtu jāietver plašs jomu klāsts – ne tikai kultūras joma, bet arī tās jomas, kas neattiecas tikai vai tieši uz minoritāšu jautājumiem. Ņemot to vērā, Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka netika turpināta prakse izveidot konsultatīvu iestādi nacionālo minoritāšu jautājumos prezidenta līmenī. Ņemot vērā šā jautājuma nozīmīgumu Latvijai visās politikas jomās, tā uzskata, ka nav laba prakse saistīt minoritāšu jautājumus tikai ar Kultūras un Izglītības ministriju kompetencēm.

182. Konsultatīvā komiteja arī atkārtoti uzsver, ka pie nacionālajām minoritātēm piederošām personām ir jādod reālas iespējas ietekmēt lēmumu pieņemšanu, kuru iznākamam būtu pienācīgi jāatspoguļo viņu vajadzības un intereses.¹⁷⁴ Attiecībā uz konsultatīvo struktūru sastāvu tā uzsver, ka pienācīga uzmanība būtu jāpievērš to iekļautībai un pārstāvībai. “Tas cita starpā nozīmē, ka, ja ir jauktas struktūras, procentuālā attiecība starp minoritāšu pārstāvjiem un ierēdņiem nedrīkstētu novest pie tā, ka ierēdņi dominē darbā.”¹⁷⁵ Lai gan šķiet, ka Konsultatīvā padome romu līdzdalības veicināšanai pietiekami atspoguļo romu minoritātes daudzveidību, pārējo divu konsultatīvo padomju sastāvs rada jautājumus. Pirmkārt, būtu svarīgi noskaidrot, kāpēc vairāk minoritāšu apvienību nav izrādījušas interesi par pieteikšanos dalībai Kultūras ministrijas Mazākumtautību nevalstisko organizāciju pārstāvju konsultatīvajā komitejā. Tāpēc šķiet, ka locekļu sastāvs ne visai labi atspoguļo minoritāšu iedzīvotāju sastāvu. Problemātiski ir tas, ka daži locekļi uzskata, ka šī struktūra nespēj efektīvi ietekmēt lēmumu pieņemšanu svarīgās kultūras un sabiedrības integrācijas jomās. Otrkārt, Konsultatīvā padome mazākumtautību izglītības jautājumos, kurā aptuveni divas trešdaļas locekļu ir valsts amatpersonas, visticamāk, nespēs neatkarīgi darīt zināmas iestādēm pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu, jo īpaši vecāku un bērnu, bažas.

¹⁷¹ Iestādes 2023. gada februārī rakstiski sniedza informāciju par konsultatīvo struktūru sastāvu.

¹⁷² Tās ir: Itas Kozakevičas Latvijas nacionālo kultūras biedrību asociācija, Ventspils Nacionālo kultūras biedrību asociācija, Jelgavas Nacionālo kultūras biedrību apvienība un Rēzeknes teātris-studija “Joriks”.

¹⁷³ [ACFC 2. tematiskais komentārs](#), Efektīva pie nacionālajām minoritātēm piederošu personu līdzdalība kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē un sabiedriskajās lietās, pieņemts 2008. gada 27. februārī, 8 punkts.

¹⁷⁴ Turpat, 71. punkts.

¹⁷⁵ [ACFC 2. tematiskais komentārs](#), 109. punkts.

183. Saeima 2023. gada jūnijā pieņēma grozījumus Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā, nosakot, ka priekšvēlēšanu aģitācija notiek tikai valsts valodā. Grozījumi paredz, ka elektronisko mediju programmās un raidījumos, publiskās ārtelpās un iekštelpās, preses publikācijās un priekšvēlēšanu aģitācijas materiālos nedrīkstēs lietot citas valodas, izņemot latviešu valodu. Ir paredzēti izņēmumi attiecībā uz ES oficiālo valodu lietošanu pašvaldību vēlēšanās un Eiropas Parlamenta vēlēšanās.¹⁷⁶

184. Konsultatīvā komiteja pauž dziļu nožēlu par to, ka ir pieņemti grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā. Tā uzskata, ka jebkādi aizliegumi lietot minoritāšu valodas priekšvēlēšanu aģitācijā ir ļoti problemātiski, jo tas ierobežo gan pie minoritātēm piederošo personu tiesības efektīvi piedalīties sabiedrisko lietu risināšanā, ko garantē 15. pants, gan tiesības saņemt un izplatīt informāciju un idejas minoritāšu valodā bez valsts iestāžu iejaukšanās, ko garantē Vispārējās konvencijas 9. pants. Konvencijas dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka partijām, kas pārstāv vai iekļauj personas, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, ir pienācīgas iespējas piedalīties vēlēšanu aģitācijā, tostarp minoritāšu valodās, kas var nozīmēt vēlēšanu reklāmu izvietošanu minoritāšu valodās.¹⁷⁷ Konsultatīvā komiteja arī atzīmē, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzskata, ka ierobežojumi lietot neoficiālās valodas priekšvēlēšanu aģitācijā rada bažas par tiesībām uz vārda brīvību.¹⁷⁸

185. Situācija ir palikusi nemainīga attiecībā uz ierobežojumiem pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuriem ir nepilsoņa statuss, lai piedalītos pašvaldību un valsts vēlēšanās. Kā norādīts iepriekšējos viedokļos, Konsultatīvā komiteja uzskata, ka politiskās līdzdalības tiesību piešķiršana vismaz vietējā līmenī būtu svarīgs signāls, kas veicinātu "nepilsoņu" iekļaušanos Latvijas sabiedrībā.¹⁷⁹ Tā pauž nožēlu, ka, neraugoties uz vairākkārtējiem Konsultatīvās komitejas, kā arī citu starptautisku organizāciju¹⁸⁰ ieteikumiem, pastāvīgā dzīvesvieta joprojām netiek uzskatīta par kritēriju tiesībām balsot pašvaldību vēlēšanās.

186. Trešajā viedoklī Konsultatīvā komiteja aicināja iestādes nodrošināt pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu efektīvu līdzdalību valsts pārvaldē, tostarp pārskatot, vai attiecīgās pilsonības un valodas prasības patiešām ir nepieciešamas un samērīgas attiecībā uz visām profesijām valsts un ierēdniecības amatos, kas nav pieejami pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kuriem ir nepilsoņa statuss, un personām, kuras pietiekami labi nepārvalda latviešu valodu. Konsultatīvajai komitejai nav zināms, ka šāda pārskatīšana būtu notikusi. Tāpat joprojām ir spēkā valodas prasības asociāciju valdes locekļiem, tostarp tiem, kuri pārstāv nacionālās minoritātes. Kā norādīts trešajā viedoklī, Konsultatīvā komiteja uzskata, ka tas ir problemātiski ne tikai attiecībā uz tiesībām uz efektīvu līdzdalību, bet arī uz biedrošanās brīvību.¹⁸¹

187. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes nodrošināt pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu efektīvu līdzdalību visās sabiedriskās dzīves jomās, tostarp vēlēšanās. Valsts valodas nezināšana tekošā līmenī nedrīkst nepamatoti ierobežot līdzdalību sabiedriskajā dzīvē. Konsultatīvajām struktūrām minoritāšu jautājumos jānodrošina plaša visu nacionālo minoritāšu pārstāvība un jāspēj efektīvi ietekmēt valsts lēmumu pieņemšanu.

188. Konsultatīvā komiteja aicina varas iestādes atcelt aizliegumu priekšvēlēšanu aģitācijā lietot citas valodas, izņemot latviešu valodu, jo tas ierobežo pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības efektīvi piedalīties sabiedrisko lietu risināšanā.

¹⁷⁶ [Priekšvēlēšanu aģitācijas likums](#), pieņemts 2012. gada 29. novembrī (latviešu valodā).

¹⁷⁷ [ACFC 2. tematiskais komentārs](#), 77. punkts.

¹⁷⁸ Sk. [Mestán pret Bulgāriju](#), prasības pieteikums Nr. 24108/15, 2023. gada 2. maija spriedums (franču valodā).

¹⁷⁹ Sk. ACFC pirmo, otro un trešo viedoklī par Latviju, 15. pants.

¹⁸⁰ Sk., piemēram, ANO Rasu diskriminācijas izskaušanas komiteja (2018. gada 25. septembris), Noslēguma apsvērumi par Latvijas sesto līdz divpadsmito periodisko ziņojumu, [CERD/C/LVA/CO/6-12](#).

¹⁸¹ Sk. ACFC trešo viedoklī par Latviju, 7. pants, 100. un 102. punkts.

Romu līdzdalība sociālekonomiskajā dzīvē

189. Romu līdzdalību sociālekonomiskajā dzīvē joprojām ierobežo diskriminācija (sk. 4. pantu), nabadzība un atstumtība, kā arī zems izglītības līmenis (sk. 12. pantu). Lai gan ir pieejami daži jaunāki dati nodarbinātības jomā, jaunākie pētījumi par veselības aprūpi un mājokļiem tika veikti iepriekšējā uzraudzības ciklā.

190. Saskaņā ar 2021. gada datiem tikai 18,7 % romu (15 gadus veci un vecāki) ir nodarbināti, salīdzinot ar 55,2 % iedzīvotāju kopumā.¹⁸² Romu bezdarbnieku grupā dominē ilgstošie bezdarbnieki (39 % salīdzinājumā ar 25 % iedzīvotāju kopumā). 91 % romu bezdarbnieku bija apguvuši tikai zemākā līmeņa vidējo izglītību vai pamatzglītību. Dati par iespējamām atšķirībām starp romu sievietēm un vīriešiem nav pieejami. No 2020. līdz 2022. gadam bezdarbniekiem paredzētajos "motivācijas paaugstināšanas un atbalsta pasākumos" piedalījās aptuveni 35 romi, un ievērojama daļa programmā iesaistīto personu pēc tam iesaistījās izglītībā, nodarbinātībā vai sāka darba meklējumus. Tomēr zema izglītības līmenis, tostarp pieaugušo analfabētisms, ierobežo viņu piekļuvi vispārējiem atbalsta pasākumiem (sk. 4. pantu), jo, lai varētu pretendēt uz profesionālās pilnveides un prasmju apguves kursiem, ir nepieciešams noteikts izglītības minimums.¹⁸³ Romu sieviešu organizācijas uzskata, ka ir nepieciešamas īpašas pieaugušo izglītības programmas, lai romu sievietes varētu piekļūt darba tirgum.¹⁸⁴ Papildus zēmajam izglītības līmenim galvenais šķērslis romu nodarbinātības meklējumos ir diskriminācija un stereotipi. Plaši izplatītā bezdarba dēļ daudzas romu ģimenes ir atkarīgas no sociālajiem pabalstiem. Lai gan 2022. gada ziņojumā tiesībsargs secināja, ka romu zināšanas par sociālajiem pabalstiem ir apmierinošas, tajā tika norādīts, ka daudziem ir grūtības aizpildīt nepieciešamos dokumentus zema izglītības līmeņa vai analfabētisma dēļ. Ziņojumā tika apstiprināts romu mediatoru nozīmīgais ieguldījums šajā jomā. Pētījuma veikšanas laikā tikai trijās no septiņām pašvaldībām ar ievērojamu romu tautības iedzīvotāju skaitu bija šādi mediatori, kuri bija nodarbināti, pamatojoties uz līgumu ar termiņu īsāku par vienu gadu, un kuras līdzfinansēja no ES projektiem.¹⁸⁵

191. Oficiālie dati mājokļu jomā liecina, ka vidējais māsaimniecības lielums romu vidū ir ievērojami lielāks nekā iedzīvotājiem kopumā. Piemēram, 2022. gadā 13,6 % romu māsaimniecību bija sešas vai vairāk personas, bet attiecībā uz māsaimniecībām kopumā šis rādītājs ir tikai 3,6 %. Romu mājokļi retāk bija aprīkoti ar ūdensklozeta tualetēm, vannas istabām un centrālapkuri, un 17,1 % romu nebija pieejams tekošs ūdens.¹⁸⁶ Visi Plānā romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai uzskaitītie pasākumi attiecībā uz mājokļiem ir vispārīgi pasākumi, piemēram, renovācijas un energoefektivitātes atbalsts. Saskaņā ar tiesībsarga 2022. gadā publicēto ziņojumu situācija attiecībā uz mājokļu pieejamību romiem pēdējo gadu laikā ir saglabājusies pārsvarā nemainīga. Tiesībsargs iesaka pašvaldībām izmantot romu mediatorus, lai uzlabotu saziņu starp subsidētajos mājokļos dzīvojošajiem romiem un pašvaldību, kā arī apsvērt iespēju palielināt un uzlabot sociālo mājokļu fondu.¹⁸⁷

192. Oficiāli dati par romu veselības stāvokli Latvijā nav pieejami, kā arī nav konkrētu pētījumu par romu sievietēm vai meitenēm. NVO ziņo, ka, neraugoties uz vispārēju veselības pamataprūpi, romi saskaras ar šķēršļiem kvalitatīvas veselības aprūpes pieejamībā, kas saistīti ar kultūras atšķirībām, nabadzību un analfabētismu.¹⁸⁸ Lai risinātu problēmu, kas saistīta ar, kā ziņots, augsto pusaudžu grūtniecības gadījumu skaitu, romu jaunietes gūtu labumu no vienaudžu savstarpējās izglītošanas programmām seksuālās un reproduktīvās veselības jomā.¹⁸⁹ Nedaudzajās vietās, kur ir romu mediatori, viņi cenšas atbalstīt romus arī šajā jomā. Ventspilī, piemēram, romu mediators palīdz klientiem, kuri slimo ar HIV/AIDS, regulāri un bez maksas apmeklēt attiecīgo klīniku Rīgā un informē personas par HIV/AIDS profilaksi.¹⁹⁰ Iestādes informēja Konsultatīvo komiteju, ka to mērķis ir uzlabot veselības aprūpes pieejamību, nodrošinot romu mediatoru apmācību.

¹⁸² Statistikas pārvalde, [Romu \(čigānu\) īpatsvars un raksturojošie rādītāji 2011–2023.](#)

¹⁸³ [Plāns romu stratēģiskā ietvara pasākumu īstenošanai 2022.–2023. gadam](#), 8. lpp. Sk. arī Latvijas Republikas tiesībsargs (2022), [Romu situācija Latvijā](#).

¹⁸⁴ Latvijas Sieviešu NVO sadarbības tīkls, [Alternatīvais ziņojums CEDAW 75. sesijai](#), 5. lpp.

¹⁸⁵ Ziņojumā tika aplūkotas septiņas pašvaldības, kurās vairāk nekā 240 iedzīvotāju ir norādīti kā romi Fizisko personu reģistrā. Latvijas Republikas tiesībsargs (2022), [Romu situācija Latvijā](#).

¹⁸⁶ Statistikas pārvalde, [Romu \(čigānu\) īpatsvars un raksturojošie rādītāji 2011–2023.](#)

¹⁸⁷ Latvijas Republikas tiesībsargs (2022), [Romu situācija Latvijā](#).

¹⁸⁸ Izglītības iniciatīvu centrs (2022. gada maijs), *Roma Civil Monitor*, Pilsoniskās sabiedrības monitoringa ziņojums par romu līdztiesības, iekļaušanas un līdzdalības valsts stratēģiskā ietvara kvalitāti Latvijā, 20. un 21. lpp.

¹⁸⁹ Romu kultūras centra iesniegtā informācija Konsultatīvajai komitejai, 2023. gada marts. Sk. arī Sieviešu diskriminācijas izskaušanas komiteja (2020. gada 10. marts), Noslēguma apsvērumi par Latvijas apvienoto ceturto līdz septīto periodisko ziņojumu ([CEDAW/C/LVA/CO/4-7](#)), 37. punkta b) apakšpunkts.

¹⁹⁰ Latvijas Republikas tiesībsargs (2022), [Romu situācija Latvijā](#).

193. Konsultatīvā komiteja uzsver, ka efektīvai līdzdalībai sociālajā un ekonomiskajā dzīvē ir nepieciešams, lai konvencijas dalībvalstis novērstu šķēršļus, kas liedz[pie nacionālajām minoritātēm piederošām personām vienlīdzīgu piekļuvi dažādām ekonomiskās dzīves jomām un sociālajiem pakalpojumiem. Turklāt efektīva līdzdalība nozīmē arī, ka konvencijas dalībvalstīm ir aktīvi jāveicina pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu līdzdalība ekonomiskajā un sociālajā dzīvē, kas ietver tiesības gūt labumu no ekonomiskās attīstības, veselības aprūpes pakalpojumiem, sociālā nodrošinājuma un cita veida priekšrocībām.¹⁹¹

194. Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka joprojām pastāv šķēršļi romu pilnvērtīgai līdzdalībai Latvijas sociālekonomiskajā dzīvē. Tā arī pauž nožēlu par to, ka trūkst regulāri vāktu datu, tostarp datu, kas būtu sadalīti pēc dzimuma. Tā norāda, ka papildus diskriminācijai (4. pants) viens no šīs situācijas pamatcēloņiem ir zems izglītības līmenis, tostarp pieaugušo vidū. Tāpēc papildus pastiprinātas uzmanības pievēršanai kvalitatīvas izglītības pieejamības nodrošināšanai romu bērniem (sk. 12. pantu) būtu svarīgi pastāvīgi nodrošināt zema sliekšņa rakstpratības un profesionālās pilnveides kursu piedāvājumu, kas būtu īpaši paredzēts pieaugušajiem romiem, tostarp romu sievietēm. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka papildus esošajiem vispārējiem pabalstiem nodarbinātības, mājošanas un veselības aprūpes jomā ir jāizstrādā papildu pasākumi, kas paredzēti tieši romiem, tostarp romu sievietēm, cieši apspriežoties ar romu pārstāvjiem. Pie romu kopienas piederošo personu efektīva līdzdalība ir īpaši svarīga tādās jutīgās jomās kā seksuālās un reproduktīvās veselības aprūpe. Ņemot vērā pozitīvo vērtējumu par romu mediatoru ieguldījumu romu ģimeņu atbalstīšanā vietējā līmenī, Konsultatīvā komiteja pauž nožēlu, ka romu mediatoru pakalpojumi tiek sniegti tikai sešās pašvaldībās un ka pat tie ir atkarīgi no ikgadējas projektu finansējuma atjaunošanas.

195. Konsultatīvā komiteja aicina iestādes stiprināt romu līdzdalību sociālekonomiskajā dzīvē, īstenojot mērķtiecīgus pasākumus, piemēram, uzlabojot pieaugušo izglītību, uzlabojot situāciju mājošanas jomā un uzlabojot seksuālās un reproduktīvās veselības aprūpes pieejamību, kas izstrādāti ciešā sadarbībā ar romu pārstāvjiem, tostarp sievietēm. Visās pašvaldībās ar ievērojamu romu tautības iedzīvotāju skaitu būtu jānodarbina romu mediatori ar ilgtermiņa nodarbinātības perspektīvu, un tam būtu jāpiešķir īpaši līdzekļi no valsts budžeta.

¹⁹¹ [ACFC 2. tematiskais komentārs](#), 26. un 27. punkts.

III. SECINĀJUMI

196. Konsultatīvā komiteja uzskata, ka šīs nobeiguma piezīmes un ieteikumi varētu kalpot par pamatu Ministru komitejas rezolūcijai, kas jāpieņem attiecībā uz Vispārējās konvencijas īstenošanu Latvijā.

197. Iestādes tiek aicinātas ņemt vērā sīki izklāstītos apsvērumus un ieteikumus, kas ietverti Konsultatīvās komitejas ceturtnā viedoklī I un II iedaļā. Jo īpaši tām būtu jāveic turpmāk aprakstītie pasākumi, lai vēl vairāk uzlabotu Vispārējās konvencijas īstenošanu.

Ieteikumi tūlītējai rīcībai¹⁹²

- Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes paplašināt to pieeju sabiedrības integrācijai, ne tikai veicinot latviešu valodas lietošanu, bet arī liekot lielāku uzsvāru uz starpkultūru dialogu un minoritāšu tiesībām, tādējādi stiprinot ikviena cilvēka piederības sajūtu Latvijas sabiedrībai, arī pie nacionālajām minoritātēm piederušo personu vidū, vienlaikus dodot iespēju izpaust un veicināt minoritāšu identitāti.
- Konsultatīvā komiteja mudina iestādes nodrošināt romu bērniem vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai un iekļaujošai izglītībai vispārīgizglītojošo skolu sistēmā, veicot ikgadēju uzraudzību, tostarp dzimumu līdztiesības aspektā, par romu bērnu uzņemšanu un apmeklējumu pirmsskolas izglītības iestādēs un skolās. Turklāt ir jānodrošina pietiekams skaits kvalificētu un pienācīgi apmaksātu romu mediatoru un skolotāju palīgu, kā arī jānodrošina, ka romu bērniem tiek sniegts pienācīgs atbalsts.
- Konsultatīvā komiteja mudina iestādes būtiski pārskatīt lēmumu par pāreju uz izglītību latviešu valodā, ņemot vērā tā iespējamās negatīvās sekas attiecībā uz nacionālajām minoritātēm piederušo bērnu vienlīdzīgu piekļuvi kvalitatīvai izglītībai. Iestādes tiek aicinātas cieši uzraudzīt jebkuru pasākumu ietekmi uz bērnu izglītības rezultātiem, īpašu uzmanību pievēršot pirmsskolas un sākumskolas līmenim, kā arī bērniem ar īpašām izglītības vajadzībām.
- Konsultatīvā komiteja mudina valsts iestādes nodrošināt pie nacionālajām minoritātēm piederušajām personām tiesības dibināt un vadīt savas privātās izglītības iestādes, kas nodrošina apmācību minoritāšu valodās visos izglītības līmeņos.
- Konsultatīvā komiteja mudina iestādes, cieši apspriežoties ar attiecīgo nacionālo minoritāšu pārstāvjiem, pārskatīt lēmumu pakāpeniski izbeigt bilingvālo mācību modeli. Ja ir pietiekams pieprasījums, visos līmeņos ir jā saglabā iespēja daļu mācību programmas apgūt minoritāšu valodā un iespēja minoritāšu valodu mācīties pamatprogrammā, nevis tikai interešu fakultatīvajosursos. Izglītības politika būtu jāveido, pamatojoties uz neatkarīgu un profesionālu izvērtējumu, ņemot vērā pieprasījumu un pie nacionālajām minoritātēm piederušo bērnu latviešu valodas un viņu minoritātes valodas prasmi. Turklāt šādai politikai nepieciešama efektīva minoritāšu pārstāvju līdzdalība lēmumu pieņemšanā, kā arī savlaicīga atbilstošu mācību materiālu, mācību metodiku un skolotāju apmācības izstrāde.

Papildu ieteikumi¹⁹³

- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes pārskatīt to tiesību aktus, lai nodrošinātu, ka tiek pilnībā īstenots pie nacionālajām minoritātēm piederušo personu diskriminācijas aizlieguma princips. Attiecīgajos tiesību aktos būtu jāiekļauj multiplās un intersekcionālās diskriminācijas definīcija un aizliegums, kā arī visaptverošs aizliegto iemeslu, tostarp valodas, uzskaitījums. Būtu jāveicina pie nacionālajām minoritātēm piederušo personu informētība un uzticības veidošana attiecībā uz Tiesībsarga biroju.
- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes ievērot vienlīdzības likuma priekšā un vienlīdzīgas tiesību aizsardzības principu un nodrošināt, lai nepietiekamas valsts valodas zināšanas nebūtu šķērslis pie nacionālajām minoritātēm piederušo personu vienlīdzīgai piekļuvei tiesībām.

¹⁹² Turpmāk sniegtie ieteikumi ir uzskaitīti attiecīgo Vispārējās konvencijas pantu secībā.

¹⁹³ Turpmāk sniegtie ieteikumi ir uzskaitīti attiecīgo Vispārējās konvencijas pantu secībā.

- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes palielināt valsts ieguldījumus efektīvos, mērķtiecīgos un uz pierādījumiem balstītos pasākumos, lai ilgtspējīgā veidā risinātu romu diskriminācijas un nevienlīdzības problēmas. Jo īpaši būtu jāinstitucionalizē, jāprofesionalizē un jāpaplašina romu mediatoru sistēma, lai apmierinātu romu kopienas vajadzības.
- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes pārskatīt minoritāšu kultūru un valodu atbalsta shēmu tā, lai asociācijas varētu pieteikties daudzgadu projektiem un varētu saņemt ilgtermiņa bāzes finansējumu. Tas jo īpaši attiecas uz tādiem labi iedibinātiem, regulāriem un nozīmīgiem pasākumiem kā lībiešu vasaras skola.
- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes nodrošināt efektīvu izmeklēšanu, kriminālvajāšanu un sankciju piemērošanu par nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida kurināšanu, turpināt nodrošināt sistemātisku apmācību tiesībaizsardzības iestādēm un vairogt uzticību pieejamajiem mehānismiem.
- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes palielināt atbalstu kvalitatīva vietēja mediju satura veidošanai minoritāšu valodās, tostarp krievu valodā, gan sabiedriskajā apraidē, gan privātajos medijos.
- Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina pārskatīt tiesisko un politisko regulējumu, kas saistīts ar valodu lietojumu attiecībā ar administratīvajām iestādēm, lai nodrošinātu pienācīgu līdzsvaru starp valsts valodas popularizēšanu un pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu piekļuvi valodas tiesībām saskaņā ar Vispārējās konvencijas 10. pantu. Konsultatīvā komiteja arī aicina iestādes nodrošināt pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības brīvi un netraucēti lietot viņu minoritātes valodu gan privātajā, gan sabiedriskajā dzīvē.
- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes nekavējoties īstenot pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības lietot viņu personvārdus minoritātes valodā un panākt to atzīšanu oficiālos dokumentos.
- Konsultatīvā komiteja atkārtoti aicina iestādes saskaņot tiesisko regulējumu attiecībā uz minoritāšu valodu lietojumu topogrāfiskajās norādēs ar Vispārējās konvencijas 11. pantu.
- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes veicināt daudzvalodību izglītībā un pie vairākuma un nacionālajām minoritātēm piederošo bērnu kopīgu mācīšanos visos izglītības sistēmas līmeņos, lai stiprinātu visu iedzīvotāju starpkultūru kompetences un sabiedrības integrāciju kopumā.
- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes nodrošināt pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu efektīvu līdzdalību visās sabiedriskās dzīves jomās. Valsts valodas nezināšana tekošā līmenī nedrīkst nepamatoti ierobežot līdzdalību sabiedriskajā dzīvē. Konsultatīvajām struktūrām minoritāšu jautājumos jānodrošina plaša visu nacionālo minoritāšu pārstāvība un jāspēj efektīvi ietekmēt valsts lēmumu pieņemšanu.
- Konsultatīvā komiteja aicina varas iestādes atcelt aizliegumu priekšvēlēšanu aģitācijā lietot citas valodas, izņemot latviešu valodu, jo tas ierobežo pie nacionālajām minoritātēm piederošo personu tiesības efektīvi piedalīties sabiedrisko lietu risināšanā.
- Konsultatīvā komiteja aicina iestādes stiprināt romu līdzdalību sociālekonomiskajā dzīvē, īstenojot mērķtiecīgus pasākumus, piemēram, uzlabojot pieaugušo izglītību, uzlabojot situāciju mājokļu jomā un uzlabojot seksuālās un reproduktīvās veselības aprūpes pieejamību, kas izstrādāti ciešā sadarbībā ar romu pārstāvjiem, tostarp sievietēm. Visās pašvaldībās ar ievērojamu romu tautības iedzīvotāju skaitu būtu jānodarbina romu mediatori ar ilgtermiņa nodarbinātības perspektīvu, un tam būtu jāpiešķir īpaši līdzekļi no valsts budžeta.

Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Konsultatīvā komiteja ir neatkarīga struktūra, kas palīdz Eiropas Padomes Ministru komitejai novērtēt to pasākumu atbilstību, kurus Vispārējās konvencijas puses veikušas, lai īstenotu tajā noteiktos principus.

Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 1994. gada 10. novembrī un kas stājās spēkā 1998. gada 1. februārī, nosaka principus, kas jāievēro, kā arī mērķus, kas valstīm jāsasniedz, lai nodrošinātu nacionālo minoritāšu aizsardzību. Vispārējās konvencijas teksts ir pieejams angļu un franču valodā, kā arī latviešu, poļu, romu, krievu, ukraiņu un daudzās citās valodās.

Šajā viedoklī ir iekļauts Konsultatīvās komitejas vērtējums pēc tās ceturtais vizītes Latvijā, kas norisinājās no 2023. gada 27. februāra līdz 3. martam.

www.coe.int/minorities

Eiropas Padome ir kontinenta vadošā cilvēktiesību organizācija. Tajā ir 46 dalībvalstis, tostarp visas Eiropas Savienības dalībvalstis. Visas Eiropas Padomes dalībvalstis ir parakstījušas Eiropas Cilvēktiesību konvenciju – līgumu, kura mērķis ir aizsargāt cilvēktiesības, demokrātiju un tiesiskumu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzrauga Konvencijas īstenošanu dalībvalstīs.

EIROPAS PADOME

CONSEIL DE L'EUROPE